PAULINI CHELUCCI
A S. JOSEPHO
LUCENSIS

Cler. Reg. Scholarum Piarum & in Archigymnaſio
Romanæ Sapientiæ Publici Eloquentiæ
Profeſſoris

ORATIONES

HABITÆ IN EODEM ARCHIGYMNASIO.

Acceſſit ejuſdem Vita & index rerum

JO: ERHARDO KAPPIO

AUCTORE

EDITIO PRIMA VENETA

TOMUS ALTER.

VENETIIS

APUD SIMONEM OCCHI

Superiorum Permiſſu, ac Privilegio.

MDCCLXIV.

Sanctiſſimo Domino Noſtro

BENEDICTO XIV.

PONT. OPT. MAX.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITTORIO EMANUELE

Paulinus a S. Joſepho Schol. Piar.

ECce ad pedes tuos, Beatissime Pater, alter orationum mearum libellus, qui ut publici juris fieret, tuoque nomini inſcriberetur, non meum certe de ejus præſtantia judicium, ſed mirifica animi tui facilitas & humanitas fecit. Quoties enim illas, quæ altero tomo continentur, laudare, quæ incredibilis benignitas tua fuit, quoties de alteris his in lucem edendis mecum loqui, & quaſi ſtimulos addere dignatus es? Neque id mirum, quod non eas modo diſciplinas, quæ dignitatis tuæ majeſtatem decent, excolendas & amplificandas curas, ſed etiam ad ceterarum artium literarumque ſtudia provehenda cunctos omnium ordinum homines incitas atque inflammas; quemadmodum qui de variis ſtudiis in omni hebdomada coram te fiunt Academici cœtus, rem ſatis indicant. Itaque pudebat me jam differre tempus, atque has ultra

ea gloria fraudare, quam ab inſcriptione nominis tui acciperent. Verum alia quoque me ad id permovebant. Silentio mittam perpetua ſingularis tuæ erga me benevolentiæ ſigna: ob quam tibi plurimum me debere fateor; eoque magis, quod nullis meis in te meritis, ſed innata quadam penituſque tibi inſita benefaciendi vi ac propenſione id facis. Neque vero mihi mens eſt hoc loco maximas & ampliſſimas tuas commemorare virtutes, quæ paſſim omnium prædicatione celebrantur; non modo Romæ, ſed apud exteras quoque nationes, atque eas gentes etiam, quæ præclara Romanorum Pontificum geſta limis oculis aſpiciunt. Quis enim tam rudis, aut a nobis tam remotus eſt, ut non audiverit, aut legerit, quæ de reconditis & ſanctioribus Catholicæ Eccleſiæ doctrinis abs te jam multa prodierunt, & adhuc prodeunt, volumina, quæ quidem te ſanctiſſimum perinde ac doctiſſimum Pontificem ubique gentium prædicant? Quis ignorat, quæ ad Pontificium ærarium reſtituendum providentiſſime mandaſti; quod ut magno & gravi ære alieno ſublevares, quicquid in tuos conferre honeſtiſſime poteras, in illud comportari, ingenteſque Vacabilium ſummas ad ipſius ærarii rationes pertinere voluiſti? Quocirca te non minus in re Œconomica, quam in divinis & Eccleſiaſticis diſciplinis (quod valde rarum eſt) ſcientiſſimum eſſe vidimus. Nihil dicam de ſingulari illa animi conſtantia, qua jam tot annos te geris erga tuos tibi ſanguine conjunctiſſimos, quos exemplo a multis ætatibus non audito, ne-

que

que ad Urbem accedere paſſus es. Verum his omnibus, quæ olim poſteri magnopere ſuſpicient, ac de te vera cum gloria prædicabunt, prætermiſſis; ad illud venio, quod ad me propius pertinere videtur, quodque tibi ſempiternæ laudi fore minime dubito: ad hæc ſcilicet noſtra Romanæ Sapientiæ ſtudia, quibus inſtaurandis, & ſaniore conſilio atque ordine dirigendis, nuper animum mentemque adjeciſti. Hoc ego unum, ut vere dicam, triginta & amplius annos optaveram maxime: hoc erat mihi unice in votis, quo de perſæpe fueram cum viris gravibus & doctis collocutus; hoc denique illud ipſum, quod ego quaſi divinans, te aliquando facturum eſſe prænunciavi [*]. Videbatur enim mihi prorſus a dignitate Urbis alienum, Romanam Sapientiam neglectam jacere: & quæ tantopere præteritis temporibus ceteras Orbis academias ſtudiorum celebritate ac doctorum fama ſuperaverat, id temporis prope dicam deſeri, atque omnibus eſſe deſpectui. Quid tum? ſingulari Dei Opt. Max. conſilio factum eſt, ut ad hanc bonarum artium ſedem aliquando oculos tu converteres; & quanquam infinitis pene negotiis impeditus, maxima tamen ſollicitudine paternaque cura ſtudiorum noſtrorum patrocinium ac tutelam ſuſciperes. Intelligebas enim probe ſatis non eſſe, ſi Princeps per ſe doctus ſit maximeque literatus, niſi is faciat, ut ipſa quoque literarum ſtudia, bonæ artes & diſciplinæ apud ſuos vigeant. Idcirco tu & accitis aliquot novis po-

(*) *V. pag.* 113.

politioris doctrinæ viris, & neceſſariis ad naturalem Philoſophiam comparatis inſtrumentis, & lectionibus præterea numero auctis, aliiſque recte ac ſapienter proviſis, illud jam effeciſti, ut tum novitate ſtudiorum, tum diſcipulorum frequentia Romana Sapientia dudum in veterem ſplendorem reſtituta eſſe videatur. Cum igitur academiæ ipſius, quotquot ſunt, profeſſores gratias tibi inde habeant maximas & immortales; quod nimirum ſatis intelligunt, ex re literaria tam provide ſapienterque inſtituta, longe majus ſibi decus ampliorem que bonis artibus dignitatem eſſe acceſſuram; ego ſane, qui ſi non doctrina & bene dicendi arte, at certe diuturnitate docendi, atque erga optimas diſciplinas ſtudio nemini concedo, meum eſſe duxi Beatissime Pater, communi omnium nomine teſtatum id facere, publiceque profiteri, ſingulos tibi eſſe, perpetuoque fore hoc maximo & ſingulari beneficio obſtrictos: cum omnes præſertim ſperent, ſe gravioribus auctos laboribus, auctum quoque a te iri uberioris beneficentiæ tuæ fructibus; unde ſibi major copia ſit & honeſte vivendi, & lucubrationes eruditas, ingeniique ſui monumenta typis evulgandi ratio, quemadmodum majores noſtri ſæpe & magna cum laude fecerunt; atque inde univerſo pateat Orbi, BENEDICTO XIV. Pontifice, *Romanam Sapientiam, neque Bononienſi, neque Patavino Gymnaſio, vel doctorum præſtantia, vel auditorum concurſu concedere*, id quod Leonis X. tempore contigit, ut Paulus Iovius teſtatur.

JOAN-

JOANNES DIDACUS

A MATRE DEI

Cler. Regul. Pauperum Matris Dei Scholarum Piarum

VICARIUS GENERALIS.

CUM Tomum alterum Orationum , quas in Archigymnaſio Romanæ Sapientiæ habuit P. Paulinus a S. Joſepho Cler. Reg. Scholarum Piarum, Aſſiſtens noſter Generalis, & in eodem Archigymnaſio Eloquentiæ profeſſor, duo ex Noſtris, quibus commiſſum fuit, recognoverint, atque approbaverint : ut typis mandetur, ſi iis, ad quos ſpectat, ita videbitur, facultatem in Domino concedimus . In quorum fidem &c. Datum Romæ in Ædibus noſtris Scholarum Piarum S. Pantaleonis die 30. Septembris 1747.

Joannes Didacus a Matre Dei Vicarius Generalis.

Loco ✠ Sigilli.

Jo: Vincentius a S. Jacobo Secret.

Reg. fol. 252.

INDEX ORATIONUM.

TOMI SECUNDI.

I. *De literis & eloquentia cum ceteris diſciplinis conjungendis.* pag. 1.
II. *De M. Tullio Cicerone imitando.* 17
III. *De ſtudio poetarum ad literas & eloquentiam neceſſario.* 35
IV. *De prӕmatura ingenii ſui opinione.* 49
V. *In ſciolos I.* 60
VI. *In ſciolos II.* 72
VII. *De laudibus Leonis X. in anniverſariis ejus parentalibus.* 87
VIII. *De optimis artibus nobili juventuti neceſſariis.* 97
IX. *De probitate viro literato neceſſaria.* 115
X. *De vi & poteſtate literarum.* 135
XI. *De laudibus Leonis X. in anniverſariis ejus parentalibus.* 148
XII. *De felicitate viri literati.* 162

DE LITERIS ET ELOQUENTIA CUM CETERIS DISCIPLINIS CONJUNGENDIS.

BIBLIOTECA NAZ. ROMA VITT. EMANUELE

ORATIO

Habita VII. *Idus Novembr.* MDCCXXX.

LÆtandum mihi magnopere, Adoleſcentes optimi, maximeque vobis gratulandum intelligo, quod multa frequentia tantoque concurſu & alacritate ad literarum & eloquentiæ ſtudia in hoc Romanum Gymnaſium vos hodierno die conveniſſe video. Quid enim mihi optabilius, quid jucundius contingere poteſt, quam præclara hac indole præſtantique ingenio juvenum corona me ſeptum intueri, quorum ad optima ſtudia complectenda magna ſit voluntas animorumque conſenſio? Quid autem vobis utilius, ac veſtræ dignitati magis accomodatum, quam cum gravioribus diſciplinis, in quas plerique in hoc ipſo Gymnaſio incumbitis, elegantiores quoque literas & eloquentiam conjungere, quæ quidem illis vitam & ſpiritum conferunt? Fortunati plane, quod vobis minus arriſerit pernicioſiſſima eorum ſententia, qui putant, noſtra hæc ſtudia minime neceſſaria eſſe, ut quis in Philoſophia, in Jure civili, in Medicina, ceteriſque graviſſimis diſciplinis excellat. Quam quidem ſtultiſſimam opinionem, etſi ſatis exemplo veſtro con-

futari video, tamen quo ſtudiorum veſtrorum rationem reddere, & imperitis ejuſmodi hominibus, ſi quando opus ſit, os obſtruere, eorumque audaciam reprimere valeatis, ita prorſus inanem ac repudiandam a vobis eſſe oſtendam, ut quam iſti turpiter decipiantur, clare penituſque percipiatis. Atque hinc profecto fiet, ut vobis currentibus calcaria, ut ajunt, addantur. Qui vero de hujuſmodi ſtudiorum neceſſitate dubitant, quanquam utilia ac jucunda illa eſſe intelligant, ii perpenſis rationum momentis, animo confirmentur, ſibique tandem perſuadeant, liberalium omnium diſciplinarum ſplendorem & decus, ſi linguæ ornamenta negligantur, evaneſcere. Ad hanc autem ipſam literarum & doctrinæ ſocietatem, quam viro docto ſumme neceſſariam eſſe contendimus, non id laboris & vigiliarum, quod imbecillo quidam animo ſibi fingunt, requiri intelligetis. At ſiquidem viam facilem & expeditam, quam in ſuprema orationis parte indicabo, perſequi volueritis, ſtudia hæc vobis plana & jucunda fore polliceor.

Et quidem primum Deo Opt. Max. gratias immortales ago, ſemperque agam, quod Romæ, in Urbe ſcilicet omnium nobiliſſima, ſplendoris & elegantiæ domicilio, non in oppido, aut in ruſticano aliquo pago, hodie verba facturus ſim, ubi homines agreſtes, & inculti me neceſſario aliqua de decore ac dignitate, quæ rei maxime convenit, dicentem haud facile cogitatione comprehenderent. Sed mente recreor, quod mihi res eſt cum adoleſcentibus ornatiſſimis, ſplendide ac

li-

liberaliter educatis, qui pene cum ipſo nutricis lacte munditiam ſuxerunt ac decus, quique non minus ore ac vultu, quam veſte, capillis, ceteroque corporis habitu ornatum & elegantiam præ ſe ferunt. Vos itaque, Adoleſcentes optimi, non tantum teſtes in hac cauſſa, ſed judices quoque, & cauſſæ patronos adeſſe volo. Etenim rogo vos per veſtram fidem, ingenuumque ætatis veſtræ pudorem, quid eſt, quod ſingulari ſtudio tantoque opere ceteris in rebus munditia, nitor, & elegantia requirantur, in oratione autem ornatus tanquam minime neceſſarius rejiciatur? Si tecta conſtruantur, ſedulo curant artifices, ut proſpectus ædium, veſtibulum, porticus, periſtylum, impluvium, ac cetera ſint hujuſmodi, ut ab elegantia & dignitate minime abhorreant. Si navis ædificetur, quanta cura adhiberi ſolet, ut latera, carina, puppis, antennæ, ac reliqua ita fabricentur, ut non ſolum poſſint ventis ac procellis reſiſtere, ſed etiam decus habeant ac nitorem? Si denique veſtis, ſi arma, ſi tela comparanda ſint, ſatis non eſt, ut ea valeant omnem a corporibus noſtris propulſare vim, niſi quoque nitida ac decora appareant. In ceteris igitur rebus non utilitas ſola, ſed etiam dignitas & elegantia vobis cordi eſt, in oratione autem id, quod proprium & decorum eſt, contemnendum negligendumque eſſe putabitis? Non ita ſane. Quemadmodum enim ruſticanus infimæ plebis ſermo nobiles viros ſummopere dedecet, ita ſapientum dignitatem maxime deprimit atque deformat oratio rudis, vulgaris

& impolita. Quæ quanto clariſſimis diſciplinis dedecori ſit, quantoque viros doctos incommodo afficiat, ex iis, quæ dicturi ſumus, ſatis aperte videbitis.

Complures quidem, non e grege imperitorum, ſed ſapientes mirantur, quamobrem per hos dies non eadem ſint, quæ quondam, propoſita bonis artibus præmia; nec opibus, ut olim, augeantur præclara ingenia, nec honoribus, nec dignitate, nec gloria viri docti, ut ſuperiore memoria, cohoneſtentur. Dolent abiiſſe fauſtiſſima tempora, in quibus homines excellenti ingenio, ac ſingulari doctrina ornatos certatim principes viri apud ſe retinebant, quos plurimi facere, & tanquam oracula conſulere ſolerent. Dolent memoria noſtra doctrinæ ſtudia pleriſque viliora eſſe, ac deſpecta jacere. Utinam hæc ita falſa eſſent, Auditores, ut a nobis omnino, aut aliqua ex parte negari poſſent. Sed unde ejuſmodi doctrinæ contemptus? Unde tantum erga honeſtiſſimas diſciplinas faſtidium? Equidem video pluris hodie fieri a nobilibus viris peregrinum aliquem augendi luxus artificem, novarumque deliciarum inventorem, quam hominem doctrina & eruditione præſtantem. Non ſum neſcius, potentiſſimos reges hoc tempore bellorum magis, quam literarum ſtudio teneri, & omnem fere literariæ reipublicæ curam abjeciſſe. Verum aut ego fallor, aut non hinc potiſſimum petenda eſt doctrinæ deſpectio. Ex iis nimirum, qui in ſtudiis modo verſantur, in doctrinas hoc malum maxime invaſit. Negligunt hodie plerique

omne

omne ſermonis decus, dicendique nitorem, quo optimæ diſciplinæ olim tantopere exornari ſolebant; unde fit, ut illæ ſordidæ ac ſqualidæ appareant, neque venuſtate & gratia in ſui amorem & exiſtimationem alliciant. Eſt ſuus ſcilicet non modo matronis, ſed etiam ingenuis diſciplinis cultus & decor, quem ſi illis detrahas, ſi illuvie ac ſitu deformentur, tantum abeſt, ut quemquam ad ſe illiciant, ſuique amore capiant, ut potius nauſeam ingentem ac ſtomachum moveant. Fuit, fuit olim alia, cum barbaries & inſcitia dominarentur, bonarum artium æſtimandarum ratio ac pretium. Suſpexit magnus ille rex Macedonum Alexander Chærili poetæ verſus magnoque auri pondere locupletandum putavit hominem, quem Horatius Flaccus riſu magis, quam præmiis dignum fuiſſe arbitratus eſt. Longe alia nunc eſt temporum noſtrorum ratio. Excellat oportet uſquequaque, & ſit numeris omnibus abſolutum id, quod delicato hujus ſeculi judicio comprobetur. Profecto ſatis non eſt per hos dies ſolidum aliquod, & ſucci plenum cibi genus menſis apponere, niſi illud & exquiſite conditum, & ſplendidis auro argentoque patinis inferatur. Ita ſane ætati huic noſtræ minime ſapiunt volumina, quæ plurima quidem doctrina referta ſint, ſed impolito incultoque ſtylo confecta, patinis veluti ligneis, aut fictilibus afferuntur. Hoc autem tam limatum & politum judicandi genus ſi unquam memoria noſtra in hac Urbe viguit, in poſterum certe vigebit quam maxime: cum nuper ſingulari Dei providentia ad ſummum Ponti-

tificatum fuerit evectus Clemens XII. patria Florentinus e nobiliſſima Corſinorum gente, vir cum omnis doctrinæ, tum literarum elegantiorum amantiſſimus, qui in omni fortunæ gradu viris doctrina præſtantibus domum ſuam, tanquam publicum bonarum literarum & eloquentiæ domicilium, patere voluit; ut proinde non immerito ſperemus erga homines doctos, & hoc præcipue Romanum Gymnaſium eum talem fore, quales ejus cives Leo X., Clemens VIII., & Urbanus VIII. fuere Pontifices beneficentiſſimi ac ſempiterna memoria digni. Verum ut eo redeam, unde paululum diſceſſit oratio, non eſt igitur, cur miremur, quod bonis literis a doctrina ſejunctis, humiliore loco diſciplinæ omnes poſitæ ſint, & ab antiquo gloriæ ſplendore uſque adeo deſciverint.

Veteres quidem ſive Græci, ſive Latini non rerum tantum, ſed rerum ſimul & verborum rationem habuerunt. Non Philoſophiam, non Jus civile, non Medicinam duntaxat didicerunt, ſed verborum etiam, quo de illis loquerentur, quoque illas graviter & ornate explicarent, ſplendori ſummopere ſtuduerunt: quorum ſcripta cum admirabilem habent dignitatem, tum vero oratio ea eſt ſententiarum gravitate ornata, atque iis verborum luminibus illuſtrata, ut nihil poſſit ab homine vel dici ſublimius, vel divinius excogitari. Nam ut a Græcis, primis illis locupletiſſimis doctrinarum parentibus, exordiar, quid cauſæ fuit, quod ſapientiſſimus ille Plato, qui a Panætio philoſophorum Homerus appellari ſolebat, quo cum

Ci-

Cicero ſe malle errare, quam cum ceteris verà ſentire profeſſus eſt, ille, inquam, literatorum omnium princeps, ad maximum ingenium, quo a natura fuerat abunde donatus, ſic quoque eloquentiæ ſtudium adjunxerit, ut omnes tum rerum ſcriptores, tum oratores & copia, & gravitate verborum ſuperaverit; ac minime contentus ea gloria, quam ſibi & intelligendi vi, & dicendi præſtantia comparaverat, commentariis etiam elegantiſſimis editis dicendi doctrinam pertractaverit? Quid Ariſtoteles, alterum ſapientiæ lumen, cujus tanta fuit eloquentia, ut a M. Tullio aureum flumen fundere dictus ſit, nonne dicendi artem ſummo ſtudio auditores ſuos docuit, eiſque magis Rhetorum copiam, quam Philoſophorum tenuitatem in diſſerendo propoſuit, quod intelligeret, doctrinam quidem per ſe ipſam prodeſſe, ſed ſi ad doctrinam eloquentia accedat, præclarum quiddam ac ſingulare exiſtere? Nihil de Teophraſto, nihil de Zenophonte, nihil de Lyſia, nihil de innumeris aliis præſtantiſſimis Græciæ viris dicam, quos ob incredibilem eloquentiam dicendique leporem non minus, quam ob ſublimium ac divinarum rerum præſtantiam tantopere ſuſcipimus & admiramur. Quid vero de latinis loquar? Profecto ſatis eſt nobis unum pro cunctis ſummum doctrinæ & eloquentiæ exemplum M. Tullius; qui primus e Græcia in Latium cum Philoſophiam advocaſſet, quam polite, quam diſerte, quam eleganter eam explicavit, viamque ceteris aperuit, ſcientiam illam ſcite ornateque illuſtrandi? Sunt vobis ante oculos

ejus libri de finibus bonorum & malorum, ſunt volumina Tuſculanarum quæſtionum, ſunt de divinatione, de fato, de legibus, tum etiam de amicitia, de ſenectute ac de omni officiorum genere tribus libris mirifice comprehenſa, quæ ſingula ſatis per ſe loquuntur. Neque vero unus fuit ex omni memoria inter Latinos M. Cicero, qui Philoſophiam, Jus civile, & omnem rerum ſcientiam dicendi elegantia exornaverit. Quid enim L. Craſſus, Q. Scævola, Ser. Sulpicius, L. Lucilius Balbus, C. Aquilius, aliique complures, qui cum ſumma juris notitia bonas literas & eloquentiam copulantes, non ſolum juriſperiti, verum etiam diſerti eſſe, & haberi voluerunt? Cujus rei fidem faciunt pauciſſima illa aurea quæ nobis de eorum ſcriptis ſuperſunt fragmenta. Certe ſi vera ſunt, quæ hiſtoriarum monumenta referunt, M. Porcius Cato Cenſorius, qui non ſolum optimus civis, optimus ſenator, optimuſque imperator, ſed etiam magnus juriſconſultus & orator fuit, eloquentiam ſic adamaſſe dicitur, ut mira fuerit ejus in dicendo gravitas atque majeſtas; & præter complures, quos de Jure civili libros conſcripſit, orationes etiam amplius centum quinquaginta elucubratus eſt. O ſingularem majorum noſtrorum diligentiam! O admirandum literarum & eloquentiæ ſtudium! Quod ſi ad medicos me convertam, ſtatim occurrunt doctiſſimi medicorum principes Hippocratas, & Galenus, qui medendi artem eloquentia præcipue propugnaſſe videntur. Nam præter puriſſimum elegantiſſimumque dicendi genus, quo utuntur in iis,

quæ

quæ ad rem medicam explicandam pertinent, in aliis quoque diſciplinis exornandis, quæ ad optimi cujuſque medici præſtantiam requiruntur, talem adhibent ſplendorem verborum ac ſententiarum gravitatem, ut eloquentiſſimorum nemini cedere videantur. Et quidem Galenus non ſolum de animorum noſtrorum motibus, in quibus concitandis maxima oratoris poſita vis eſt, præcepta pulcherrima docuit, verum etiam integrum de arte Rhetorica opus conſcripſit: uſque adeo vir ſapientiſſimus eloquentiam ad artem medicam neceſſariam eſſe putabat. Miſſum facio e noſtris, ne dicendo longior ſim, Cor. Celſum, cujus de medendi facultate commentaria tam nitide venuſteque ſcripta ſunt, ut nihil pulchrius. Quis autem ſibi perſuadeat, viros tales ac ſummopere occupatos ita ingenio ac tempore fuiſſe abuſuros, ſi purum ejuſmodi & ornatum dicendi genus ad graviores, quas ipſi profitebantur diſciplinas, ocioſum prorſus atque inutile judicaſſent? Non ita ſanæ mentis, aut conſilii inopes fuerunt, ut quid in unaquaque diſciplina utile foret, aut inutile, ſatis ſuperque non intelligerent.

Sed mutata eſt, inquiunt, jampridem ſtudiorum ratio. Fuit quidem apud veteres non minor verborum, quam rerum cura. Nos autem ſcientia rerum contenti ſumus, cum nemo in utroque & doctrinæ & ſcribendi ſtudio excellere unquam poſſit. Hæc eſt, Auditores, imperitorum hominum vetus & inanis cantilena: quæ fortaſſe nobis aliquantum negotii faceret, niſi præſto eſſent tot clariſſimorum virorum volumina, qui

ſu-

ſuperiore ætate cum rerum ſcientia, tum dicendi facultate præſtiterunt: quorum ſane & numerus & auctoritas tanta eſt, ut ignavorum iſtorum perfugia obſtruere facile poſſit. Nam renaſcentibus in Italia duo fere ad hinc ſecula literarum ſtudiis, prima ſapientum cura fuit, orationem barbarorum maculis expurgare, eamque veteri ſplendori reſtituere. Intelligebant enim viri prudentes, fieri non poſſe, ut liberales diſciplinæ ſqualidam, diutinaque macie decoloratam faciem in vividam ſplendidioremque commutarent, niſi ſucco & ſanguine bonarum literarum alerentur. Evolvite quidem temporum eorundem annales, perlegite ejus ætatis monumenta: nullo negotio percipietis, quo eorum induſtria & conatus evaſerit. Nam tot ſtatim magni nominis philoſophi, tot præclari juris conſulti, tot celeberrimi theologi extiterunt, ut brevi temporis intervallo omne doctrinæ genus & caſtitate ſermonis; & eloquentiæ luminibus illuſtratum priſtinas opes recuperarit. Quid ergo ſibi blandiuntur iſti inaviæ patroni, qui doctrinæ ſtudia cum bonis literis & eloquentia conjungere, rem perarduam & herculeo fere labore dignam clamitant? Majores noſtri potuerunt latinitatis & eloquentiæ ſtudia tot annos jam intermortua, ingenti labore ſummoque conatu quaſi ab inferis revocare, potuerunt emendate politeque, ſcribere: haud potuerunt homines noſtri delicatuli ea nunc aſſequi, ubi jam in tot gymnaſiis & academiis expoſita publice patent? At rerum ſcientia contenti ſunt, verba negligunt. O excuſationem ignorantiæ minime ferendam! Fatean-

teantur potius ſeſe rerum ſcientiam perinde ac verba negligere. Nam ponamus quempiam doctrina multiplici inſtructum, ſed naturali ſermonis copia carere, vocabula inter loquendum quærere, & quaſi verba enumeret, in ſingulis periodis hæſitare; vel certe ſi quam habuit a natura loquendi facultatem, nullum tamen habere uſum recte & accurate dicendi, nullam troporum, nullam figurarum, nullam boni ordinis notitiam illi præſto eſſe, adeo ut ſi non ætate, at in dicendo infans eſſe videatur: peto nunc a vobis, Auditores, quid aget, quo ſe vertet cum iſto ſuo doctrinæ theſauro homo miſerrimus? An poterit ſcientiam, quam ſibi tanto labore tantiſque impenſis comparavit, communicare cum aliis, ſi deeſt verborum proprietas, & explicandi facultas? Audebitne cogitata ſua coram viris doctis & eruditis palam facere, ſi ſine magna ſui difficultate, vel eorum qui audiunt moleſtia, loqui neſciat? O fruſtra ſuſceptos labores. O inanes tot vigiliarum, quos expectabat, ampliſſimos fructus. Deliteſcat nimirum neceſſe eſt ob ſermonis inopiam tacitus & obſcurus, qui intelligendi acumine & eruditionis præſtantia inter viros doctiſſimos eminere potuiſſet. Fruetur quidem, non inficior, ſua ſecum doctrina, ſucco ſuæ contemplationis ſibi vivens; ſed præoccupata ab aliis doctrinæ præmia non ſine animi dolore conſpiciet. Quod ſi homines inter cetera ob eam cauſſam graviſſimis ſtudiis vacant, ut reipublicæ bono conſulant, aut ſaltem patriæ utilitati proſpicere valeant, quid tandem ab iis ſperandum, qui

aut

aut barbare loqui, aut elingues ac muti omnino eſſe debent? Habeat quis ſane optimas & ſapientiſſimas de republica cogitationes: comprehendat probe ea, quæ Plato & Ariſtoteles cum de domeſtica, tum de publica felicitate præcepta tradiderunt: cognitum illi ſit quicquid de jure belli & pacis Hugo Grotius conſcripſit; egregie demum noverit vel ſacros annales, vel decreta Conciliorum Pontificumque reſponſa: quid tandem illi proderunt tot tantæque doctrinæ opes, ſi de illis ipſis haud ſciat graviter ornateque dicere? Scire tuum nihil eſt, ait ille, niſi te ſcire ſciat alter. Profecto niſi ad doctrinam acceſſerit ſermo, quem bonum mentis interpretem Philo ille Platonicus appellabat, quid te præter truncum, aut ſtipitem, aut hominis umbram homines judicabunt? Proinde Lucretius pauciſſimis illis verbis, hoc eſt ſapere & dictis rationem reddere, ſapientis viri ſummam comprehendebat.

At vero dicet quiſpiam, quid tu nobis fingis ejuſmodi homines elingues & mutos, quos loquaciſſimos omnium eſſe conſtat? Ita ſane. Quanquam enim multi ſunt, quos antea dicebam, qui ob ingenuum pudorem tacere, quam publice balbutire malunt; plures tamen profecto invenias, qui plus loquacitatis & audaciæ, quam pudoris habent, qui nec impure ſcribere, nec latine neſcire turpe putant, ſe vero doctos & ſapientiæ promos condos venditant. Age vero, ſcribant aliquid, aut loquantur docti iſti blaterones, ut eos nimirum ſolenni more Socratis intus & in cute videamus. O quot quantaſque

mihi

mihi videor videre doctrinarum copias. O quam magna & ampla eruditionis ſupellex comparatur. Res ſacra agitur, proinde quicquid habent Biblia, Concilia, Interpretes, quicquid Græci ac Latini Patres conſcripſerunt, in unum congeritur, ut non tam oratio, quam Polyanthea componi videatur. Quid tum? præter innumera fere argumenta, quæ ſingulæ diſciplinæ, ſuam veluti ſymbolam, conferunt, opus adhuc macrum & exile videtur, niſi addantur & hiſtoriarum floſculi & apologi & poetarum carmina. Satis jam ſatis, imo plus quam opus ſit ad ſatietatem. Sed quod dolendum magis eſt, omnia ſic confuſa, ſic perturbata nulloque ordine digeſta inferuntur, ut quale ſibi poetæ finxerunt chaos, tale opus iſtiuſmodi eſſe videatur. Nihil lòquor dictionem barbaram & lutulentam, nihil nova & inaudita verborum portenta, nihil infelicem ſermonis ſiccitatem & inconcinnam elocutionem, quam ſine faſtidio audire nemo poſſit. Hinc tantum abeſt, ut qui adſunt, aut qui eorum ſcripta legunt, doctrinam in ipſis ſuſpiciant & magni putent, ut potius de eorum ingenio peſſime judicent, & homines ejuſmodi memoria quidem multa, judicio autem minimo pollentes exiſtiment. En fructus ſtudiorum uberrimi. En fructuoſa magnarum rerum ſcientia. En viri docti nomen tot ſtudiis tantiſque impenſis quæſitum. Temeritatis ſuæ pœnas jure ac merito luunt homines imperiti, quod nobiliſſimas diſciplinas impuro ſermone fœdarint. Pœniteat illos aliquando elegantiores literas contempſiſse, quæ magnum eorum doctrinæ ſplendorem

con-

contuliſſent & ornamentum. Fateantur ſeſe tot annos in gravioribus ſtudiis fruſtra contriviſſe, humanioribus literis & eloquentia, unde illa nervos & vires accipiunt, temere atque imprudenter neglectis.

Sed barbaris iſtis literarum oppugnatoribus ſummo cum probro & dedecore rejectis, vos jam, Adoleſcentes optimi, compellat oratio mea. Jam vos probe intelligitis, quam neceſſaria ſint, ad tuendam liberalium artium dignitatem, literarum & eloquentiæ ſtudia: quæ quidem majores noſtri in omni fere ætate ita cum doctrinæ ſtudiis conjuncta eſſe voluerunt, ut niſi qui eloquens idemque dicendi peritus eſſet, nemo ſapiens putaretur. Nam rudis & inculta, imo ſine voce ac ſpiritu ſapientia eſt, ſi quidem ſapientia dici poſſit, cui deeſt ſermonis gratia, dicendique venuſtas. Proinde mente ac judicio deſtitutus omnino ſit oportet, qui ſine adjumento literarum & eloquentiæ præſidio ſperat aliquem graviſſimarum diſciplinarum ſe fructum capere, aut hominem ſapientem videri. Hæc autem omnia ſummatim a me dicta fuerunt, non tam ornandæ amplificandæque eloquentiæ cauſſa, cujus dignitatem ſuſtinere debeo, quam quo maxime utilitati veſtræ ſervirem, animoſque veſtros contra literarum & eloquentiæ vituperatores confirmarem. Reſtat igitur illud unum, quod mihi ad extremam reſervavi orationem, ut ſcilicet vobis quod facile ſit, maximeque expeditum ad eloquentiam iter, quam breviſſime oſtendam. Nolite putare, me proponere vobis velle Hermogenis,

aut

aut Demetrii, aut Longini præcepta, vel Oratorias Quinctiliani, aut junioris cujuſpiam Rhetoricas inſtitutiones, quas hoc tempore uſus & conſuetudo in ſcholas invexit. Nolo vos præceptis ejuſmodi obruere, quæ quanquam minime reprehendo, tamen ea per ſe ad hominem eloquentem efformandum haud multum valere arbitror. Utar ſane viæ brevioris compendio. Quemadmodum enim qui pingendi artem tradunt, tabulam aliquam affabre pictam ante oculos ponunt, ut frontem, ſupercilia, os & ceterorum membrorum conformationem tyrones coloribus exprimere, & quoad fieri poteſt, ſingula lineamenta corporis imitari ſtudeant; ita quoque vobis ego hodierno die clariſſimum, & ex omni parte abſolutum eloquentiæ proponam exemplum, in quo quicquid ſplendoris, quicquid dignitatis & gloriæ dicendi arte continetur, uno veluti aſpectu intueri, & contemplari poſſitis. Is eſt M. Tullius Cicero, Juvenes ornatiſſimi; qui naturæ providentia natus eſſe dicitur, ut in illo omnes vires ſuas eloquentia experiretur, qui magiſne eloquentiæ, an illi ipſi eloquentia debeat, haud quiſquam facile judicaverit: de quo hoc unum affirmari poteſt, eum in hoc genere ſic eminere, ut ipſius nomen pro oratore, & ejuſdem in dicendo facultas pro eloquentia apud poſteros recepta ſit. Nam cum ſe totum, ut Quinctilianus ait, ad imitationem Græcorum contuliſſet, effinxit in ſe uno vim Demoſthenis, copiam Platonis & Iſocratis ſuavitatem. Quibus non contentus, Latinos quoque omnes accurate

per-

perlegit, tropos notavit, figuras obſervavit, & in unoquoque oratore ſi quod eſſet artificium, deprehendit, ut nimirum in ſe uno poſteri haberent quicquid uſpiam in dicendi facultate exiſteret pulcherrimum & admirandum. Hunc ego, Adoleſcentes optimi, eloquentiæ ducem, hunc egregium & immortalem dicendi magiſtrum hodie vobis imitandum propono, in quem omnia veſtra ſtudia, curas, cogitationeſque conferatis. Quemadmodum autem non unus oculorum conjectus in imaginem ab Apelle, aut a Parrhaſio depictam, non unus penicilli ductus in tabula, neque adumbrata unius oris lineamenta, pictorem repente faciunt; ita quoque nec unius Tullianæ orationis lectio, neque una data eloquentiſſimo viro exprimendo ſemihora eloquentiæ cupidum ſtatim efficiunt eloquentem: ſed meditatio ſedula, exercitatio frequens, & uſus quotidianus ad eloquentiæ faſtigium Ciceronis imitatorem extollunt. Hunc igitur oratorum eloquentiſſimum, quem nonnulli eloquentiæ Deum appellare minime dubitarunt, ſi me amatis, nunquam ex oculis, nunquam ex manibus, aut ſinu deponite. Hunc ſpectemus, Quinctiliani voce & cohortatione utar, hoc propoſitum ſit nobis exemplum; atque ille ſe profeciſſe ſciat, cui Cicero valde placebit.

DE M. TULLIO CICERONE IMITANDO

ORATIO II.

Habita VI. *Idus Novembris anno* MDCCXXXI.

CUm ſuperiore anno ex hoc ampliſſimo loco ſtudioſis eloquentiæ Adoleſcentibus, qui ad hoc Romanum Gymnaſium multa frequentia convenerant, facile & expeditum ad bonas literas & eloquentiam iter fore prænunciaſſem, ſi M. Tullium Ciceronem diligenti ratione ſtudioque ſibi imitandum proponerent; fuerunt quidam, quantum ego intellexi, quibus oratio mea probari omnino non potuit: quod cum ſemper ardua & gravis, magniſque ingeniorum diſceptationibus digna quæſtio viſa fuerit, an videlicet unus Cicero, an alii quoque boni & præclari auctores imitandi eſſent, ego ſtatim quaſi e tripode rem definire, nec partibus auditis ſententiam ferre auſus ſim, uno duntaxat ad imitandum Cicerone propoſito: quocirca me temere & arroganter feciſſe arguebant, quod tam multos Latinos ſcriptores, & quidem omnium judicio elegantiſſimos, parvi fecerim, & M. Tullium, cujus elocutio multorum opinione verboſa, & ſtylus Aſiaticus, ceteris ad imitationem prætulerim. Equidem poteram cauſſæ bonitate confiſus, obtrectationes hujuſmodi negligere: cum præſertim nemo eorum, quorum dignitatem re-

revereri, auctoritatique parere debeo, orationem meam interpellaverit. Verum cum animadverterem præclaram illam controverſiam de uno, aut de pluribus imitandis inter doctiſſimos viros fuiſſe ſæpe in judicium magna animorum contentione vocatam, nunquam tamen ſatis explicatam, nunquam definitam; ſubiit animum cauſſam ipſam quaſi comperendinatam recognoſcere, non tam ut judicium meum interponam, quam ut cupidi eloquentiæ adoleſcentes, quos in hac ſtudiorum inſtauratione frequentes adeſſe video, cognitum habeant, quid de illa viri graves & docti ſenſerint, quibuſque de cauſſis nos proximo anno unum Ciceronem præ ceteris imitandum eſſe ſtatuerimus. Adeſte igitur animis, Adoleſcentes optimi, quos ſi unquam alias, attentos vos hodierno die maxime cupio. Agitur enim modo non de oratore, aut de hiſtorico, aut de poeta aliquo, ut fieri ſolet, interpretando, ſed de M. Tullio oratore omnium eloquentiſſimo vobis in eloquentiæ imperatorem & ducem conſtituendo. Agitur de præſtantiſſimo dicendi magiſtro, in cujus imitatione caſtiſſimæ latinitatis, & germanæ eloquentiæ fundamenta nituntur. Agitur demum de expedita ac perfacili via, qua optatos & uberrimos ipſius eloquentiæ fructus percipere poſſitis.

Non defuerunt quidem ſuperiore memoria magni nominis viri, qui ſive veterum gloriam ſe conſequi poſſe diffiderent, ſive ingenio ſuo plus nimio tribuerent, omnem in literis imitandi rationem de medio ſuſtulerunt. Sed hos ſtrenue

re-

refellit apud Ciceronem clariſſimus orator M. Antonius: qui de oratore recte inſtituendo diſputaturus, totius veluti ædificii baſim imitationem poſuit, & tanquam id quod eſſet primo cogitandum præcepit. Ergo hoc ſit primum, inquit, in præceptis meis, ut demonſtremus, quem imitemur. Hæc eadem Quinctilianus veſtigia perſequens, ad oratoris ſtylum efformandum & elocutionem comparandam, multa ſatis accurate de imitatione conſcripſit, Ubi plurimis & eloquentiſſimis enumeratis auctoribus, ex quorum lectione tum verborum copia, tum varietas figurarum & componendi ratio ab oratore peti debent, illud clare deducit, eloquentiam magna ex parte imitatione contineri. In eadem quoque ſententia fuere poſtea Paulus Corteſius, P. Bembus, Picus Mirandulanus, Bartholomæus Riccius, aliique viri plurimi ingenio & eloquentia clariſſimi, quorum extant docti & eruditi de imitatione libelli. Et ſane cum omnia, quæ ad rationem artis pertinent, imitatione cum fieri, tum perfici videamus, anne una ars bene dicendi, quæ omnium difficillima atque pulcherrima, imitationem repudiabit? Cum igitur nullus ſit dubitandi locus, quin in eloquentiæ ſtudiis nos ad aliorum exemplum conformari oporteat, illud quærendum ſupereſt, multine ſint, an unus M. Tullius ad imitandum, neglectis ceteris omnibus, ſeligendus.

Atque hic ſtatim mihi videor audire non tam voces, quam clamores & vociferationem eorum, qui rem indignam & injuriæ plenam eſſe clamitant, in literarum ſtudiis unum omnibus præferri

Ciceronem, & tot alios graves & magnos literarum parentes, Plautum, Terentium, Cæſarem, Salluſtium, Livium. alioſque ingenio præſtantes & immortali gloria dignos, tanquam abortus, aut nothos reiici atque contemni. Hoc autem Ciceronis ipſius exemplo confutari quis non videt? Cum ille non unum, ſed eloquentiſſimum quemque tum Græcorum, tum Latinorum imitandum ſuſceperit, & hoc pacto in ſe uno effingere potuerit vim Demoſthenis, Platonis copiam, & Iſocratis jucunditatem. Anne in unum M. Tullium ingenii opes natura effudit univerſas, adeo ut nihil pulchre, nihil venuſte cogitatum, aut ingenioſe dictum in tot aliis præclaris ſcriptoribus inveniatur, quod dignum ſit, ut nos imitemur? Atqui illud, Cicerone ipſo fatente, certum eſt, in natura nihil ex omni parte perfectum atque beatum exiſtere: perinde ac illa ceteris, quod largiatur, non ſit habitura, ſi uni omnia largiretur. Ex quo fortaſſe contigit, ut neque Demoſthenes ipſe Ciceròni per omnia ſatisfaceret, ſed aliquando ſibi ille dormitare videretur. Quod nimirum, cum, ad eum exprimendum ſe penitus tota mente & cogitatione contuliſſet, non omnia tamen loquendi ornamenta dicendique lepores in eo repeiebat. Et tu nobis in uno Cicerone cuncta exiſtere, ac nihil omnino deeſſe perſuadebis? Imo tantum abeſt, ut omnis in eo effloreſcat dicendi virtus, ut potius multa præclari ejus ætatis oratores in eodem deprehenderint vitia. Nam dialogi auctor affirmat, Ciceronem dum adhuc viveret, a Licinio Calvo reprehenſum fuiſſe tan-

quam

quam ſolutum & enervem, a M. Bruto ut fractum & elumbem, ab aliis ut tumidum, inflatum, redundantem, atque Aſianum. Præterea A. Gellius teſtatur, Gallum Aſinium ſcribere non dubitaſſe, Ciceronem parum integre, improprie, atque inconſiderate eſſe locutum; & Largium Licinium de illo tam male ſenſiſſe, ut in ipſum quoque ediderit librum convicii plenum, cui titulus Ciceromaſtix.

Audiſtis, Adoleſcentes optimi, quæ improbo ore in M. Tullium evomunt maledicta, qui vos ab ejus imitatione conantur abducere? At vero niſi hæc falſa, & contra eloquentiſſimum virum ab ejus inimicis temere efficta deprehenderitis, me hominem impudentem & mendacem arguitote. Nam qui tandem ſunt tam acerbæ criminationis auctores? ii ſcilicet, quorum partim Ciceronem oderant, partim ejus gloriæ invidebant, partim denique obtrectandi ſtudio ad eum vituperandum incitabantur. Nam cum eo tempore nonnulli Romæ oratores eſſent, qui ſicco, arido & exangui dicendi genere utebantur, quod ſe Atticorum more dicere videri vellent, quorum oratio preſſa erat, ac ſubtilis; copioſam & profluentem M. Tullii eloquentiam æquo animo ferre non poterant, atque ipſum tanquam fractum & elumbem, otioſum & inanem, unoque verbo Aſianum appellabant. Ex hac ſchola prodiit Licinius Calvus, qui, ut M. Seneca teſtatur, iniquiſſimam diu litem cum Cicerone de principatu eloquentiæ habuit, cujus tamen dicendi rationem non modo Cicero ipſe ut

jejunam & attritam ſæpe reprehendit, ſed ne Seneca quidem, aut quiſquam alius probavit unquam. Quid ergo mirum ſi Calvus idem Ciceroni quoquo modo potuit, par pari referre, atque ipſum tanquam diſſolutum & enervem criminari voluerit? Quæ judicii æquitas expectari ab eo poterat, cujus animus odio atque invidia flagrabat? De Bruto autem, qui & vir probus, & Ciceronis amiciſſimus ſemper fuit, cujus nomine librum de claris oratoribus Cicero ipſe inſcripſit, certe quidem aliter judicare debemus. Etenim non odio, ſed amori potius, & ſingulari erga eundem benevolentiæ tribui debet, quod ipſum de ſtylo quaſi fracto & elumbi, ut ſibi videbatur, non invidioſe, ſed amice moneret. Erat enim magna inter utrumque diverſitas ſtyli ac diſſimilitudo. Erat M. Brutus, ut a Cæſare vocabatur, diſertus potius, quam eloquens: contra vero Cicero fluminis inſtar profluens, fuſus & copioſus, ita ut ab eodem Cæſare tanquam princeps & inventor copiæ laudaretur. Itaque Bruto, qui ſiccus erat, & plus in dicendo habebat diligentiæ, quam naturæ, ubertas & copia Tullianæ dictionis omnino probari non poterat. Verum & Calvi & Bruti, & omnem illam Atticorum Romanorum nationem jejunitatis & inopiæ peramantem quis acriore judicio ac vi, præter Ciceronem ipſum, confutare poſſit? Ille profecto ad eloquentiam non tam factus, quam natus, in aureo libello de optimo oratorum genere ſatis luculenter oſtendit, quantum interſit, utrum quis Attice, an optime dicat. Neque enim ſatis eſt,

in

inquit, oratori perfecto vitare ſi quid in ſententia vitioſum, ſi quid abſurdum, aut alienum; in verbis ſi quid non aptum, ſi durum, ſi longe petitum. Hæc vitaverunt fere omnes, qui aut Attici numerantur, aut dicunt Attice. At magni oratores, cum careant omni vitio, non ſunt contenti quaſi bona valetudine; ſed vires, lacertos, ſanguinem quærunt, quandam etiam ſuavitatem coloris. Id vero deſinant dicere, qui ſubtiliter dicunt, eos ſolos Attice dicere, id eſt quaſi ſicce & integre; at ample & ornate & copioſe cum eadem integritate, Atticorum eſt. Ex his ſatis intelligitis, Auditores, quam temere & impudenter in M. Tullio reprehendebant maximam illam ingenii ubertatem dicendique copiam, qui ſe Atticos, aut Atticorum imitatores profitebantur. Damnabant illi in eloquentiſſimo viro, quod multorum vitium eſſe ſolet, ea, quorum ipſi compotes eſſe non poterant. Non dicendi facultas, non ingenium, non induſtria illis tanta fuit, ut admirabilem M. Tullii eloquentiam exæquarent: & cum ipſi imbecilli, ſicci, ac jejuni dicendo eſſent, præſtantiſſimi oratoris amplitudinem & copiam vituperare maluerunt, quam tenuitatem & inopiam ſuam confiteri. Quod autem Ciceroni de elocutione a Gallo Aſinio, & Largio Licinio objectum eſt, id ſtomachum A. Gellio illud referenti ſic movit, ut illos tanquam ſacrilegos de Diis immortalibus male opinantes, & immania quaſi monſtra appellare non dubitaverit. At vero non tam ſtomachum, quam riſum movere videntur homines iſti amentes & ſto-

ſtolidi , qui de integritate ac proprietate latini ſermonis cum M. Tullio contendere auſi ſint , quem latinæ linguæ auctorem & quaſi parentem fuiſſe, communi ſapientum judicio conſtat. Sed præſtat viri doctiſſimi verba in medium afferre. Ut quidam fuerunt, inquit, monſtra hominum, qui de Diis immortalibus impias falſaſque opiniones prodiderunt, ita nonnulli tam prodigioſi tamque vecordes extiterunt, in quibus ſunt Gallus Aſinius, & Largius Licinius (cujus liber etiam fertur infando titulo Ciceromaſtix), ut ſcribere auſi ſint, M. Ciceronem parum integre atque improprie atque inconſiderate locutum. Hæc A. Gellius. Quæ vero imprudenter Ciceroni nugatores iſti opponunt de verbo *pœnitet*, ab eo perperam uſurpato, aliiſque iſtiuſmodi, cum perridicula ac prorſus falſa ab ipſo A. Gellio judicentur acriterque reprehendantur, apud nos tanti non ſunt, ut in iis confutandis morari debeamus. Poteſt is, cui vacat, apud ipſum ea legere atque perpendere: non modo non ineptum eſſe id, quod M. Cicero dixit, intelliget, ſed eleganter, facete, ac feſtive dictum.

Jam vero iis, quæ Ciceronis ſplendorem maculis aſpergere videbantur, ſatis ſuperque deletis, ad cetera, quæ de illo duntaxat imitando objecta ſunt, faciliorem fore video reliquum orationis meæ curſum. Nam quod primo reprehendebant, quod nos, uno Cicerone ad exemplum propoſito, ceteros auctores, qui pulchre nitideque locuti ſunt, injurioſe repudiaremus, quis non videt, quam ſit abſurdum, & a veritate alienum? Non equidem

re-

repudiandos, & per ſummam injuriam abjiciendos eos eſſe dicimus, quorum perfecta divino ingenio monumenta ſuſpicimus, ac tantopere veneramur. Imo & plurimum illis nos debere fatemur & propter ingentem optimarum rerum cognitionem & propter reconditas doctrinæ opes, quas ſummo labore & induſtria partas nobis ipſi reliquerunt. Sed in efformando ſtylo parandaque locutione magiſtrum omnium optimum M. Tullium illis præferendum eſſe putamus. Et ſane primo quæram ab iis, qui omnes bonos auctores a nobis imitandos eſſe contendunt, an omnes illi inter ſe ſtyli nobilitate, omnes elegantia & artificio pares exiſtant, an vero alius alio melior, alius alio præſtantior exiſtimetur. Si primum affirment, concedi illis profecto poteſt, quod petunt: non uni eorum opera detur, ſed æque omnibus ſtudium & imitatio impendatur. Quod ſi, ut res eſt, negent illos pares eſſe ingenio, ſcribendique ratione ſimiles, cur non melioribus operam dederimus, iis, qui minus boni ſunt, neglectis? Jam vero non omnes bonos imitandos eſſe fateantur, neceſſe eſt. At ſi inter illos, qui boni eſſe dicuntur, unus longe omnium optimus longeque præſtantiſſimus exiſteret, in quo quæ ſingula ceteri habent bona, in eo uno univerſa ampliora ac ſplendidiora conſpicerentur; nonne hunc unum omnium maximum atque perfectum imitari præſtaret, quam ceteros omnes, qui mediocriter boni eſſe cenſentur? Atqui hunc omnium principem clariſſimum, atque ſummum, me quoque tacente, M. Tullium eſſe intelligitis: qui a

Cæ-

Cæſare, acerrimo ingeniorum cenſore, tanquam dux & inventor copiæ, ut antea diximus, laudabatur; a Vellejo Paterculo, vir ingenio maximus, a M. Seneca ingenium, quod ſolum par imperio ſuo Pop. Romanus habuit, ab Aquilio Gallo, Rhetoricæ omnium peritiſſimus, a Quinctiliano, in omnibus, quæ in quoquo oratore laudantur, eminentiſſimus, a Lactantio perfectus orator & ſummus philoſophus, a D. Hieronymo eloquii flumen appellatur. Hic profecto talis tantuſque vir mira ingenii felicitate omnem dicendi laudem conſecutus eſt, & quæ ceteris inſunt pulcherrima, in ſe uno ſplendide ampliſſimeque complexus eſt. Quod quidem ipſe in oratore de ſe modeſte fatetur. Nulla eſt, inquit, ullo in genere laus oratoris, cujus noſtris in orationibus non ſit aliqua, ſi non perfectio, at conatus tamen atque adumbratio. Non aſſequimur, at quid deceat, videmus. Et revera, ſi de Græcis loquamur, non eſt, quod in eo deſideretur Demoſthenis ſumma vis, Platonis copia, & ſingularis Iſocratis ſuavitas, ut Quinctilianus affirmat. Quid vero de Latinis oratoribus, cum in ſe granditatem Sulpitii, vim Antonii, Craſſi leporem, ſuavitatem Catuli, proprietatem Cottæ, ſplendorem Cæſaris, Hortenſii flores effinxiſſe dicatur? Cum igitur in uno Cicerone pulcherrimum & perfectiſſimum eloquentiæ genus habeamus, unde quicquid egregium, quicquid ſplendidum & magnificum tum in Græcis, tum in Latinis ſcriptoribus eminet, in nos derivare poſſimus, ad eorumne etiam, quæ non ita pulchra ſunt, exprimendas

ima-

imagines curam animumque traducemus ? Atqui ſtultitiæ genus eſt, optimum imitari cum poſſis, ad id quod mediocre, aut deterius eſt, cogitationem adiicere. Neque quiſquam erit tam amens pingendi artifex, qui ſi imaginem ab Apelle depictam ante oculos habeat, Polignoti, aut Thymantis curet inſpicere tabulas. Cum itaque communi ſapientum judicio, nulla omnino virtus, nullum ſcribendi lumen, nulla laus in ullo ſit, quæ M. Tullio non ineſſe longe præſtantior atque abſolutior inveniatur, quotus quiſque ſupervacuam rem eſſe non videt, multos quantumvis bonos imitandos ſuſcipere, cum magis expediat, ad unum omnium optimum ac præſtantiſſimum, quem imitemur, induſtriæ nervos intendere? Fruſtra per longas ambages quærimus, quod recta via maturiſſime conſequi poſſumus.

At enim Quinctilianus aſſeverat, M. Tullium non ſolum oratorem Græcorum omnium optimum Demoſthenem eſſe imitatum, ſed Platonem, ſed Gorgiam, ſed Iſocratem, ſed Hyperidem, ſed Lyſiam; inter Latinos item non unum, ſed multos, quos paulo ante numeravimus, Sulpitios, Antonios, Craſſos, Catulos, aliosque ſibi ad exemplum propoſuiſſe. Libuit illi quidem apes imitari, quæ huc & illuc volantes, flores delibant, & fingendis favis conficiendoque melle ſuccos ita permiſcent, ut eos nemo inde diſcernat. Quod ergo Ciceroni licuit, erit ceteris interdictum? Minime gentium. Liceat per me tibi quoque omnes bonos imitari, quod Ciceroni licuit, ſi par ingenium, ſi par induſtria,

ſtria, ſi par ſcribendi labor & exercitatio tibi cum eo ſit. At vero quis ignorat, Ciceronem ingenio plane divino fuiſſe, & a primis annis, ut Plutarchus refert, tantum in literis profeciſſe, ut ejus æqualium parentes ad eum videndum commoti fama convenirent? Quantus autem fuerit in eo fere ſemper negotiis graviſſimis occupato ſcribendi labor atque exercitatio, cum neque in feriis, neque in ludis, neque in communi otio unquam eſſet otioſus, quis dicendo paucis complecti poſſit? Hinc ille primo de legibus, ſubciſiva, inquit, quædam tempora incurrunt, quæ ego perire non patior, ut ſi qui dies ad ruſticandum dati ſint, ad eorum numerum accomodentur, quæ ſcribimus. Et in orat. pro Planco, orationes ego ſcripſi ludis & feriis, ne omnino unquam eſſem otioſus. In Philippicis autem, dico, inquit, me nec reipublicæ, nec amicis unquam defuiſſe; & tamen omni genere momumentorum meorum perfeciſſe operis ſubciſivis, ut meæ vigiliæ meæque literæ & juventuti utilitatis, & nomini Romano laudis aliquid afferrent. Verum quid plura? Nonne innumera propemodum & immortalia ejus opera, quorum partim injuria temporum interiiſſe dolemus, partim in manibus omnium extant, id per ſe ſatis ſuperque loquuntur? Cum hoc igitur tali tantoque viro ingenii vim & induſtriam ſuam homines iſti conferant, qui ad ejus exemplum provocare audent, & omnes bonos ſcriptores ſe imitari poſſe confidunt. Legant diu noctuque, quemadmodum ille ſe feciſſe fatetur, oratores tum

Græ-

Græcos, tum Latinos, qui in laude aliqua fuerunt: exprimant in ſe omnem omnium eloquentiſſimorum hominum in dicendo vim: experiantur ſeſe pro virili, æmulari conantes & ubertatem Livii & brevitatem Salluſtii & proprietatem Cæſaris & candorem Celſi & Tullii denique ipſius ornatum & amplitudinem. Nam ſi id aſſequantur, tunc non inviti illis concedemus, ut non unum Ciceronem, ſed omnes quotquot extant auctores, quam volunt libere imitentur. At vero quis animo non comprehendit, quam difficilis & ardua res ſit, multos & varios, atque inter ſe omnino diſſimiles ſcriptores legere, meditari atque concoquere, ut inde una & ſimplex, ſibique perpetuo conſtans digeratur, & coaleſcat oratio, non autem monſtrum aliquod exoriatur, cui cum cervice equina, ex Horatii ſententia, junctum ſit caput humanum? Non mihi, ſed ſummo ingenio viro, & in literis & eloquentia maxime exercitato P. Bembo Cardinali credite: qui de hac ipſa controverſia ad Picum Mirandulanum hominem literatiſſimum ſcribens, multorum recte imitandorum difficultate perpenſa, fieri non poteſt, ait, ut qui multos aſſequi una ſcribendi ratione vult, ejus oratio non diſſimilis, non impar, non ſibi diverſa, inconſtanſque ſit, non inconcinna, non parum cohærens, dum hujus lenitatem, illius vero ardorem, alterius ornatum, alterius negligentiam, quæ quidem interdum, ut in muliere non fucata facies, ſic in ſcribente gratior eſt, ſexcenta præterea alia, multumque differentia ſcribendi genera qualitateſ-

que

que complectitur. Et ſane quemadmodum ſtultitiæ genus eſſet, ad unius hominis os vultumque effingendum, diſſimiles multorum hominum vultus aſſumere, quorum unus hilaritatem, alter triſtitiam, hic benignitatem, ille ſeveritatem præ ſe ferat, ita ex multis ſcriptoribus, quorum lineamenta & color varia ac diſſimilia ſunt, unam & eandem velle ſcriptionem conficere, abſurdum eſt prorſus ac perridiculum. Quis enim facile poſſit Livium cum Salluſtio, Cæſarem cum M. Tullio, Virgilium cum Plauto, aut Terentio una ſimilique ſcribendi ratione conjungere, qui dicendi genere inter ſe differunt quammaxime? Præterea ſi viros ſingulari ingenio præditos nonniſi multorum annorum ſtudio, multiſque vigiliis aſſequi potuiſſe legimus, ut ad propriam unius ſcriptoris dictionem proxime accederent, quæ per Deum immortalem tanta ingenii vis, tantus labor atque conatus, ſi omnes legendi, omnes imitandi ſint? Franguntur vires, contentio animi debilitatur, atque ardor elangueſcit, dum in ſingulis unius ſcriptoris lineamentis exprimendis occupamur, & unius ſtyli faciem pari verborum ornatu & elegantia repræſentare conamur: & tantum nobis ingenii acumen, tantum animi robur, tantam induſtriam ineſſe putabimus, ut non unum, ſed omnes auctores recte imitari poſſimus? O nimiam de ſe hominum opinionem. O vanam ingeniorum fiduciam. Utinam homines iſti audaces ſedulo ad unum Ciceronem imitandum curas animumque adhiberent. In hoc uno recte imitando atque exprimen-

mendo, omnes profecto alios imitarentur, cum unus Cicero raro naturæ miraculo & inaudita ingenii felicitate conſecutus ſit omne id, cujus ceteri omnes vix partem aliquam conſecuti eſſe videntur.

Sed ecce alia in M. Tullium adverſariorum tela. Verboſior eſt, inquiunt, Cicero, quam quod præſens ſcribendi ratio, conſuetudo atque uſus poſtulent. Amant magis hæc noſtra tempora preſſum, ſententioſum & acutum dicendi genus, quam Ciceronianæ eloquentiæ copiam & lacinias. Satis quidem belle. Sed ab acutis ejuſmodi ſcriptoribus primum peto, an de latinitate & ſtylo forenſi, quo nunc utimur, an de quocunque alio ſcribendi genere iſthæc dicant. Nam ſi primum, ſatis jam alias, cum de latinitate forenſi expurganda, tum etiam cum de neceſſitate eloquentiæ in judiciis hodiernis orationem habuimus, ex hoc ipſo loco graviter diximus, eorumque opinionem, qui nunc Ciceronis eloquentiam e foro eſſe omnino proſcriptam putant, pro virili parte convellere conati ſumus. Quod ſi de alia quavis ſcribendi ratione intelligi volunt, excuſandi ſunt quidem, ſi præter paucas illas Ciceronis orationes, quarum notitiam in ſcholis a pueris habuerunt, nullum aliud tanti viri opus unquam aut viderint, aut legerint. Nam ut mitius cum iis, qui Ciceronem tanquam verboſum reprehendunt, agamus, quam aliam quæſo erroris excuſationem afferre poſſunt, quam unam, in qua verſantur, Ciceronis ignorationem? Etenim cui verboſior Cicero ipſe videatur, ſi tres ejus de oratore libros, tum etiam alios de claris ora-

oratoribus, de oratore perfecto, ac de optimo oratorum genere perlegerit, quos omnes preſſe, ſubtiliter & acute ſcriptos eſſe conſtat? Evolvant libros tum de Academicis, tum de Tuſculanis quæſtionibus, de natura Deorum, de divinatione, de fato, de legibus, aliiſque permultis, in quibus præter infinitam rerum cognitionem eximiamque doctrinam, qua illi abundant, omnia tam ſapienter, quam concinne ac ſententioſe conſcripta invenient. Quid de officiorum libris ad Marcum filium loquar, in quibus cum tam pulchra de civili ſapientia & virtutum omnium diſciplina diſputaret, æquabili & temperato orationis genere uſus eſt? Huc accedunt tot epiſtolarum libri ad Atticum, ad Quintum fratrem, ad M. Brutum, ad Panſam, ad Hircium, alioſque familiares, qui omnes doctorum virorum judicio octoginta fere numerantur, in quibus ſane nulla poteſt verborum copia reprehendi: ſed ſic omnia venuſte, eleganter ſciteque ſcripta ſunt, ut mea quidem ſententia, ſi nulla alia M. Tullii monumenta exiſterent, ſola epiſtolarum volumina ingenium ejus admirabile & quaſi divinum comprobarent. Hæc igitur legant, hæc ſerio evolvant, & acri judicio perſcrutentur ſcituli iſti ac peracuti Ciceronianæ locutionis cenſores; & ſi quid verboſum, ſi quid inane, aut redundans in iis tandem offenderint, tunc ſane Ciceronem nimiæ loquacitatis reum faciant. At vero quæ ſumma impudentia eſt, cum tot præclara Ciceronis ipſius opera ne de nomine quidem audiverint, ei de verboſiore ſtylo diem dicere, eumque indicta cauſſa damnare? Si

in

in tanta jacent literarum ignorantia, ut quæ preſſum & ſubtile dicendi genus, quæ autem amplum, copioſum & magnificum poſtulant, minime videant, cur ea damnant, quæ minus intelligunt? Cur virum, quem D. Auguſtinus modo maximum oratorem, modo Romani auctorem eloquii, modo magnum eloquentiæ principem vocat, ipſi tanquam loquacem, & plus nimio verboſum accuſant? Sapienter quidem Cicero, quod obtrectatores iſti minime capiunt, varia dicendi genera cogitabat: & cum domi epiſtolas, ſermones familiares, aut dialogos ſcriberet, conciſus, tenuis & quaſi humi ſerpere viſus eſt: cum autem ſive in ſenatu, ſive in foro, ſive in concione diceret, tanta eloquentiæ copia tantaque ingenii ubertate dicere ſolitus eſt, ut dicenti maximæ Pop. Romani acclamationes maximique doctorum virorum plauſus fierent, quaſi aliquod eloquentiæ numen loqueretur. Atque hinc in foro & judiciis regnare dictus eſt, eoque amplitudinis & gloriæ pervenit, ut T. Livius Romanæ hiſtoriæ princeps, tam lepide quam vere dixerit, ad Ciceronis laudes opus eſſe Cicerone laudatore.

Habetis igitur, Adoleſcentes optimi, in uno Cicerone omnem ſcribendi rationem perfectam & abſolutam. Multiplex & varium, quo ille ceteris longe præſtitit, dicendi genus, omnem vobis ſuppeditat ſingularem ſtyli varietatem uberrimamque exemplorum copiam. Si dictione ſimplici, aut temperata vobis opus eſt, habetis, præter quæſtiones Tuſculanas, epiſtolas familiares, dialogos de ami-

citia, de ſenectute, de ſomnio Scipionis, atque alia ſexcenta, quorum lectione ſtylus ejuſmodi formari, maximeque limari poſſit. Si grandi & ſublimi dicendi genere, quod ſplendidis verbis gravibuſque ſententiis ſeſe attollat, uti debeatis; unde uberiora & illuſtriora peti poſſunt, quam a Cicerone ipſo hujuſmodi exempla? Perlegite præſtantiſſimas ejus orationes, præſertim ex Catilinariis ſecundam, ex Verrinis ſeptimam, tum pro M. Cælio, pro Corn. Balbo, tum etiam pulcherrimas duas pro Domo ſua & pro Milone, Philippicas demum, quarum ſecunda ſupra ceteras eminet, ſenili maturitate ac ſapientia caneſcentes: quis inter Græcorum, aut Latinorum eloquentiſſimos oratores ſublimiore ſtylo unquam ſcripſit? Quis majore ſententiarum gravitate, aut ſplendidiore majeſtate verborum uſus eſt? Et erit quiſquam tam amens, qui caſtitatem & elegantiam ſermonis dicendique ornamenta in aliis auctoribus inquirere velit, quæ omnia in uno Cicerone tam ample tam plene cumulateque ſplendeſcunt? Itaque vos, Auditores ornatiſſimi, mihi, homini in literarum ſtudiis quantum ſatis exercitato, veſtrique amantiſſimo credite: plus vobis ad latinitatem & germanam eloquentiam comparandam proderit aſſiduum ac diligens unius Ciceronis ſtudium, quam lectio multiplex & diuturna ceterorum omnium ſcriptorum.

DE

DE STUDIO POETARUM AD LITERAS ET ELOQUENTIAM NECESSARIO

ORATIO III.

Habita Idibus Novembr. MDCCXXXIII.

SI qua fuit unquam opinio optimis artibus pernicioſa, quæ adoleſcentium noſtrorum in ſuſcepto literarum curriculo iter retardaret, aut impediret, ea certe eſt, quam hoc tempore multi habent de Poeticæ facultatis doctrina. Putant enim, ſe nullum, aut perexiguum ex ejuſmodi ſtudio fructum eſſe percepturos: proinde non modo præcipua carminum genera, leges ac metra diſcere dedignantur, ſed ne ipſam quidem poetarum lectionem, qua certe nihil ſuavius, nihil eſt jucundius, audire operæ pretium ducunt. Hinc fit, ut ſtatis diebus, qui ſive Horatio, ſive Plauto, ſive Terentio, aliiſque poetis a nobis de more interpretandis dedicantur, complures eorum has ſcholas minime frequentent, qui alioquin oratoribus, aut hiſtoricis explicandis haud indiligenter adeſſe conſueverunt. Quaſi vero ex illa poetarum lectione nihil ſolidi, aut bonæ frugis domum referre poſſint, aut nos homines otioſi alternis diebus poeticis nugis & anilibus fabellis delectemur. Itaque ut ali-

quando tandem quam ſtulte hac in re decipiantur, agnoſcant, conſtitui in hac ſtudiorum ineuntium celebritate poeticæ artis utilitatem ante oculos iſtorum ponere, ut qui ad latinitatis elegantiam & eloquentiæ dignitatem aſpirare volunt, demum intelligant, neglecto poetarum ſtudio, ſe oleum atque operam perdere; adeoque ſi quis in illis latinarum literarum eſt amor, ſi quod eloquentiæ comparandæ ſtudium, certo ſciant, intereſſe ſua plurimum, iratis muſis & Apollini tempeſtive reconciliari, ut ipſis faventibus ad nobiliſſima ejuſmodi ſtudia viam ſibi muniant expeditam.

Nolo autem in hoc ipſo dicendi aditu diu morari in poeticæ laudibus prædicandis, quod nimirum longum eſſet ac perdifficile. Hoc ſane multi ante me oratores, præſertim vero Hermogenes & Aphthonius clariſſimi rhetores & copioſe & graviter & ornate fecerunt. Multa ſunt volumina, quæ poeticæ artis dignitatem, tum etiam vetuſtiſſimam, imo divinam ejus originem, quam illa a Diis ipſis ducere creditur, ſatis ſuperque commendant. Neque aliquis veſtrum ignorat honores ampliſſimos, quibus tum Græcia, tum Romana reſpublica poetas, quaſi homines cœleſti ſpiritu afflatos, atque ad nos de cœlo delapſos, coluit, quos proinde Deorum filios Plato nuncupavit. Et ſane quis ab orbe condito fuit unquam Homero fama illuſtrior, & omnium ore magis celebratus? Cujus ingenium ſine exemplo maximum Vellejus affirmavit, eumque ſolum magnitudine operis & fulgore carminum appellari poetam meruiſſe. Cuinam Roma am-

ampliores honores, quam latinorum poetarum principi Publ. Virgilio detulit? Teſtes ſunt Cæſaris Augnſti literæ: teſtis ipſe Pop. Rom. qui in theatrum advenienti aſſurrexit univerſus, atque illum præſentem ſpectantemque non minus ac Auguſtum ipſum venerari ſolitus eſt. Quid dicam plurimos clariſſimos reges & imperatores, qui poetica facultate pollere, pulcherrimum ſibi duxerunt, neque ex illa minorem ſibi gloriam, quam ex re militari, atque orbis imperio comparari poſſe putaverunt. Infinita ſunt equidem nobiliſſimæ facultatis decora, & ſumma ac prope ſingularis apud omnes fere gentes poetarum gloria. Sed cum de iis dubitare non poſſint, niſi qui rudes prorſus ac barbari omni literarum notitia carent, ne actum agere videar, ad illa protinus me convertam, quæ ex poeticis ſtudiis maxima conſequuntur emolumenta.

Igitur adoleſcentes noſtri in humanioribus literis & eloquentia proficere, quod felix fauſtumque ſit, percupiunt; at muſas & carmina & poetarum libros cane pejus & angue oderunt, atque averſantur. Verum uſque adeone boni adoleſcentes poeticæ naturam, ne nomen dicam, ignorant, ut quanta ſit inter bonas literas & eloquentiæ ſtudium cum poetica diſciplina conjunctio, minime videant? Ignorantne eloquentiam a poetica tanquam a parente filiam ortam atque progenitam? Audiant graviſſimæ auctoritatis viros Strabonem & Iſidorum, qui tam apud Græcos, quam apud Latinos longe antiquiorem carminum, quam proſæ curam fuiſſe teſtantur. Audiant

Plutarchum, qui in ſuis opuſculis, tum in libro de muſica, tum in eo, in quo docet, quomodo a juvenibus poetæ audiendi ſint, inter cetera luculenter oſtendit, poeticam omnis diſciplinæ fuiſſe initium. Et ſane ſi poetæ jam tum diſperſos homines in unum locum congregaſſe & mira dulcedine carminum ex agreſti illo ac ferino vivendi genere ad mitiorem & humaniorem vitam traduxiſſe perhibentur, quis dubitet, poeticæ inter reliquas diſciplinas principem locum eſſe tribuendum? Ipſa quidem multo prius, quam eloquentia potuit agreſtes & immites hominum animos mulcere cantu, & ad pulchritudinem virtutis allicere. Ipſa prior apud illos de immortali Deorum natura diſſerere, eorum laudes canere, & ſacra facere inſtituit, unde poetæ primi & Theologi & Sacerdotes vocati ſunt.

At dicet quiſpiam, non de dignitate, aut origine diſciplinarum lis eſt: ſed cui bono adoleſcentibus ad eloquentiam properantibus poetica ſit, abs te quærimus. Ita ſane. Ego equidem a poetis omnem latinarum literarum elegantiam & eloquentiæ laudem in nos derivari contendo. Quis enim hac noſtra ætate latine ſcire, aut latine ſcribere cupiat, qui longe melius ex ipſa poetarum lectione, quam ex Grammaticorum ſchola voti compos non fiat? Ætatem quis terat in Grammaticorum ſubſelliis: audiat complures annos Priſcianum, audiat Servium & Donatum, percurrat Alvarum, perlegat Scioppium, aut quoſcunque alios, qui de Grammatica diligenter accurateque ſcripſerunt: quid illi diuturnus

nus adeo, atque improbus labor tandem proderit ad latinæ locutionis caſtitatem & elegantiam comparandam? Nihil profecto. Nam, ut Quinctilianus affirmat, quid aliud eſt Grammatice loqui, quam omnino latine non loqui? Erit quidem tibi ſine barbariſmis, aut ſolœciſmis oratio, erit immunis a cenſoria Grammaticorum virgula ſermo, ſed macer & exanguis & veluti corpus, in quo nihil præter oſſa, aridum ac ſine ſpiritu. Contra vero ſi Plauto ac Terentio te dederis, ſi Virgilium atque Horatium, ſi Catullum ceteroſque elegantiores poetas in manus perſæpe ſumpſeris, haud multum aberit, quin in Latium quaſi translatus, latinam linguam arripias, & non minus latine loquendo, quam latine ſcribendo valeas. Et ſane ex quonam fonte ſummus ille latinitatis magiſter ac parens Cicero proprietatem ſermonis nitoremque verborum hauſit, utrum ex Varronis Grammatica, an ex perpetua Plauti, Terentii aliorumque poetarum lectione, quos quandiu vixit, in oculis habuit atque deliciis? Si quis vel paululum ad ſingulos ejus libros animum adijciat, facile intelliget, quot paſſim occurrant, veluti in prato flores, ſcite & eleganter dicta, quæ ille a poetarum lectione collegit. Quot enim apophthegmata, quot adagia in ejus libris de officiis, de divinatione, in quæſtionibus Tuſculanis, tum etiam in admirandis ac prope divinis illius orationibus, in quibus omnis eloquentiæ amplitudo, veluti in theatro expatiari viſa eſt? Unde breves illæ & illuſtres ſententiæ, *homo ſum, & nihil humani a me alienum pu-*

C 4 *to:*

to : obſequium amicos, veritas odium parit : neque dedi, neque do fidem infideli cuiquam atque alia ſexcenta, niſi ex poetis, ut ſingula verba teſtantur ? Neque vero id tantum M. Tullio, ſed ceteris quoque oratoribus familiare fuiſſe Quinctilianus affirmat. Credamus, inquit, ſummis oratoribus, qui veterum poemata, vel ad fidem cauſſarum, vel ad ornamenta eloquentiæ aſſumunt. Nam præcipue quidam apud Ciceronem, frequentius tamen apud Aſinium etiam & ceteros, qui ſunt proximi, vidimus Ennii ac Pacuvii, Lucilii, Terentii, Cæcilii & aliorum inſeri verſus, ſumma non eruditionis modo gratia, ſed etiam utilitatis, cum poeticis voluptatibus aures a forenſi aſperitate reſpirent. Ex iis jam plane conſtat, quam turpiter hallucinentur, qui poetarum lectionem tanquam inutilem damnant, & adoleſcentium e manibus poetas ſtultiſſime excutiunt. Sunt profecto poetæ genus hominum inter ſcriptores omnes eloquendi ſtudioſiſſimorum. Hanc ipſis laudem tribuit acerrimus omnium unus latinitatis cenſor Laurentius Valla, qui in aſpera illa contra Bartholomæum Facium de quibuſdam latinis vocibus pugna, M. Tullii auctoritate minime contentus, ad poetas ipſos, quos omnium in dicendo caſtigatiſſimos vocat, provocare non dubitavit. Et ſane quis Publ. Terentio purior & elegantior, cujus mira eſt amænitas, judicium ac venuſtas ; cujus incredibiles lepores, ut Joſephus Scaliger ait, vix centeſimus eruditorum quiſque videt ? Quis Plauto magis excultus, magis venuſtus, unoque verbo magis latinus, quem latinæ lin-

linguæ & elegantiæ principem A. Gellius appellat, cujus ore muſas locuturas fuiſſe, ſi latine loqui vellent, Aelius Stolo dixiſſe fertur? Quis denique Catullo, quis Publ. Virgilio, quis Horatio Flacco proprietate dicendi & nitore præſtantior? Non immerito hos atque alios elegantiſſimos ejuſmodi poetas, tanquam optimos latinæ linguæ auctores, una cum Cæſare, cum Corn. Nepote, cum M. Tullio aliiſque præcipuis latinæ linguæ parentibus recenſere non dubitarunt Hadrianus Cardinalis, Borrichius, Cellarius, Funcius, Facciolatus aliique emunctæ naris cenſores ac viri doctiſſimi. Et revera ſi poetarum fontes areſcerent, non tam florentem, fœcundam atque uberem latinam linguam haberemus.

At enim diligens & accuratum unius Ciceronis ſtudium ad omnem latinitatis nitorem & copiam comparandam ſatis eſſe videtur. Quid? Nonne duos ab hinc annos tute ex hoc ipſo loco M. Ciceronem unum omnium maxime caſtitate ſermonis dicendique venuſtate ceteris auctoribus præferendum eſſe affirmabas? illum ſcilicet latinitatis parentem, illum elegantiæ magiſtrum, illum denique eloquentiæ ducem & imperatorem eſſe prædicabas, proinde illum ipſum nos unice debere complecti, & pro viribus imitari. Cur ergo nunc poetas tantis in cœlum laudibus tollere, eoſque nobis tanquam latinitatis elegantioris magiſtros obiicere? Video, Auditores, poetarum cauſſam ſummum in periculum ac diſcrimen eſſe adductam. Aut enim M. Tullium poetis, aut poetas M. Tullio de ſuo jure cedere neceſſe

ceſſe erit. Itane vero? Quid, ſi M. Tullio ipſo auctore, vos ad poetarum ſtudia incitari, urgeri, ac propemodum compelli oſtendam? Nemo fere eſt in Ciceronis libris vel mediocriter verſatus, qui non intelligat, quantam Ciceronianæ imitationi vim & dignitatem conferat diligens & aſſidua lectio poetarum. Nam unde tot ſales, unde tot feſtivitates, unde tot lepores Cicero ipſe in ſua ſcripta derivavit, niſi a poetis? Proinde ille ſæpius oratori, quem ſuſcepit inſtituendum, & præclaro ſuimet exemplo, & graviſſimis verbis inculcat, non minus quidem poetas, quam oratores eſſe legendos. Itaque in lib. 3. de oratore, omnis, inquit, loquendi elegantia quanquam expoliatur ſcientia literarum, tamen augetur legendis oratoribus & poetis. Nec multo poſt eandem incudem tundens, de ſubtiliore literarum ratione loquens, hanc, inquit, alit conſuetudo ſermonis quotidiani ac domeſtici, confirmant libri & lectio veterum oratorum & poetarum. Audiſtis? ad elegantiam latine loquendi, ad interiorem literarum cognitionem non ſola oratorum lectione, ſed poetarum quoque intelligentia atque uſu vobis opus eſt. Hac autem de re vos non Homerus, non Euripides, non Horatius monet, aut alius quiſpiam e genere poetarum, ſed oratorum dux & anteſignanus M. Tullius: cujus auctoritas apud vos ſi tanta eſt, quanta profecto eſſe debet, jam plane videtis, quo loco & exiſtimatione poetas habere debeatis.

Sed jam tempus eſt, ut quantum ad eloquentiæ dignitatem poeſis ipſa conferat, clariore ar-

gu-

gumento percipiatis. Nemo veſtrum ignorat, eloquentiæ ſplendorem & decus ab elocutione potiſſimum proficiſci. Hæc nimirum orationem veluti lux illuminat & colorat : hæc res variis tropis & figuris exornat, hæc demum facit , ut ſermo eloquens ab omni alio dignitate & naturali pulchritudine diſtinguatur. Omnes autem intelligunt, elocutionem ad oratores a poetis , ut Ariſtoteles ait, eſſe profectam. Quanquam enim non ſit apud oratores & poetas eadem loquendi ratio, immo poetæ alia quadam lingua, ut Cicero affirmat, loqui ſoleant, ſplendidam tamen uberrimamque & verborum & ſententiarum ſupellectilem oratori poeta ſuppeditat, unde oratio fiat ditior, & figuris veluti luminibus illuſtretur. Atque hinc eſt, quod Cicero in libris de oratore eloquentiæ candidatos tam ſæpe ſerioque monet, ut meminerint ſe non oratorum tantum , ſed & poetarum ſtudio deditos eſſe debere . Et ſane quis non videt, omnem granditatem orationis, omnem peregrinam & a vulgari abhorrentem conformationem verborum , omnes figuras inſigniores non ab alio ſciptorum genere peti , quam a poetis? Non eſt, quod longius, confirmandæ rei cauſſa, argumenta conquiramus. Satis eſt, ut unam, vel alteram M. Tullii orationem ad memoriam vobis revocetis, in qua non adumbrata, ſed expreſſa poetarum veſtigia conſpicietis. Recordamini, ſi placet, graviſſimam illam non minus ac feſtivam pro M. Cælio , quam anno ſuperiore explanavimus . Agebatur cauſſa ſummis involuta difficultatibus , ac multis tricis

im-

implicata. Quæſtio erat de veneno primariæ fœminæ a M. Cælio comparato. Tres urgebant Cælium accuſatores acerrimi Herennius, Balbus, & Publ. Clodius homo furioſus, & Clodiæ ſororis ultor infeſtiſſimus. Haud deerant graves de juvene M. Cælio ſuſpiciones: aurum a Clodia commodatum, quod illi reddere tenebatur, immodici ſumptus, æs alienum, ac præterea Catilinæ familiaritas, quæ ejus pudorem & famam attriverat. Oppugnabat denique Cælium fœmina nobilis ac furens, quæ quantum adoleſcentis ipſius amore antea deperierat, tantum poſtea odio ac furore inflammata in illum ferebatur. At Cicero, Cælii defenſione ſuſcepta, convulſiſque firmioribus objecti criminis fundamentis, ut hinc mulieris audaciam procaciamque comprimeret, illinc juvenis levitatem excuſaret, & innocentiam tegeret, quot & quanta a poetis eloquentiæ ſubſidia collegit? Quid enim Appius ille cæcus ab inferis excitatus, quem ad Clodiam, tanquam Clodiæ gentis dedecus ac probrum, lepide ſimul & acriter inſectandam coram judicibus loquentem ſiſtit? Quid ſubtriſtis illa ac ſevera Cæciliani ſenis perſona inducta, ut M. Cælium objurget, quod in nimiam Clodiæ familiaritatem ſe dederit, quod ſe in ejus viciniam contulerit, quod cognitis illius illecebris, ab ea domo pedem non continuo retraxerit? Quid poſtremo verba illa partim a Comicis, partim a Tragicis ſcriptoribus accepta, quibus ad ejuſmodi perſonas vivis eloquentiæ coloribus exprimendas utitur? *Nunc enim demum mihi animus ardet: nunc*

meum

meum cor cumulatur ira. O infelix, o ſceleſte. Egone quid dicam? Egone quid velim? Quæ tu omnia tuis fœdis factis facis, ut ne quicquam velim: atque alia multa ex Cæcilio poeta uſurpata, quæ quantum ornamenti & leporis orationi Cælianæ conferant, paucis explicari non poteſt. Et quod magis eſt, poeticis hujuſmodi figuris & ſalibus reſperſa oratio tantum apud judices valuit, ut impudentiſſimæ fœminæ moribus ad unguem expreſſis, omnem veneni ſuſpicionem a M. Cælio amoliretur, atque illum judicio periculoque liberaret. Neque mirum, ſi ea facilius perſuadere ſolent, quæ magis delectant ac movent: qua in re nemo magis quam poeta valet. Quis enim melius tot tamque diſſimiles animorum noſtrorum motus effingit? Ubi profecto clarius, quam in ſcena videas alios iracundia furentes, alios amore inſanos, alios contabeſcentes avaritia, aut luxu perditos, hos lætitia exultantes, illos metu pallentes atque ſuſpenſos; adeo ut nulla ſit in communi vita perturbatio, cujus exemplum ab ipſa ſcena peti minime poſſit. Cum itaque opes & copias ſuas eloquentia in hoc maxime oſtentet, ut mentes hominum, quo velit, facile impellat, quis non videt, quantum oratori ad cauſſam obtinendam proſit, poetarum ipſorum virtutes perſequi, eandemque concitandorum animorum rationem ſibi comparare? Finitimus eſt, inquit Cicero, oratori poeta, cujus virtutes omnes perſequitur, cum numeris ſit adſtrictior, ornandique generibus ſocius ac pene par.

Atque hinc eſt, quod priſci rhetores & eloquen-

quentiæ magiſtri Menandrum præcipue pueris lectitandum & ediſcendum dabant, quo facilius poeticæ virtutis præſtantiam & dotes eiſdem inſtillarent, & expeditam ad eloquentiam viam ſternerent. Quamobrem Dio Chryſoſtomus in oratione, quæ de exercitatione dicendi inſcribitur, inter cetera ſuadet in primis, ut Euripidem Tragicum & Menandrum Comicum aſſidue in manibus habeamus, atque eos non legamus tantum, aut recitemus ipſi, ſed ut coram nobis ſuaviter & canora voce eorum verſus pronuntiari jubeamus, cum certum ſit altius a nobis penetrari ſolere ſenſus verborum, cum a legendi moleſtia liberi ſumus. Quo facto quis non intelligit veteres dicendi magiſtros & ſtyli magnificentiam & eloquentiæ ſplendorem & actionis ipſius dignitatem ipſa poetarum recitatione nobis ſedulo inſinuare voluiſſe? Tanta nimirum eſt eloquentiæ cum poeticæ ſtudio conjunctio, tanta oratorum cum poetis affinitas, ut ſine his illi nullo modo conſiſtere poſſe videantur. A poetis enim orator habet plene ac numeroſe dicendi rationem, quod quidem non obtinet, niſi qui aures habeat in poeticis numeris diu tritas multumque exercitatas: a poetis ſententiarum gravitatem ac ſplendorem verborum, quibus ita rem exornat atque illuſtrat, ut non tam illam audire, quam oculis intueri videamur: a poetis denique ſublimioris ſtyli majeſtatem, quæ audientium animos extra ſe quodammodo rapiat, & admirationem quoque ab invitis extorqueat; ut proinde qui de arctiſſimo cum eloquentia poeticæ vinculo dubitant,

quaſi

quaſi de clariſſima ſolis luce dubitare videatur. Quamobrem ſingulari Dei Opt. Max. providentia renaſcentibus poſt diuturnum & luctuoſum naufragium in Italia bonis literis, quid aliud operæ primum ſibi ſumpſerunt, Valla, Philelphus, Bembus, aliique plures immortalis memoriæ viri ad eloquentiam veteri ſplendori reſtituendam, niſi obſitas ſqualore ac rubigine muſas abſtergere, atque Apollini irato litare? Ex quo factum eſt, ut ſub idem fere tempus tot repente prodierint veluti ex equo Trojano viri, non minus in poetica, quam in arte dicendi præſtantiſſimi, ut quis utra magis excelleret, haud facile dijudicari poſſit. Vix enim fuit quiſquam per ea tempora alicujus nominis doctrina & eloquentia clarus, qui ſimul poeta egregius non eſſet, cujus non exirent in lucem una cum ſoluta oratione varii generis carmina, hymni, elegiæ, poemata, quorum bona pars ad noſtram uſque ætatem pervenit, adeo ut Lilius Gyraldus, inito ætatis ſuæ poetarum calculo, duos libros impleverit. Intelligebant quippe viri ſapientes, neglecto poetarum ſtudio, nullum neque ad eloquentiam, neque ad omnem ſive Græcam, ſive Romanam eruditionem aditum ſibi patere, cum infinita fere ſint antiquitatis myſteria, quæ tum Græcorum, tum Romanorum in carminibus latent poetarum. Sed paulatim eo me dicendo abreptum video, unde nec facile, nec brevi emergere poſſit oratio; ſi nimirum dicere aggrediar, quanta ſit non modo cum omni antiquitatis eruditione, ſed cum ceteris quoque clariſſimis diſciplinis poeticæ facultatis

ſo-

ſocietas atque conjunctio. At nolo extra oſtium limenque pedem efferre. Satis mihi erit, ſi humaniorum literarum & eloquentiæ ſtudiis poeſim maxime neceſſariam comprobavero.

Vos itaque, Adoleſcentes optimi, jam intelligitis, quanti æſtimare debeatis poeticæ diſciplinæ ſtudium, poetarumque lectionem. Continet illa purioris latinitatis ſuccum & ſanguinem: continet elegantiores dicendi veneres, continet maſculæ eloquentiæ robur & dignitatem. Non deſunt in poetis verborum ſplendor & ſententiarum gravitas, quibus oratio ſublimior incedat: non deſunt jocandi lepos, ſales ac facetiæ, quibus ſermo quandoque condiatur. Ineſt illis antiqui incorruptique ſermonis venuſtas & gratia, quibus dotibus dialogi, epiſtolæ, aliaque ſcribendi genera magnopere commendantur. Poſtremo ad omnem antiquitatis intelligentiam facem vobis poetæ præferunt. Sublatis enim de medio poetis, quam pauca nobis eſſent explorata atque comperta de moribus, de ritibus, de religione veterum Romanorum? Quanta nos lateret rerum innumerabilium ſcientia, quam poſteritatis memoriæ poetarum carmina tradiderunt? Proinde ſi vobis cum in his, tum in aliis optimis ſtudiis excellere cordi eſt, ſi præ ceteris eloquentiæ dignitas vobis arridet, nolite de ſinu poetas unquam abiicere, nolite poetarum ſtudia diu noctuque intermittere: brevi multos ingenteſque fructus inde vos percepiſſe cognoſcetis.

DE PRÆMATURA INGENII SUI OPINIONE ORATIO IV.

Habita Idibus Novembr. MDCCXXXIV.

ANIMADVERTI ſæpe, PP. ampliſſimi, optimis diſciplinis magis conducere hodierno die præfari quidpiam, quod ad earum progreſſum & incrementum referatur, quam ad ipſarum laudes novo aliquo & ſingulari argumenti genere celebrandas orationem adornare. Quis enim hoc tempore adeo rudis & imperitus exiſtit, qui non intelligat, quantus ſit literarum ſplendor, quanta dignitas & amplitudo? Quis animo non comprehendit & maximas utilitates ex literis in hominem derivari, & voluptatem incredibilem ex earum ſtudio percipi, & immortalem nominis gloriam ex illarum uſu comparari? Hæc profecto omnes intelligunt, ſciunt omnes. Ignorant tamen non pauci homines, adoleſcentes præſertim, impedimenta plurima literarum ſtudiis adverſari, quæ cupientibus progredi iter retardant, ac remorantur, vel etiam omnino intercludunt. Proinde ſyrtes hujuſmodi & ſcopulos juventuti ſtudiis deditæ præmonſtrare valde expedit, ne illis incauta adhæreſcat, ac naufragium miſerrimum faciat. Neque vero hodie mihi mens eſt, omnia dicendo perſequi, quæ literarum cupidis magno ſtudio de-

clinanda eſſe intelligo : infinita enim ſuſciperetur oratio, quæ & uſitatæ brevitatis modum excederet, & nimis patientia veſtra abuti videretur. Sed unum ex multis ſeligam, quod tanquam ſtudiorum omnium peſtis & labes velis remiſque fugiendum eſſe puto : opinionem dico illam, quam quis habet de ſuo ingenio, literis & doctrina præmaturam. Hanc ſane ſtudioſæ juventuti inimicam, hanc ingeniis infeſtam eſſe maxime judico. Proinde vos, Adoleſcentes optimi, quorum cauſſa potiſſimum agitur, adeſte animis, dum ego pro virili parte adnitar vobis oſtendere, nihil eſſe diſcentibus immatura hac doctrinæ opinione pernicioſius, nihil idcirco vobis majori cura ſtudioque cavendum.

Et quidem cogitate mecum, Auditores, quanta ſit cujuſcunque diſciplinæ amplitudo : in quem late patentem campum excurrere debeat is, qui vel in una ſcientia ſibi primos ordines ducere propoſuerit. Multa revera ſunt, quæ in tanta librorum ubertate exquirenda occurrunt : multa, quæ ad criticæ normam expendere, multa, quæ recto judicio accuratoque examine dijudicare neceſſe eſt. Tot vero tantiſque tenebris veritas involuta deliteſcit, tam abdita, tam recondita, & ab oculis noſtris tam longe recedit, ut qui illam in profundum demerſam puteum finxerunt, nil veriſimilius fingere potuiſſe videantur. Verum quo clarius id, quod dicimus, in una aliqua facultate, quaſi coloribus expreſſum videatis ; ponite vobis ante oculos præſtantiſſimam medicinæ ſcientiam, cujus ſive dignitatem, ſive uſum, ſive

no-

neceſſitatem ſpectemus, ea certe eſt apud omnes gentes diſciplinarum omnium maxime exculta. At vero quæ & quanta, Deus immortalis, bonarum artium, rerumque varietas præcognita eſſe debet homini medicam artem profitenti? Si quis ſecum reputet, quam diverſa ſit conſtitutio corporum, quanta hominum ex ætate, ſexu, loco cœlo, educatione, conſuetudine, ſtudiis diſſimilitudo, quot & quam contraria ex contrariis & pugnantibus cauſſis morborum genera, quot febrium claſſes, quot denique mortis caſus; facile intelliget, medendi artem opus eſſe difficillimum, ingenio hominum majus, & quaſi divinum. Proinde niſi ad illam quis Græcarum literarum ſcientia inſtructus accedat, niſi phyſicam bene didicerit, niſi humani corporis fabricationem, ſingularum partium texturam uſumque noverit, niſi ſanguinis humorumque naturam, vim motumque perceperit, niſi demum morborum cauſſas, & medicamentorum vires ſatis exploraverit, is maturandæ potius necis, quam ſalutis reparandæ auctor exiſtet. Quo factum eſt, ut homines ingenio ac doctrina præclari tot ætates in corpore humano ejuſque partibus perſcrutandis deſudaverint, ac de mirabili earum ſtructura, de morbis eorumque curatione infinita prope volumina poſterorum memoriæ reliquerint. Etenim negari non poteſt, præter Hippocratis & Galeni labores prope immenſos, præter Avicennæ aliorumque Arabum vigilias, ad artem medicam plurimum lucis ex aſſiduo recentiorum medicorum ſtudio atque induſtria acceſſiſſe. Nam & lacteas venas Aſel-

D 2 lius,

lius, & originem nervorum Varolius, & Euſtachius renum, & Veſalius œſophagi glandulas invenerunt. Inveſtigavit Verſungius ductum pancreaticum, thoracicum vero Pequetius. Præterea Harvejo, ſeu potius Andreæ Ciſalpino debemus ſanguinis periodum, Borellio motum muſculorum, Malpighio pulmonis, Bellino renum ſtructuram & uſum, atque aliis alia ſexcenta. Verum quid poſtea? Si verum fateri volumus, hæc omnia certe pauciſſimis morbis curandis ſufficiunt; & in tanta adhuc medicæ artis obſcuritate verſamur, ut per hos dies ille unus medicorum præſtantiſſimus habeatur, qui medica facultate minus utitur, quique minima, aut fere nulla ægris medicamenta præſcribit.

Hæc autem quæ aliquanto fuſius de Medicina dixi, non modo de Philoſophia univerſa, de Juris ſcientia, de Theologia, aliiſque clariſſimis facultatibus pari ratione dicta eſſe volo; ſed de iis quoque inferioris ſubſellii artibus, quæ ſi non dignitate, at certe amplitudine rerum, & diſcendi difficultate poſſunt cum ceteris diſciplinis optime comparari. Nam ſi liceat quoque nobis in hoc quodammodo gloriari, quot vigilias, quot labores, quot annos demum poſtulat latinæ linguæ ſubtilior intelligentia ac ſtylus? Quam multa ac ſedula hiſtoricorum, oratorum ac poetarum præſertim lectione nobis opus eſt, ut omnem verborum latinorum vim, proprietatem & elegantiam comprehendamus? Quantum eniti, & toto, ut ajunt, pectore incumbere debemus, ut ad illam veram germanamque veterum latinitatem, unde lon-

longiſſime receſſimus, propius accedamus? Dicam libere, Auditores, id, quod ſentio, quanquam fortaſſe multis hoc, quod dicam, paradoxi genus videri poſſit: ad intimam plenamque notitiam atque uſum latinæ linguæ integra unius hominis ætas vix ſatis eſt. Anne dubitatis? Legite, ſi vultis, ea, quæ de latino ſermone diligentius annotarunt Laurentius Valla, Hadrianus Cardinalis, Ant. Schorus, Obertus Giſanius, Franciſcus Sylvius, Auſonius Popma, Godeſcalcus Stewchius, Franciſcus Vavaſſor, Gaſpar Scioppius, Jo: Voſſtius, aliique viri literis & doctrinis elegantioribus clari: tum vero me, ſi poteſtis, de mendacio, aut de inani jactatione arguitote. Et tamen tam multi ſunt hoc tempore, qui tantum ſibi de perfecta latinitate tribuunt, ut a M. Cicerone ſeſe haud longe abeſſe ſibi ipſi perſuadeant: quos nihilominus, niſi ego deſipio, vix inter imi ſubſellii diſcipulos grammaticus ille Priſcianus admitteret. Ego equidem de me illud ingenue fateor, etſi viginti fere annos in hoc Romano Gymnaſio in poetis, hiſtoricis & oratoribus interpretandis operam meam, qualiſcunque illa ſit, collocaverim, & quotidiano prope uſu latinam linguam recoluerim, adhuc tamen affirmare non auſim, me ſatis latine ſcire: cum ſingulis fere annis aliquid mihi novum de proprietate & elegantia latini ſermonis, aut de germano ſenſu & intelligentia latinorum ſcriptorum occurrat, quod præteritorum quidem annorum ſtudium & induſtriam fugerat. Hoc autem non tantum mihi ingenii mediocris homini uſu venit,

ſed Camerario quoque, ſed Lambino, ſed Lipſio, ſed Manutio, aliiſque ſummis viris contigiſſe videmus, qui ad locupletiſſimos, quos jampridem de Cicerone, de Horatio, de Cor. Tacito aliiſque latinis ſcriptoribus ediderant commentarios, curas deinde ſecundas & tertias addere minime dubitaverint. Multa enim in illis evolvendis occurrunt rara, recondita, & paucitate ſcriptorum ejus ævi obſcura: multa quoque ex non vulgatis ritibus, & vetuſtiſſimo jure repetenda, quæ diligentiſſimi cujuſque viri acumen effugiunt. Quod ſi minora hæc ſtudia ſunt ejuſmodi, ut plurimis annis, ac repetitis laboribus omnia vix intelligi atque explorari poſſint, quid demum erit de ſublimioribus diſciplinis cogitandum? Cui tanta vis ingenii, cui tam acre judicium, ut unico quaſi hauſtu eas vorare, ſeque illis ingurgitare queat, cum præter immenſam latitudinem, tantam quoque pleræque inter ſe habeant ſocietatem, ut una ab altera divelli nullo modo poſſit? Quis enim bonus jureconſultus, qui in Græca & Romana antiquitate ſit hoſpes? Quis in Eccleſiaſtica, vel in profana hiſtoria ſatis eruditus, qui Chronologiam & Geographiam bene cognitas & perſpectas non habuerit? Quis demum in ſacra Theologia ſatis verſatus eſt, cui & divinarum literarum volumina & ſacrorum Canonum leges & Eccleſiaſticæ memoriæ annales familiares non ſint? Profecto nemo negaverit id, quod & Plato & M. Tullius uno ore affirmant, diſciplinas nimirum omnes miro conſenſu concentuque convenire, & quodam ſocietatis vinculo colligari. Unde illud etiam

tiam conſequitur, ut nemo unam perfectam & omnibus ſuis numeris expletam obtinere poſſit, qui ad alias quoque haud minore ſtudio induſtriaque non aſpiraverit.

At dicet aliquis, complures ſunt adoleſcentes peracuto ingenio, multaque intelligendi vi præditi, tum etiam divina quadam memoria inſtructi, qui res tam mira facilitate percipiunt, ut quicquid legerint, vel audierint, memoriter referant. Hi paucis quidem annis, nec multo labore ad ſumma pervenient. Ita ſit ſane. At poteruntne ingenioſi iſti Minervæ filii ac ſalaputia diſerta cum priſcis illis ſapientiæ parentibus Platone, Ariſtotele, M. Tullio aliiſque hujus notæ præſtantiſſimis viris ſolertia mentis & ingenii præſtantia conferri? Fac ita eſſe. Videte quantum ipſis tribuo, ac plus nimio liberaliter concedo. Sint itaque cum antiquis illis memoria, ingenio, tum etiam judicio pares. Verum minorene, quam illi ſtudio, minore induſtria, minore labore doctrinam ſeſe conſequi poſſe confidunt? O arrogantiam ſingularem. Quod illi ſibi pertinaci tot annorum cura ac diligentia compararunt, tu adoleſcens mollis & delicatus, tu ludis & voluptatibus, vel etiam, ſi ſuperis placet, ventri ſomnoque deditus, uno vel altero biennio obtinebis? Alio ſane calculo majores noſtri doctrinarum ſtudia cum propter earum præſtantiam, tum propter acquirendi difficultatem æſtimarunt. Septemdecim quidem annos Platoni magiſtro Ariſtoteles operam dedit. Unum & octoginta, quotquot vixit, annos Plato ipſe

in ſtudiis elaboravit. Hippocrates vero hominum vitam breviorem eſſe pronunciavit, quam ut omnibus iis, quæ ad artem medendi pertinent, comparandis ſufficeret. Nihil dico de M. Varrone, nihil de M. Tullio, nihil de utroque Plinio, nihil de Plutarcho aliiſque innumeris, quos ad extremum uſque vitæ ſpiritum in literis vixiſſe memoriæ proditum eſt. Et juvenes noſtri tantum ſibi ipſi tribuunt, ut perexiguo ſtudio parvoque tempore in aliqua facultate excellere, & in ea familiam ducere ſibi ſtultiſſime perſuadeant? In magno ſane errore verſantur. Ego quidem ſic exiſtimo, homines iſtiuſmodi opinione ſui plenos nunquam veram ſolidamque doctrinam eſſe aſſecuturos. Cum enim opinio illa, quam de ingenio ſuo habent, ingentem ſui fiduciam pariat, fiducia vero iſta negligentiam ſtudiorum, negligentia autem ſtudiorum inſcitiam & ignorantiam, quid tandem bonæ frugis erit ex illis expectandum? Actum eſt profecto de ſtudiis hominum iſtorum. Actum eſt de egregia eorum indole ac fama. Pernicioſa quidem atque exitialis ingenii ſui opinio omnes induſtriæ nervos infringit, & præclaros ad laudem curſus intercipit. Proinde Bias ille unus ex Græciæ ſapientibus ventoſam iſtam ſui opinionem vocabat maximum literarii profectus impedimentum. Cui recte illud Senecæ conſonat: multi, inquit, ad doctrinam veniſſent, niſi ad eam ſe perveniſſe putaſſent.

Quod ſi homines iſti judicant, omnem hodie doctrinæ laudem librorum titulis & indicibus conti-

ti-

tineri; ſi virum apprime doctum putant eum, qui in eruditorum Lipſienſibus actis perlegendis curioſus, in amicorum cœtu permulta recitat auctorum nomina, quæ quotidie ex diariis exterarum gentium ad nos deferuntur; quis non videt, quam in hoc turpiter hallucinentur? Librorum titulos & indices texere, non viri docti, ſed eruditi bibliopolæ laus eſt. Profecto eſt aliquid altius ſupra ſcriptorum indices, quo contendere debeat is, qui inter doctos jure & merito ſit recenſendus. Nam aut ego fallor, aut is vere doctus dici poteſt, qui & perfecte loqui & ſi quando opus ſit, graviter & ornate ſententiam ſuam dicere poſſit: qui veri & falſi cognitionem habeat, qui mente cœlum, maria, terras permeare, qui naturæ vim & rerum cauſſas cognoſcere, qui abs ſe propulſare vitia, ac mores emendare, qui privatam domum regere, & rem publicam adminiſtrare optime noverit. Hunc ego literis hunc inſtructum, hunc bonis artibus eruditum, unoque verbo, hunc hominem doctum eſſe judico. Quis autem non intelligit, ejuſmodi doctrinæ laudem non ex librorum indicibus, neque ex Gallicis Bataviſque diariis eſſe petendam, ſed improbo labore diuturnoque ſtudio, quemadmodum majores noſtri fecerunt, comparandam? Sunt illa quidem, ſi vultis, relaxandis animis delectamenta ſtudiorum, vel ad æſtivorum dierum tædia minuenda, vel etiam ad ſomnum conciliandum ſoporifera, ut poeta inquit, papavera; non autem firma doctrinæ præſidia, neque nervi artuſque ſapientiæ, qui philoſophum, aut theolo-

lo-

logum, aut juris ſcientem hominem faciant. Et quidem aliud fuit conſilium, alia mens Romanorum Pontificum, hominum ſapientiſſimorum, in hoc Romano Gymnaſio ædificando, & in tot bonarum artium magiſtris in eo liberaliter conſtituendis. Voluerunt ſcilicet in his ampliſſimis ſapientiæ ſedibus gradatim ſolideque juventutem erudiri, ut eloquentiæ & Philoſophiæ ſtudiis ſatis inſtructa, vel ad medicinam, vel ad juris ſcientiam, vel ad ſacras literas iter ſibi præmuniret: quas deinde graviſſimas diſciplinas ſapienter docta, civium ſaluti conſuleret, fori dignitatem ſuſtineret, aut Eccleſiæ magiſtratus cum laude ſuſciperet. Et nos patiemur, memoria noſtra juvenes literis leviter tinctos, non medicos, ſed humani generis carnifices, non juris peritos, ſed fori rabulas, non Eccleſiæ lumina, ſed ignorantiæ maculas in publicum exire, & inanem Urbi omnium ſapientiſſimæ doctrinæ ſpeciem obtrudere? O impudentiam minime ferendam. O vaniſſimam ingenii jactantiam. Videre jam mihi videor audaciæ ejuſmodi exitum perridiculum. Componant ſe perquam eleganter, ſeque transforment, quantum volunt: illud agent nimirum, quod Æſopus feciſſe Cumanum aſinum narrat, qui, cum leoninam pellem induiſſet, quod ſe leonem videri cupiebat, rudere tamen aſpere incœpit, unde & adſtantium riſus, & domini baculum haud potuit effugere. Non aliter hujuſmodi juvenes, qui propter immaturam ſcientiæ opinionem hoc ſibi arrogant, ut pares doctis incedant, dum literati viri perſonam gerere

vo-

volunt, ſe publico riſui ac ludibrio hominum exponunt, cum non veram ſolidamque doctrinam, ſed larvas & ſimulacra ſibi ineſſe, aſinina voce ſatis oſtendant. Sunt enim Therſitis illius Homerici ſimiles, qui cum mortalium omnium ſtultiſſimus quidem eſſet, multa tamen eloqui propter vanam ſapientiæ opinionem ſolitus erat, unde magis ejus ſtultitia ſtolidumque ingenium appareret. Pudeat itaque, pudeat barbatulos iſtos adeo ſe proferre, & ignorantiam ſuam tam inſigniter prodere. Pudeat inter philoſophos, inter juriſperitos, inter medicos intempeſtive enumerari velle, cum earum artium primordia vix ſummis labris guſtaverint. Pudeat denique cum ſapientiſſimis viris de doctrina & ingenio decertare, quorum diligentiam ſingularem, & omnem prope ætatem in ſtudiis exactam non æmulantur. Multis annis multiſque vigiliis nobis opus eſt vel ad unam optimarum artium ex omni parte aſſequendam & propter immenſam earum amplitudinem & propter ſummam earum neceſſitudinem mutuamque conjunctionem. Ex quibus omnibus id colligo: qui paucis annis pauciſque laboribus ſeſe ad doctrinæ laudem perveniſſe putant, hi, aut quæ ſit doctrinæ ratio, prorſus ignorant, aut nos amentes & nullius judicii homines eſſe judicant.

I N

IN SCIOLOS I.

ORATIO V.

Habita XV. *Kal. Novembris anno* MDCCXXXV.

NUllum bellum fuit unquam tam atrox, tam diuturnum, aut periculoſum, in quo duo hoſtes majore vi, aut acriore contentione decertaverint, quam illud, ubi cum optimis diſciplinis ignorantia pugnavit. Etenim vix literæ exortæ ſunt, cum ſtatim invidia, livor, maledicentia, improbitas, aliæque nefariæ peſtes, fœdere cum ignorantia firmato, in illas caſtra movere, aciem dirigere, cum illis in certamen præliumque deſcendere non dubitarunt. Neque ex eo tempore fœderis ullius feriundi, nec pacis conſtituendæ ſpes ulla affulſit. Nam qua ratione fieri poſſit, ut conſilium cum temeritate, fortitudo cum furore, virtus cum audacia conveniat pacatoque animo concilietur? Profecto quandiu erunt literæ, tandiu erit literis indictum paratumque ab ignorantia bellum. Ex quo tamen tantum abeſt, ut quicquam mali ſit ipſis literis metuendum, ut potius gloriæ cumulus illis quotidie major accedat. Quot enim cum ignorantia dimicationes, tot victorias, quot prælia, tot triumphos optimæ diſciplinæ conſequuntur. At vero aliud belli genus bonarum artium ſtudiis pertimeſcendum eſſe video: quod quidem etſi primo aſpectu minus periculoſum eſſe videtur, re-

revera tamen graviſſimum eſt, maximeque perniciosum: illud ſcilicet, quod ſcioli quidam, homines doctrina leviter aſperſi, literis inferunt, dum literas colere, literas amare, literas in deliciis ſeſe habere profitentur. Ex iſtorum enim imperitia fit, ut de dignitate literarum plurimum detrahatur, & ab eorum amentia magis, quam ab ignorantiæ telis liberales diſciplinæ metuere debeant. Hæc autem calamitas cum major in dies fiat, literarum reipublicæ maxime intereſſe video, ut hominum iſtiuſmodi temeritas reprimatur, quo minus in poſterum literas ipſas oppugnent. Quare veniam dabitis, PP. ampliſſimi, ſi prætermiſſis hodierno die bonarum artium laudibus, quæ quotannis ex hoc ipſo loco decantari conſueverunt, illud agam potius, ut hujuſmodi homines ſemidoctos coram vobis ſiſtam, acriter de eorum inſcitia & ſingulari amentia coarguendos. Intelligetis profecto id, quod res eſt, ex ſciolorum iſtorum vitio plus detrimenti literas capere, quam ex ſumma imperitiſſimorum hominum ignavia. Atque una mecum ſtatuetis, ſedulo Romanam juventutem eſſe admonendam, ut ab ejuſmodi pernicie ſibi caveat, hominum iſtorum mores & diſciplinam fugiat, eorumque ſcientiam inanem & umbratilem, ignorantia ipſa longe deteriorem, quantum poteſt, averſetur. Quo conſilio nihil optimis ſtudiis conducibilius, nihil ſapientiſſimis viris, qui me audiunt, jucundius accidere poſſe confido.

At in ipſo dicendi limine quid ignorantiæ tela ad optimas artes evertendas valuerint, animadver-

dvertere operæ pretium eſt. Non privatos, non exiguæ auctoritatis homines in medium afferam: ſed viros principes, ſumma imperii poteſtate, auctoritate maxima, furore atque armis metuendos, qui honeſtiſſimas diſciplinas radicitus extirpare, earumque memoriam ſempiterna oblivione delere ſumma vi contenderunt. Ecce vobis C. Cæſar Caligula, homo vecors & ſtolidus, qui divina Homeri & Virgilii carmina comburere, aurea T. Livii ſcripta funditus perdere, eorumque imagines ex bibliothecis omnibus, ubi aſſervabantur, evellere conatus eſt. En Domitianus Cæſar, celeberrimus ille muſcarum auceps, qui ſapientiæ odio, philoſophos omnes ex Urbe ejecit, totaque juſſit Italia exulare. En Licinius imperator, literarum ſic rudis & imperitus, ut ne decretis quidem manu ſua ſubſcribere poſſet: literis omnibus adeo infeſtus, ut eas reipublicæ peſtem & venenum appellaret. Quid tandem iſti literarum oſores atque hoſtes infenſiſſimi profecerunt? An de veteri illarum exiſtimatione & gloria putatis quicquam eos unquam detrahere potuiſſe? Profecto illud unum ſunt aſſequuti, ut acerbiſſimum ſibi mortalium odium conflaverint, ac ſeſe omnium ætatum exprobratione, omnium annalium vituperatione digniſſimos effecerint. At enim negari non poteſt, adverſante fortuna, eruditos plurimos inimicorum telis miſere occubuiſſe, diraque fati acerbitate fuiſſe ſublatos. Quot enim exilio & inopia oppreſſi? Quot ferro miſerrime trucidati? Quot denique ad illud calamitatis extremum adacti, ut ultro ſibi mortem conſciſcerent?

Ex-

Extant quidem, extant Pierii Valeriani, Cornelii Tollii & Joſephi Barberii de literatorum infelicitate volumina, quæ ſexcenta teſtantur clariſſimorum virorum funera, luctuoſa quidem & acerbiſſima. Quid tum? Anne ex tot tantiſque literarum ærumnis imminuta eſt aliqua ex parte dignitas literarum? An exilium, carcer, ſecures, aut aliud crudelitatis genus extinguere potuit divina eorum ingenii lumina, atque æterna doctrinæ monumenta? Vivit, ſemperque vivet immortalis ipſorum gloria, ſingularis ſapientia & incredibilis virtus. Quare jam intelligitis, Auditores, quam parum ſit optimis diſciplinis ab ignorantia, ab invidia, ceteriſque adverſæ fortunæ calamitatibus metuendum.

Contra vero quanta labes, quanta peſtis literis ex ſciolis & ſemidoctis hominibus enaſcatur, quis dicendo paucis explicare poſſit? Ego quidem illud perſuaſiſſimum habeo, quicquid invidiæ, quicquid turpitudinis, aut maculæ in literis ab earum hoſtibus confingitur, aut etiam in illis (dicam enim libere quod ſentio) jure reprehenditur, id totum ab ſciolis iſtis proficiſci. Sed placet ante definire, quid ſint homines iſtiuſmodi. Sunt profecto ſcioli genus hominum impudentiſſimorum, qui contracta fronte & ore duro ſe ſcire prædicant, quæ revera ignorant; aut in iis, quæ ſciunt, paucis longe omnium ſcientiſſimi videri volunt: qui ſcilicet in bonis artibus & doctrinis ſe triarios, duces & imperatores venditant, cum nihilominus vix inter gregarios milites numerari queant: homines quidem audaces,

gar-

garruli & glorioſi, qui ſcientiæ, qua carent, oſtentatione conantur inanem doctrinæ famam aucupari; & quod deterrimum eſt, viros ſapientia & doctrina claros aut contemnunt, aut maledictis & obtrectationibus inſectantur. Fingamus ergo ex iſtis aliquem in graviſſimorum hominum cœtum, vel academiam ſeſe intuliſſe. Quanta, Deus immortalis, ingenii oſtentandi cupiditas? Quantum omnigenæ eruditionis affectandæ ſtudium? Quanta demum ceteris contradicendi arrogantia? Nullus eſt in Græcis, vel in Latinis ſcriptoribus, de quo iſte judicium ferre, ac veluti prætor de tribunali pronunciare non audeat. Ex quibus illum nullo fuiſſe ingenio, alium nulla eruditione, hunc Criticæ artis expertem eſſe audaciſſime affirmat. Quid enim Ariſtoteles? Stulta ejus methodus, inſulſa illius doctrina, homo denique rerum omnium imperitus prædicatur, quo recentes philoſophi plura inter dormiendum intellexerunt. Quid Horatius, aut Virgilius? Nihil in his ſublime, nihil excelſum, ſed humi reptant puerorum ſimiles, qui primo in ſcholis verſus facere diſcunt. Putatiſne, Auditores, me quicquam fingere, aut rem verbis exaggerare? Nequaquam. Exemplo vobis ſit Joannes ille Ciampolus, ætatis ſuæ ſciolorum facile princeps, qui, ut in Pinacotheca virorum illuſtrium Janus Nicius Erythræus memoriæ prodidit, cum die quodam per urbem rheda veheretur cum Gaudentio Paganino, viro docto & gravi, qui tum in hoc ipſo Romano Gymnaſio literas Græcas docebat, una cum aliis eruditis hominibus; cumque forte, ut

fieri

fieri ſolet, ſermo de Virgilio & Horatio incidiſſet, Ciampolus ita acriter cœpit in præſtantiſſimos illos auctores invehi, ut eos nullo ingenio homines, nulla doctrina, nullis literis fuiſſe diceret; imo quod ad carminis attinet inventionem, eſſe puerorum ſimiles, qui primo in ſcholis verſus componere incipiant. Quod Paganinus cum ferre non poſſet, ſtomachatus ſcioli audaciam immanem atque intolerandam, de rheda ſtatim deſiluit, aureſque ſuas diris illis, ut ipſe ajebat, maledictis eripuit. Nec minore ſane impudentia fuit ſciolus alter, Belmontes Cagnolus, homo ventoſiſſimus, qui cum Etruſco carmine ceciniſſet Aquilejæ urbis excidium, clariſſimis illis duobus Etruſcæ poeſis luminibus, Franciſco Petrarcha & Torquato Taſſo ſe longe ſuperiorem prædicabat, nomenque ſuum inde per totum terrarum orbem ſic celebratum eſſe ſibi perſuaſerat, ut ſi literatus quiſpiam advenienti ſibi continuo non aſſurrexiſſet, iracundia elatus exclamare ſoleret: itane? Abbas Cagnolus everſæ Aquilejæ & tantorum carminum auctor tuam potuit notitiam effugere? Non eſt veriſimile. Arrogantiam, aut ſtultitiam potius ſingularem ſciolorum ejuſmodi ſi non ſuperavit, at certe æquavit Baſius Juris conſultus, qui, ut Saldenus auctor eſt, tantum ſibi tribuebat, ut Alciatos, Cujacios, Hotomanos, alioſque hujuſmodi præ ſe omnes contemneret, atque jactaret a ſe uno eſſe animadverſum, quod multis jam ſeculis univerſos latuerat. Studioſus lector (en glorioſi militis oratio) hanc noſtram doctrinam diligenter animo infigat, quia

etſi trecentos in doctorum ſcriptis evolvendis palleret annos, nihil ſimile, ac tam ſolidum in hac materia eſt deprehenſurus. Audiſtis ſapientiam hominis divinam & incredibilem? Cum Minerva ipſa, puto, de juſtitia & jure ſermonem habuit; unde omnem ceterorum anteactæ ætatis ſcientiam tam longo potuit intervallo ſuperare. Accipite nunc medicinæ Deum, ſive Æſculapium alterum de cœlo delapſum, Theophraſtum ſcilicet Paracelſum, qui ſe doctrina medicos omnes maximis ſpatiis anteire putabat, imo ſapientem medicum, præter ſe unum, in terris exiſtere neminem: proinde palam affirmare non dubitavit, ſtultiſſimum capitis ſui pilum plus ſcire, quam omnes Galeni ſectatores; imo barbam ſuam plus experimentorum habere, quam omnes quotquot eſſent academiæ. O intolerandam hominis arrogantiam. O ſtultitiam incredibilem. Adeone circulatores iſti putant omnes homines uſquequaque deſipere, ut nugas ſuas illis ſe tanti vendere poſſe arbitrentur?

Age vero jam aliquem ingenii ſui fætum in lucem proferant. Miſſos faciam librorum titulos jactantiæ plenos & glorioſos, plerumque e Græcis fontibus exquiſitos, qui magna & ampla pollicentur, quos olim A. Gellius in quibuſdam ætatis ſuæ ſciolis riſit. Nihil loquar de præclaris virorum illuſtrium teſtimoniis undique conquiſitis, quæ operi præfiguntur, quo major illi dignitas & auctoritas concilietur: perinde ac ſi ejuſmodi elogiis fidem ullam viri ſapientes & docti habeant. Verum ex tam magnifico auguſtoque ve-

veſtibulo quid tandem intus latere conjicietis? Scilicet ſtulti ad cribrum. Simia profecto, ſimia eſt, etiamſi phaleras, atque aurea inſignia gerat, quemadmodum veteri proverbio dicitur. Etenim quid literis excultum, quid doctrina perfectum ab iis expectes, quorum immatura ſtudia fœtus nonniſi informes atque monſtroſos parere poſſint? Recordamini, quæſo, Auditores, delubra illa apud Ægyptios celeberrima, de quibus in dialogis Lucianus meminit. Erant illa quidem e marmore pario ſtrata cum ampliſſima porticu, plurimis columnarum ordinibus diſtincta, aureo laqueari ornata, omnia denique auro gemmiſque affabre contexta collucebant, & cum majeſtatem, tum religionem habebant. Quid vero tandem in interiore ejus templi adyto reconditum fuiſſe cenſetis? An Jovis, an Mercurii, an Veneris, aut numinis cujuſpiam alius ſignum? Minime vero. Sed erat canis, aut ſimiæ calvaria, aut muris alicujus ex oſſibus compago. Nolo iſtos ſciolorum libros granditate titulorum, atque elogiorum apparatu ſplendidos cum inaniſſimis ejuſmodi templis comparare. Vos ipſi, an recte conveniant, judicatote. Ceterum nemo veſtrum ignorat, quam lepide, & ad rem noſtram appoſite Horatius in ſermone ad Piſones illos irrideat. Parturient, inquit, montes, naſcetur ridiculus mus. Et quidem ſollertiſſimas nugas, ut Seneca loquitur, quæ vix ſomnianti in mentem venerint, comminiſcuntur, ut aliquid novum, & antea non auditum inveniſſe videantur. Supervacaneum puto rem ſole ipſo clariorem argumentis longe petitis illuſtra-

 re,

re . Volumina ſane plurima, quorum copia in dies obruimur, hanc ipſam rem ſatis aperte teſtari poſſunt. Quot enim in illis inſulſa , quot negligentiæ & erroris plena, quot etiam omnino ridicula, quæ viris doctis ſtomachum movent , continentur? At vero unum ex hoc genere tacere nullo mdoo poſſum : Gaſpar Knittelius , literator in Germania feſtiviſſimus, librum edidit , cui titulus, regia via ad omnes artes & ſcientias, in quo ex primo Æneidos Virgilianæ verſu , ille ego qui quondam gracili modulatus avena, qui ut videtis, ſeptem dictionibus , ſeu vocibus conſtat, ſeptem ſibi argumenta ſuppeditari affirmat ad virtutem humilitatis celebrandam. Miramini divinum hominis ingenium? Quid, ſi Thraſo iſte literarius in eodem libro gloriatur, nullum ſibi argumentum poſſe proponi, de quo ipſe aptam dicendi materiam capere non poſſit ex quocunque verbo, ex quacunque voce, aut etiam e qualibet re ſibi caſu oblata ? En quo pervenit ſciolorum audacia. Literis tanquam præſtigiis abutuntur ad incautos adoleſcentes decipiendos, quibus nugas & gerras hujuſmodi venditant. Et quiſquam dubitabit, quin ex circunforanea librorum iſtorum vanitate infamia literis conflettur, & nugatorum ejus generis vitio optimæ diſciplinæ corrumpi atque contemni ſoleant?

Sed utinam præter libros ſtultitiæ plenos, ſaxis quoque ipſis & lapidibus ne hæreret literarum macula. Pudet me, pudet noſtrorum temporum, quoties ambulanti mihi per Urbem inſcriptiones aliquæ marmoribus noſtræ civitatis inſcul-

ſculptæ in oculos incurrunt: quæ ſi cum iis comparentur, quas olim Panvinius, Marlianus, Gruterus, Fabrettus, aliique plurimi Romanarum antiquitatum ſtudioſi viri ex ruderibus antiquæ Urbis in volumen congeſſerunt, levitatem plane ſapiunt puerilem atque infantiam. Ea quippe eſt ſciolorum natura atque conſuetudo, ut ad eas res conficiendas ſe ipſi inferant atque intrudant, ſuamque operam ultro venditent, in quibus ipſi minus valent, magiſque cæcutiunt. Quorum impudentia fit, ut poſthabita doctiſſimi cujuſque opera, homines lapicidina digni ea lapidibus inſcribant, quæ nemo antiquarius intelligat. Ex quo illud ſequitur, ut in ſumma, quæ noſtræ ætatis eſt, literarum dignitate & elegantia, in urbe Roma barbaries Gothica adhuc dominari videatur.

Quod ſi de ſcientia aliqua, ſi de naturali Philoſophia, de Medicina, de Geometria, aut de Juriſprudentia ad ſcribendum aggrediantur; quot, Deus immortalis, abſurda, quot deliria, quot canoras nugas, ut ait Horatius, confingunt, ut doctrinæ novitate, & ſingulari intelligendi acumine veteres ſapientiæ magiſtros ſatis longo intervallo ſuperaſſe videantur? Pervulgatæ quidem ſunt nimis quæſtiones illæ de quarta parte nihili, & de pluſquam nihilo, in quibus Demonſius & Bouvellius tantopere deſudarunt, & ampla volumina conſcripſerunt. Extant libri de quadratura circuli, quam quidam ætate quoque noſtra ſomniarunt. Extant de philoſophorum conflando lapide innumera pene volumina, quæ nobis Crœ-

ſi divitias & montes aureos pollicentur : quanquam tot ſeculorum experimento conſtat, artem illam eſſe ſciolorum inventum, meras fabulas, & inanem mentis delirationem . Extant denique commenta divinationum, quibus circulatores iſti ex aſcitis ſyderum & planetarum influxibus , eventus rerum futurarum ſe præſagire poſſe affirmant , & Arithmeticis quibuſdam figuris arte conſtructis, in errorem pertrahunt homines imperitos & credulos. Quid plura ? Typis excuſa fuit jampridem Strozzi Ciconiæ Vicentini philoſophi & theologi diſceptatio de ſimilitudine & ſympathia , quam habent cœli Poteſtates cum Sole, Principatus cum Venere, Archangeli cum Mercurio, Angeli cum Luna . Poteſtne ſtultius dici, aut excogitari quicquam ? Quid , per veſtram fidem, beatiſſimi illi ſpiritus, quales Archangeli ſunt, cum Mercurii ſydere, quid Angeli cum Lunari corpore commune habent ? Poſſem profecto per ſingulas ire diſciplinas , quibus iſti ineptiarum venditores abutuntur ; & jamdudum ſtultitiam ſuam mirum in modum celebrarunt . At præſtitit id ampliſſime paucis ante annis in Germania Jo: Burchardus Menkenius , homo eruditorum nemini ignotus , qui duabus declamationibus in Lipſienſi academia habitis, infinitam fere ſemidoctorum iſtorum multitudinem veluti in ſcenam quamdam produxit , eorumque de ſingulis deliramenta diſciplinis, digna ſane, quæ in ſcena ſpectentur , luculenter exhibuit. Utinam aliquando aulæo ſublato, novi ne prodirent in ſcenam literarum circulatores eodem

dem theatro digniſſimi. Utinam hanc tantam maculam, & ſempiternæ turpitudinis notam in Germania tantum, idque ſemel, præſtantiſſimæ artes ſuſcepiſſent. Sed quantum jam Italiæ dedecus, quanta clariſſimæ huic Urbi ex ſciolorum frequentia labes infertur, quorum vitio præſtantiſſimæ diſciplinæ veluti in theatrum & per ora vulgi turpiſſime traducuntur? Nolo rem invidiæ plenam ulterius perſequi: nolo quemquam nominare. Quare nemo mihi, ut de ſe olim M. Tullius affirmabat, iraſci poterit, niſi qui ante de ſe voluerit confiteri.

Jam igitur plane perſpicitis, Auditores, ab ſciolis iſtis & ſemidoctis plus detrimenti literis importari, quam ab iis, qui in ſumma literarum ignoratione verſantur. Plus certe periculi metuendum ex hominibus ſemiebriis, quam ſi vino ſomnoque ſepulti omnino ſenſibus deſtituti jaceant. Detrahat imperitus quiſpiam literis, quantum volet, eaſque conviciis & maledictis petulanter proſcindat: quotus quiſque erit, qui ſtolidi hominis clamores non aſpernetur, contemnat, negligat? Quis enim cæcum audiat de coloribus judicantem? Enimvero fucata illa ſemidoctorum literatura, audax & prompta garriendi licentia, honeſtis etiam viris bene multis imponit; atque id ſæpe efficit, ut optimæ artes invidiæ malevolorum, & obtrectationibus peſſime ſubjiciantur. Maxime vero ſi literarum præmia, ſi dignitates atque honores ab inſulſis ejuſmodi nebulonibus, quod aliquando accidit, occupari videantur. Quæ cum ita ſint, cavete, Adoleſcentes optimi, (vos

enim potiſſimum ſpectat hæc omnis oratio mea) cavete, inquam, nefarios iſtos ſapientiæ proditores, cavete improbos literariæ reipublicæ hoſtes, doctrinæ everſores, portenta bonarum artium, buſta omnium diſciplinarum. Si vobis ſapientia cordi eſt, ſi literas vere amatis, ſi literarum gloria ſtudioque ducimini, pernicioſam iſtam ſciolorum ſectam, quantum valetis, pro viribus fugite, eorumque miſerrimam & inaniſſimam literaturam contemnite: habetis in hoc Romano Gymnaſio viros ſapientiſſimos, omni diſciplinarum genere excultos: hos magiſtros, hos ſapientiæ parentes ſequiminor. His ducibus expeditum vobis patebit iter ad veram ſolidamque doctrinam.

IN SCIOLOS II.

ORATIO VI.

Habita VII. *Idus Novembr.* MDCCXXXVI.

QUERUNTUR multi, & nos quoque ex hoc ampliſſimo loco anno ſuperiore conqueſti ſumus vehementerque doluimus, cum in Italia, tum in hac civitate, ingenti literarum probro, ſciolorum ſectam in diem magis magiſque propagari. Expoſuimus enim vobis quam planiſſime potuimus, plus detrimenti per hujuſmodi ſciolos, quam per ſummam imperitorum hominum ignorantiam bonis literis importari: neque

ullam eſſe labem graviorem , aut peſtem rei literariæ magis metuendam , quam fucatam illam & inanem ſemidoctorum literaturam, unde optimæ artes invidiam ſubeunt incredibilem , & ad ignominiam turpiter traducuntur . Quæ omnia vos ore , vultu & admurmuratione ita comprobaſtis, ut nemo non intelligeret, ſciolos ejuſmodi nulla ratione comperendinari debere , ſed ſtatim a literaria republica procul eſſe amandandos. At vero cum temporis, quod dicendo præfinitum fuerat, anguſtiæ non permiſerint , ut ea in medium afferrem, quæ ad infeſtum illud bonis artibus genus hominum prorſus exterminandum maxime faciunt ; ſapientes quidam viri auctores mihi fuerunt, ut hodierno die alteram orationis partem, vel aliam potius ex integro de ſciolis orationem contexerem, quo nimirum omnes intelligant, ex quonam fonte peſtis illa manaverit, & quibus tandem uberibus nutriatur . Etenim ego ſic exiſtimo , noſtro potiſſimum vitio in ſcholis ſciolos ejuſmodi pullulare, noſtris manibus , noſtroque ſinu eoſdem foveri . Quocirca ſi quid acrius, aut quid liberius dixero de prava ſtudiorum ratione, quæ cum ſciolis iſtis maxime conjuncta eſt, peto a vobis, PP.ampliſſimi, ut tantum orationi meæ hodie concedatis , quantum & veritatis amor, & literarum dignitas poſtulare videbuntur .

Duo ſunt hominum genera , quorum vitio præſertim , quantum ego intelligo , perniciosa iſta ſciolorum natio alitur, & magis in dies corroboratur. Unum eorum , qui teneris adoleſcentium animis immodica laude plauſuque blandiuntur :

al-

alterum eorum, qui ceteras, præter eam, quam ipſi profitentur, diſciplinas nihili faciunt, ac veteres doctrinæ magiſtros tanquam mediocris, aut nullius ingenii homines parvi pendunt ac vituperant. Quocirca quantum illi inepte & imprudenter, tantum hi malitioſe & improbe agere videntur, cum illi ætati magnam laudem ſapientiæ non ſuſtinenti plus æquo tribuant; iſti majorem gloriæ detrahere, & quæ ipſi ceterarum artium ornamenta non ſunt aſſecuti, aliis invidere non erubeſcant. At vero ut de iis primum loquar, qui plus laudis, quam par eſt, adoleſcentibus tribuunt; ſi id faciunt, ut plauſu illo juvenes excitati, tanquam generoſi equi, ſtudiorum curſum alacrius proſequantur; excuſandi ſunt quidem, imo & eorum induſtria valde commendanda: præſertim ſi cum imbecillis & exſucis ingeniis agere debeant, ad quorum tarditatem incitandam maxime valet præceptoris humanitas & induſtria. Quod ſi acri mente & peracuta intelligendi vi præditi illi ſint, adeo ut nullo negotio omnia penetrent, minimoque ad diſcendum labore utantur: errant profecto, errant, qui eoſdem nimium laudando palpant, eorumque omnia ſine ullo diſcrimine & inepte probant. Non opus eſt laudibus, ſed novis ad laborem calcaribus, & aliquando ſeveritate vultus, & vocis gravitate ſunt caſtigandi, ne molliore induſtria otioque depravati torpeſcant. Sæpe enim fit, ut juvenes partim naturali levitate ducti, partim præceptorum plauſu inflati, ſe plurimum ſcire putent, & doctrinæ mediocritate contenti, ultra

pro-

progredi minime curent. Quamobrem Carneades, vir ſapientiſſimus, affirmare ſolebat, divitum regumque liberos nihil magis, aut tam cito, quam equitandi artem addiſcere, propterea quod literarum magiſtri illis adulari, & quicquid fecerint, in cœlum laudibus extollere ſoleant. Contra vero equus, qui nihil divitem a paupere, nihil principem virum a privato diſcernit, quemcunque ex illis aut oſcitantem, aut equitandi imperitum ſentiat, reſpectu nullo præcipitem agit, redditque in poſterum ſollertiorem. Et plane, ſi vera fateri volumus, ita natura comparati ſumus, ut unuſquiſque fere philautia, ut Græci loquuntur, laborare videatur. Ex quo fit, ut plerique ſibi multo majora de ſuo ingenio tribuant, & gloriolæ ſuavitate titillentur. Imo plures invenias cum ætate, tum ſapientia viros graviſſimos, quos neque auri argentique cupiditas, neque aliqua dulcedo voluptatis, neque doloris vis, aut mortis ipſius terror de ſtatu dejicere aut commovere poſſit, quam quos laudis amor & vana ingenii ſui fiducia non ſeducat atque pervertat: adeo ut quantum roboris & virtutis, ceteris animi motibus reſiſtendo, ſibi ineſſe palam fecerunt, tantum imbecillitatis parvique animi, inanis gloriæ præſtigiis cedendo, demonſtraverint. Atque hinc ſæpe inter literatos magni nominis de ſyllaba, aut de dictione una ortæ ſunt contentiones acerbiſſimæ ac tragædiæ, quod alter alteri ingenio cedere rem turpiſſimam judicaret. Quæ cum ita ſint, cui mirum videatur, quod laudis plauſuſque amor adoleſcentes

im-

improvidos decipiat, quibus tum ætatis, tum conſilii ineſt maxima imbecillitas, quique in ceteris quoque rebus facile hallucinantur? Profecto laudum ſuarum dulcedine veluti hamo decepti, ſe ingenio valere plurimum putant, ſibique deeſſe parum ad doctrinæ verticem aſſequendum: cum præſertim neque in literaria hiſtoria verſati ſint, neque animo complectantur, quam longe lateque diſciplinarum amplitudo pateat, quæ ſingulæ integram poſtulant & bene longam hominis ætatem. Proinde illi quaſi portum jam teneant, priſtinum laborem remittunt, ac de re nulla minus, quam de ſtudiis ſe ſollicitos eſſe oſtendunt. En præclaram gloriæ meſſem, quam inanes acclamationes & plauſus afferunt juventuti. Auctor eſt Plinius, in Africa familias hominum extitiſſe, qui voce & dictis faſcinum circunferebant: qui nimirum ſi forte pulchras arbores, ſi ſegetes lætiores, aut egregios equos, vel etiam infantes pulcherrimos impenſius laudaſſent, ea ſtatim exitiali faſcinatione correpta miſere interibant. Et vero hanc ipſam faſcini vim laudibus quoque ineſſe Romani olim ſuſpicabantur. Quod nemo ſane ignoraverit, niſi qui nec Virgilium, nec Catullum, nec Ovidium, alioſque poetas unquam viderit. Hinc enim mos ille inveteravit, ut quidpiam laudaturi, vocem *præfiſcine*, vel *prefiſcini* adderent: qua ſolenni formula ſe quidem non faſcinandi, ſed laudandi animo ea loqui teſtarentur. Verum de hujuſmodi veterum ſuperſtitione judicet, per me licet, unuſquiſque quod volet. Ego vero illud conſuetudine uſuque rerum com-

per-

pertum habeo, nobiliora adoleſcentium ingenia ab immodicis præceptorum ſuorum laudibus incredibilem calamitatem tabemque contrahere, neque ullum deinde inveniri ad eam peſtem amoliendam in omni eorum vita amuletum. Etenim quid tandem eſt in omni diſciplinarum genere ſubtilius, aut ſublimius, quod illi vana ſui opinione pleni, aut non ſtatim, aut pauciſſimis horis ſeſe addiſcere poſſe arbitrentur? Ego quidem Romæ ex ſciolis iſtis unum, multis præſentibus ætate ac doctrina graviſſimis viris gloriantem audivi: nihil eſſe magis planum ac pedeſtre, quam Geometriæ ſtudium; ſe paucis diebus, ſi vellet, magnum Geometram evaſurum. Plaudebant adoleſcentis incauti dicto nonnulli, quibus Geometriæ ne prima quidem elementa cognita; viri autem docti qui aderant, puerilem ejus ſtultitiam vultus gravitate ac ſilentio caſtigarunt. Ex quibus nemo fuit, qui juvenis impudentiam nimiæ ejus præceptoris aſſentationi plauſibuſque non tribueret. Quamobrem mirandum non eſt, quod veteres peritiſſimi inſtituendæ juventutis magiſtri, nihil diligentius curarent, quam ut inſitam illi ætati garrulitatem comprimerent. Nemo veſtrum ignorat, Pytagoram inter ſuos recepiſſe neminem, niſi diuturni ſilentii tirocinio probatum. Exiſtimabat enim vir ſapientiſſimus, nihil eſſe prius, quod diſcipuli docendi forent, quam tacere. Hoc autem non uno, vel altero menſe fieri, ſed plerunque ad quinque annos illud prorogari conſueviſſe A. Gellius affirmat. Ea vero ſeveritatis lege, ut qui tacerent, audirent quidem interim quæ ab aliis dice-

ban-

bantur, ſed nec illis fas eſſet percunctari, ſi quid minus intellexiſſent, neque ſcribendo excipere, aut differere quæ audierant. Ubi vero jam duas res omnium difficillimas didiciſſent, audire ac tacere, tum demum illis verba facere, quæque audiſſent conſcribere, aut quæ ipſi opinarentur in medium affere licebat. In hac ipſa quoque taciturnitate Lycurgus juventutem erudiri mandavit: proinde inter ſaluberrimas, quibus Lacedæmoniorum rempublicam communivit, leges, haud poſtrema fuit, ut cives ſtatim a pueris ſilentio coercerentur. Poſteaquam vero adoleſcentes ſilentio ſatis inſtructi forent, tunc Arithmeticam, Geometriam, Muſicam edocebantur, ut nobiliſſimis hiſce diſciplinis præmuniti, ad naturæ pulchritudinem contemplandam paratiores accederent. Neque deinde minore ſtudio ſcientiam morum, juſti & injuſti rationem, differendi artem & eloquentiam addiſcebant. Agite nunc, conferte, ſi vultis, noſtram cum vetere diſciplina inſtitutionem. Illi quidem ſilentio, longaque meditatione juventutis animos in uberrimam doctrinæ ſpem enutriebant: nos garrulitate argutandique exercitatione. Illi numerorum ſcientia ac Geometricis rationibus puerorum mentes acuere atque excitare ſolebant: nos & fabellis & verſiculis ad graviores diſciplinas præparamus. Illi demum longo maturoque ſtudio ingenia exercebant: nos præcipiti feſtinatione eorum ſtudia intercipimus, & immaturis laudibus plauſuque corrumpimus. Et mirabimur ex hujuſmodi ſcholis tot quotidie ſciolos exire, & a ſciolis forum, curiam, roſtra, ſubſellia per ſum-

mum

mum literarum dedecus occupari ? Ex illa tam delicata palæſtra, ex importunis illis plauſibus & acclamationibus quid aliud erat expectandum, niſi juventutis arrogantia, intolerabilis animi tumor, miſerumque naufragium?

Venio nunc ad illos, quod erat alterum, qui & veterum doctrinæ parentum, & diſciplinarum fere omnium, præter eam, quam ipſi profitentur, contemptu, in ſciolos augendos non minus operæ conferunt, quam qui eos feſtinatis plauſibus fovent. Cum ſuperiore ætate ſapientes quidam viri ſumma cum laude abſterſerint ea, quæ in Ariſtotelis philoſophiam, aut barbarorum vitio irrepſerant, aut cum recentibus naturæ experimentis minime convenire videbantur, factum eſt, ut quaſi perfractis philoſophiæ repagulis, maxima ſeſe effuderit philoſophandi libertas; pauciſque annis tot nova prodierint philoſophorum cogitata, ut novitio cuique profeſſori turpe videatur veſtigia antiquorum premere, exploſiſque aliorum ſententiis, nova non meditari. Hoc autem tanto veterum philoſophorum contemptu fit, ut ipſi Philoſophiæ parentes & quaſi numina, Plato & Ariſtoteles, quos omnis antiquitas tantopere ſuſpexit, & in cœlum laudibus immortalibus extulit, jam tanquam homines natura ſtupidi, bardique per ora juvenculorum impudentiſſime traducantur. Qua quidem contumelia quid gravius, aut quid iniquius dici, aut excogitari poſſit, non video. Nam quis æquo animo ferat, Philoſophiam in Platonis ſchola natam atque educatam, quæ tot ætates in univerſis fere totius orbis

academiis una regnavit, quam ſapientiſſimi viri ſummo ſtudio coluerunt, modo a barbatulis iſtis reprehendi, quaſi nihil ſolidi, nihil bonæ frugis continentem? Cui ſtomachum id non moveat, imperitos adoleſcentes audere homini tam petulanter obſtrepere, quo M. Tullius neminem doctiorem, & in rebus vel inveniendis, vel judicandis neminem acriorem fuiſſe affirmavit? Nullus autem non videt, hunc ſciolorum faſtum & ſupercilium a præceptoribus iſtis originem ducere, qui venerabiles illos ſapientiæ proceres parvi faciunt, ac ſæpe etiam eoſdem voce ſcriptoque vituperant. At dicet aliquis, tu ergo nobis id vitio vertis, quod & Galilæum & Carteſium & Nevvtonum alioſque ſummos philoſophos, germanos naturæ interpretes, Ariſtoteli præferamus, cujus philoſophia propter nimiam profecto obſcuritatem, & quæſtiones quaſdam leves ab omnibus jam fere deſerta ſcholis exulavit? Ego equidem in ea ſententia nunquam fui, ut in optimis quibuſque diſciplinis aſſequendis aliquo partium ſtudio teneamur. Placuit mihi ſemper illud Ariſtotelis ipſius dictum, amicus Plato, amicus Socrates, ſed magis ipſa veritas. Etenim ſi in phyſicis, aut metaphyſicis rebus illuſtrandis, ſi in cœleſtium motuum doctrina explicanda, Ariſtoteli ipſi aliiſque ejus ætatis philoſophis, Carteſius, Nevvtonus ceterique hujus temporis ſapientes viri perſpicuitate & inventis præſtiterunt, auctor ego ſum, ut hos ſequamur, hos complectamur, hoſque in ſinu oculiſque feramus. Quod autem reprehendendum & nullo modo ferendum eſſe pu-

puto, illud profecto eſt, quod antiquorum doctrina, qualiſcunque demum ea ſit, cujus quidem fundamentis exædificatum eſt quicquid boni ac præclari recentiores philoſophi nobis tradiderunt, levitatis & infantiæ temere condemnetur. Hoc mihi ſemper cum iniquum, tum indignum viſum eſt de majoribus noſtris judicium: cum præſertim de illis perſæpe ita judicent, qui eorum volumina neque legerint unquam, neque viderint. Ex hujuſmodi autem de veterum ſapientia contemptu oritur ſane juvenum noſtrorum is tumor & arrogantia, ut præ illis ſe magis ſapere arbitrentur, & ipſi quoque magiſtrorum more jam Carteſium, jam Nevvtonum, quorum doctrinam vix primoribus labris guſtarunt, in centumvirale judicium vocare non dubitent. O impudentiam ſingularem. Itane? Vix auditis Dialecticæ elementis, vix Phyſicorum limine ſalutato, ſummis philoſophis diem dicere, ac de rebus difficillimis, nec ſatis ſibi cognitis iniquiſſimum judicium pronunciare? Judicent potius barbatuli juvenes de cincinnis, de choreis, de ludis, de conviviis, aliiſque egregiis hujus generis ſtudiis: in his profecto cati iſti & peracuti ingenium ſuum, & bonum, ut ipſi vocant, guſtum ſatis probare poterunt.

At vero quid de illis dicam, qui præter eam, quam ipſi profitentur diſciplinam, nullam aliam non inutilem & otioſam prædicant? Neminem iſti virum doctum exiſtimant, ſi ea doctrina careat, quam ipſi colunt, quamque veluti unum corpus ex ceteris diſciplinis tanquam membris

compoſitum ſic putant, ut ab iis, qui unam illam aſſecuti fuerint, nihil amplius ſit ex omni doctrinæ genere exoptandum. Non loquar de iis, qui omnes artes omneſque diſciplinas ex uno ſacrarum literarum codice proficiſci voluerunt. Nemini veſtrum latere arbitror, quot pugnas inter eruditos haud multos ab hinc annos excitaverit liber, cui titulus *Panſophia Moſaica*, cujus auctor in ipſo divino codice omnem ſcientiam, omnemque doctrinam ampliſſime contineri contendebat. Ego quidem hactenus vidi neminem, qui ex uno divinorum librorum ſtudio Arithmeticus, aut Geometra, aut Aſtronomus vel mediocriter evaſerit. Nullus autem dubito, quin ad ſacrarum literarum ſtudium homines accedere debeant præclaris hujus generis diſciplinis bene inſtructi, ſi quæ de Arca Noe, de Babelica turri, de Salomonis templo, de annis ſolaribus & lunaribus Hebræorum in ſacro codice narrantur, ea penitus intelligere velint. Hinc præter Origenem, qui ut Euſebius memoriæ prodidit, in Arithmeticis & Geometricis eos mature exercebat, quos ſacris literis initiare cupiebat, ſapientiſſimi quoque ac ſanctiſſimi viri Hieronymus & Auguſtinus numerorum ac ſyderum ſcientiam ad ſacra volumina intelligenda quam maxime neceſſariam eſſe judicarunt. Atque hinc nuper ſummo labore & ſingulari doctrina doctiſſimorum virorum du Hamel, Huetii, Lamy, du Pin aliorumque in lucem prodiere præluſiones ac Biblici apparatus, unde in ipſo ſacrorum librorum ſtudio duces haberemus ac præcurſores. Quare non vi-

video, quo pacto ceteræ diſciplinæ ab ipſo divino codice peti poſſint, ſi ad abſolutam ejus intelligentiam accuratior diſciplinarum earundem ſcientia antea requiratur. Docent nos profecto ſacræ literæ ea omnia, quæ ad religionem, ad pietatem moreſque Chriſtiano homine dignos pertinent: non philoſophum, non mathematicum, non oratorem inſtituunt; quanquam in illis omnem ſcientiam & doctrinam ineſſe, nemo ſapiens negaverit. Sed nimis multa de controverſia, quæ ad nos minime pertinet. Illud jam quæro, an in toto illo humanarum diſciplinarum orbe, quem Græci Encyclopædiam vocant, ulla ſit, quæ aliarum omnium quaſi domina ceteras imperio ſuo ita ſubjiciat, ut qui tandem eam poſſident, cunctarum doctrinarum opibus aucti eſſe videantur. Meminit quidem Cicero de L. Craſſo, qui omne artium & diſciplinarum genus unius cognitione juris contineri, & quidem uno duodecim Tabularum libello, exiſtimabat. Neque id ſane mirari poſſum, cum quidam ludi magiſter, ætatis noſtræ ſciolus, contenderet, ſcientiam omnem una Alvari Grammatica comprehendi. At vero hac tempeſtate homines quidam forenſes illud habent ſibi perſuaſiſſimum, ex una juris ſcientia hominem in omni diſciplinarum genere fieri poſſe perquam doctum & ſapientem. Hos ego profecto veterum Sinenſium quam ſimillimos eſſe dixerim, qui orbem terræ univerſum imperii ſui limitibus eſſe concluſum, neque extra Sinas gentem ullam uſpiam conſiſtere arbitrabantur. Ex quo illud ſequitur, ut ejuſmodi homines

quicquid operæ & laboris in aliis, præter ipſam juris ſcientiam, diſciplinis comparandis impenditur, inanem temporis jacturam ætatiſque diſpendium putent. Quod ſi forte aut aliquod M. Tulli volumen, aut Cæſaris commentarios, aut latinum poetam in ſtudioſi alicujus juvenis manibus videant, de illo peſſime judicant, & in foro nihil illum profecturum eſſe male ominantur. Putant nimirum ſcientiam juris eſſe opibus ſuis ſatis inſtructam, nec alienis literarum egere ornamentis: idcirco adoleſcentes Grammaticæ & Dialecticæ ſtudiis, quantulumcunque id ſit, eruditos, magnos poſſe facere in juriſprudentia progreſſus. Stulti igitur Alciati, ſtulti Duareni, ſtulti Goveani, ſtulti Auguſtini, totque alii in jure clariſſimi viri, quibus tamen illi, recte quidem & merito, magiſtris gloriantur: qui cum id minus intelligerent, præter doctrinam juris, alia quoque diſciplinarum ſtudia impenſiſſime coluerunt. At vero M. Tullius, cui ſummam univerſi juris ſcientiam nemo unquam ſanæ mentis negavit, luculenter affirmat: non ex edicto Prætoris, nec ex duodecim Tabulis, ſed penitus ex intima Philoſophia juris artem eſſe hauriendam. Igitur tantum abeſt, ut Philoſophiam ceteraſque diſciplinas doctrina juris in ſe una complectatur, ut ipſa potius Philoſophia, tanquam fæcunda bonarum artium parens, in ſuo ſinu ipſum jus civile alere atque educare videatur. Verum aſciſcant ad juris ſtudia, quotquot volunt, adoleſcentes rudes, indoctos, imperitos & bonis literis minime excultos. Nonne vident homines inſulſi,

hac

hac ratione ſe rabulis amplum iter ad forum recludere, legumque dignitatem, quam ipſi extollere maxime cupiunt, miſerum in modum minuere atque deprimere? Nam niſi ad forum accedant, qui non modo ingenio præditi, ſed literis quoque & diſciplinis perpoliti, doctrinam juris elegantia ſermonis & eloquentia ſcienter pertractare queant, quid aliud erit ab hujuſmodi hominibus expectandum, præter gerras & male conſutos centones? Neque enim, ut opportune M. Tullius ait, 'caſtitatem orationis & optimas diſciplinas homines in foro diſcere, ſed docti 'in forum venire debent. Quid vero (te ipſum teſtem, M. Tulli, appello) quid inquam, ſi adoleſcentes hoc tempore, præter aliquam juris notitiam, in forum non afferant, niſi contemptum & ignorantiam literarum? Quo tandem evadet vetus illa Romani fori gloria, quæ te totque aliis tui ſimilibus graviſſimas cauſſas perorantibus, uſque ad ultimas terras pervagata eſt? Enimvero apud hos minimum valeant & Romani fori dignitas & doctrinæ ſplendor: ſed jam quæro ab ipſis quonam pacto perdifficiles quoſdam juris nodos expedire, & vim legum illarum percipere poterunt, quæ ab intima latinæ linguæ cognitione, quæ a ritibus & inſtitutis Pop. Rom. maxime pendent, ſi literarum rudes, ſi jejuni & imperiti ad ipſam juris ſcientiam accedant? Et revera plurimas quidem magnique momenti leges ob eruditionis ejuſmodi inopiam a multis magni nominis jureconſultis perperam intellectas fuiſſe oſtendunt Pancirollus, Gentilis, Heineccius, Noodt aliique cla-

riſſimi viri de Romano jure optime meriti. Atque hinc ſatis appoſite Juſtinianus Cæſar jus Romanum cum pelago procellis ſcopuliſque infeſto comparavit, quod ſcilicet nautæ peritiam induſtriamque ſingularem exquirat. Continet illud plane multa verbis ac ſententiis obſcura, continet res varias & alicubi etiam ſibi adverſantes, quæ ingenium promptum, literis exercitatum, tum etiam eorum temporum rerumque peritiſſimum poſtulant. Proinde jaceret adhuc in tenebris, neque in illud gloriæ faſtigium, in quo nunc eſt, evaſiſſet juris ſcientia, niſi literarum lumen & diſciplinarum notitia acceſſiſſet, qua illam primo illuſtrarunt ex Italis Alciatus, Decianus, Menochius, Pancirollus, deinde ex Hiſpanis Ant. Auguſtinus, Covarruvias, Goveanus, Pinellus, ex Gallis Budæus, Cujacius, Duarenus, Tiraquellus, Contius, Hotomanus, Balduinus, Briſſonius, ex Germanis Zazius, Sicardus, Vigilius, aliique plurimi, qui non tantum ingenii acumen & par ingenio judicium, ſed elegantiam quoque latinitatis literarumque Græcarum ſcientiam ad illud ex omni parte exornandum attulerunt. Quorum volumina ſummo ingenio exquiſitaque doctrina elucubrata, cum omnium oculis pateant, nonne ſatis nobis argumento ſunt, pleniori perfectæque juris ſcientiæ elegantiores literas & diſciplinas ſundos fieri oportere? Et erit quiſquam tam audax, atque ore tam duro, qui hoc tempore ſtudioſæ juris juventuti bonas literas inutiles eſſe, imo etiam, ſi ſuperis placet, pernicioſas affirmet? O præpoſteram noſtrorum tempo-

rum

rum ignaviam. O ſingularem ſciolorum impudentiam. Quam bene in ipſos quadrat illud Græcorum, eos nempe aulœdos eſſe, cum fieri non potuerint citharædi. Cum enim in foro gloriam aſſequi, & inter juriſconſultos clarere non potuerint, inter rabulas conſiſtere coacti ſunt; quæque ipſi non ſunt aſſecuti literarum ornamenta, a foro curiaque rejiciunt. Sed finem dicendi faciam. Satis jam intellexiſtis, unde hæc tanta ſciolorum propago prorumpat in dies ad omnium labem diſciplinarum. Nimirum magnam eorum partem alunt immaturæ laudes magiſtrorum, qui plus nimio adoleſcentium ingeniis aſſentantur ac plaudunt. Partem vero nutriunt contemptus veterum ſapientiæ parentum, ac perniciosæ de optimis artibus in ſtudioſam juventutem diſſeminatæ opiniones. Quod quidem multiplex literarum malum niſi aliquando tandem exterminetur, actum eſt de honeſtiſſimis diſciplinis, actum de ſapientia univerſa.

DE LAUDIBUS LEONIS X.
IN ANNIVERSARIIS EJUS PARENTALIBUS
ORATIO VII.

Habita pridie Idus Febr. MDCCXXXVIII.

NEMINEM veſtrum, PP. ampliſſimi, aut eorum, qui adſunt, ignorare arbitror, quæ

fuerint Leonis X. in omni vitæ genere egregiæ admirandæque virtutes. Profecto ſatis ſuperque omnium gentium literis ac prædicatione commendatur ſingularis illius ſapientia, incredibilis animi fortitudo atque conſtantia, ſumma denique pietas & religio: quibus virtutibus tanquam gradibus in ipſo ætatis flore ad ſummum Pontificatus apicem non tam aſcendit, quam advolavit. In ea vero celſiſſima & cœlo proxima ſede dignitatis, qua major in terris dari non poteſt, quot labores impigre ſuſceperit, quot quantaſque res præclariſſime geſſerit, ſive ad tuendam, ſive ad amplificandam Eccleſiæ dignitatem, ille unus fortaſſe ignoraverit, qui ejus memoriæ celeberimæ annales neque viderit unquam, nec fando audierit. Quamobrem ne putetis, me hodierno die temeritate quadam velle in immenſum hoc mare ingredi, ut inde nonniſi difficillime evadere atque enatare poſſit oratio. Deeſt profecto mihi tanta dicendi vis & eloquentiæ copia: deeſt amplitudini rerum ejuſmodi pro dignitate dicendarum opportuni temporis ratio. Prætermiſſis itaque iis, quæ vos ſæpe alias tum a me, tum ab aliis eloquentiſſimis viris de Leone X. ex hoc ipſo loco audiviſtis, id unum ſpectabit oratio mea, quod annuam hujus diei celebritatem unice ſpectare videtur, perrarum ſcilicet & ſingulare ipſius Leonis erga literas & literatos ſtudium & voluntatem. Etenim hac una virtute, ceteris omnibus miſſis, ſapientiſſimus Pontifex de hac noſtra ſtudiorum Univerſitate, de Pop. Romano ac de omni poſterorum memoria ſic eſt optime meritus, ut

ut licet grata quotannis ejus beneficentiæ recordatio apud nos renovetur, nunquam tamen ſatis, nunquam pari cum ejus meritis laude poſſit prædicari.

Multi ſane extiterunt in omni memoria principes viri, maximique reges, qui erga homines doctos ac literatos ſe admodum propenſos, tum etiam magnopere liberales præſtiterunt, qui tamen imperiti literarum erant, atque omnis doctrinæ expertes. Habuit nuper magnum Gallia regem Ludovicum XIV. literatorum quidem omnium amantiſſimum, & ſupra quam dici poteſt, beneficentiſſimum, qui nihilominus nullis literis ac doctrinis excultus fuiſſe dicitur. Neque id mirum vobis, PP. ampliſſimi, videri poteſt, qui optime noſtis, quot labores, quot vigilias, quot denique graviſſimas animi curas ſibi doctrinarum ſtudia depoſcant. Omittendæ ſunt, dicere ſolebat M. Tullius, voluptates, relinquenda ſtudia delectationis, ludus, jocus, convivium ac ſermo pene familiarium omnium deſerendus. Cum autem cuncti fere principes in auro & purpura molliter educati ſint, mirandum plane non eſt, ſi vitæ genus aſperrimum quod a ſtudio perpetuo literarum disjungi non poteſt, averſentur; literatos tamen, tanquam ſingulare ac prope divinum genus hominum, amore proſequantur ac foveant: quod nimirum intelligunt, eorum doctrina reipublicæ ſalutem, leges ac jura civitatum, bona denique ac fortunas populorum conſervari; imo & nominis ſui immortalitatem & decus ad poſteritatem & memoriam temporum propagandum, eorum inge-

genio ac literarum monumentis magna ex parte plerunque niti, optime norunt. Non ita vero Joannes Medices. Non ille literatos tantum viros, ſed literas quoque amavit plurimum matureque coluit. Quanquam enim in ea fuiſſet ampliſſima ac prope regia domo natus, quæ ſummo ſplendore atque opibus inter ceteras emineret, nunquam tamen otio ac deliciis molliri potuit: nunquam inanibus puerorum oble&tamentis, nunquam equorum, quadrigarum aliiſque, quas noſtri vocant equeſtres, exercitationibus ſe dedit: imo nec ferventioris ætatis cupiditatibus, quæ juventutem cum a literarum ſtudiis, tum ab omni honeſtate abducere ſolent, unquam ſe abripi paſſus eſt: ſed recto illo, tametſi difficili ac ſelebroſo, ad virtutem itinere ſibi propoſito, ſe totum ab ineunte ætate literis tradere, nullis niſi literatis hominibus uti, cum iis ſua communicare ſtudia, eorumque judicium exquirere ſolemne habuit. Recitetur hic Angeli Politiani viri doctiſſimi graviſſimum teſtimonium: qui ad Innocentium VIII. P. M. de Joanne ſcribens, hæc de illo conceptis verbis teſtatus eſt: ita natus & factus hic eſt, ita altus & educatus, ita denique eruditus atque inſtitutus, ut nemini ſecundus ingenio, nec æqualibus induſtria, nec præceptoribus literatura, nec ſenibus gravitate conceſſerit. Hæc Politianus. Quid autem per veſtram fidem non dico de impubere, aut de homine adoleſcente, ſed de viro jam annorum maturitate conſilioque confirmato gravius dici, aut laude magis dignum excogitari unquam poteſt?

Ne-

Neque vero Joannes Medices literis & doctrinis mediocriter informari, ac dicis cauſſa de illis inſtrui, quod nobiles ac primarii adoleſcentes plerique faciunt, contentus fuit. Sed poſtquam ſatis in poeticis, ac rhetoricis ſtudiis profecit, poſtquam tum Græcorum, tum Romanorum diligenter hiſtorias evolvit, poſtquam denique multiplices philoſophorum ſectas, origines, ætates dogmata accurate comperta habuit, tum ad Civilis & Pontificii juris ſcientiam addiſcendam Piſas profectus eſt. Verum quonam tempore Joannem id feciſſe putatis? Non ille ſane privatus erat cum id conſilii cepit, ſed cum jam in maximam hominum celebritate poſitus, ab Innoc. VIII. Pont. Max. ampliſſimus R. E. Cardinalis fuerat renunciatus. O ſingularem ſciendi cupiditatem. O rem portenti ſimilem, videre Cardinalem præclariſſimum, nobilitate, opibus atque ætate florentem, patria chariſſima, civibus, ac magnificentiſſima domo relictis, in Piſanam Academiam commigrare, ut in ea juris interpretes audiret, ſeque eorum diſciplinæ erudiendum quaſi rudem diſcipulum daret. Quis hac noſtra tempeſtate, non dico Romanæ purpuræ ſplendore auctus ornatuſque, ſed magiſtratu aliquo vel inferiore in Urbe cohoneſtatus, exire domo & ad hanc ſtudiorum Univerſitatem doctrinæ cauſſa accedere a dignitate ſua non abhorrens & alienum eſſe putaret? Expectant hodie ad multam diem in veſtibulo ædium civilis juris magiſtri nobiles adoleſcentes, dum illi heſternam crapulam edormiant, ac tandem ſomniculoſi & oſci-

tan-

tantes ad juris lectiones audiendas deſcendant. Pudeat delicatulos iſtos, pudeat, cum audiant Joannem Medicen, Florentinæ principem juventutis clariſſimumque Cardinalem, in Piſana Academia juriſprudentiæ operam dantem, nemini ſtudio, labore ac diligentia concedere. Quid itaque miramur, quod ille poſtea Pontifex maximus, ætate etiam tunc florens, renunciatus, totus ad optimas diſciplinas augendas & amplificandas incumberet, qui adhuc adoleſcens cives ſuos, parentes, vitæ commoda ac ipſam fere dicam Romanam Purpuram doctrinæ ſtudiis devovere non dubitaverit?

At vero, dicet quiſpiam, alii plurimi fuerunt principes regeſque clariſſimi, qui ab ineunte ætate ſeſe literis dare, eaſque ad extremum uſque ſpiritum in deliciis habere conſuèverunt. Alphonſum quidem Hiſpaniæ regem, ut innumeri alii prætermittantur, proditum eſt memoriæ, ſolitum fuiſſe dicere, ſe malle privatim vivere, quam eruditione carere. Quam vocem ſuperiore ſeculo æmulari ſane viſus eſt Franciſcus Maria poſtremus Urbini dux, cum diceret, ſe Urbino potius ejuſque ditione, quam literarum ſtudiis abdicaturum. Ego equidem non repugno, neque neſcius ſum, in omni fere ætate extitiſſe viros non minus doctrina, quam dignitate præſtantes. Illud tamen contendo, ex iis plurimos fuiſſe, qui multum quidem erga literas, nullum vero erga literatos homines ſtudium nullamque propenſionem declaraverint. Sive enim non ea eſſent a natura liberalitate donati, ut bonas literas & qui eaſdem pro-

profitebantur, pluris æſtimarent, quam pecuniam; ſive illi philautia tantopere laborarent, ut ceteros omnes præ ſe nihili facerent; ſive alienæ doctrinæ gloria nomen ſuum obrui, ſibique de fama ac dignitate ex aliorum ingenio detrahi putarent : illud certum eſt, limis oculis homines literatos aſpexiſſe, atque illos nullis præmiis, nullis honoribus nulloque beneficio exornaſſe. Imo, quod incredibile plane videtur, animo a literatis ipſis prorſus alieno atque infeſto eos palam fuiſſe, loquuntur hiſtoriæ . Profecto narrat Dio , Hadrianum Cæſarem ſtudiorum ſuorum & bonarum artium æmulos, quos æquare non poterat , interfeciſſe, quippe qui literis, optimis artibus , & diſciplinis unus omnes anteire vellet. Sed vetuſtioribus illis & immanitate barbaris exemplis prætermiſſis, poſſem hic multa minimeque obſcura recentioris ætatis in medium afferre , quæ id ſatis oſtendant . Sed cum de principibus viris ſermo ſit, de quibus, aut bene tanquam de Diis, aut nihil omnino eſſe loquendum ſapientes affirmant, idcirco plura non addam : cum præſertim apud vos dicam, quos tum in vetere , tum in recentiore temporum hiſtoria maxime verſatos eſſe non dubito. Huc accedit, quod Leonis X. virtus alienæ vituperationis non indiget, quo ceteris altius aſſurgat, utque ipſe unus inter omnes emineat. Et ſane dubitari non poteſt , quin ille tantum literatos amaverit, quantum & literas , amore videlicet ſingulari, ſummo ac prope incredibili. Pleni ſunt eorum temporum annales , plenæ ſunt hiſtoriæ, quæ effuſiſſimam & quaſi im-

immenſam erga illos beneficentiam Leonis teſtantur. Nolo equidem tempore ac patientia veſtra abuti, recenſendo numerum fere infinitum eorum, quos ille doctrinæ cauſſa beneficiis affecit, præmiis auxit, fortunis opibuſque cumulavit. Unum hoc veriſſime dicam: quotquot Romæ, quotquot in univerſa Italia, in Germania, in Græcia aliiſque provinciis remotioribus extitere alicujus ingenii poetæ, oratores, philoſophi, mathematici, aut alius doctrinæ cultores, omnes in Leone X. parentem amantiſſimum ac mecœnatem beneficentiſſimum reperiebant. Tantus proinde factus eſt ad Urbem virorum doctiſſimorum concurſus, ut florentiſſima olim Athenarum urbs rediviva Romam commigraſſe, aut certe aureum Auguſti Cæſaris ſeculum Leonis tempore revocatum videretur.

At vero qualis quantaque fuerit munificentiſſimi Pontificis tum in literas, tum in literatos beneficentia & charitas, non ex iis tantum conjici debet, quæ ille brevi annorum, quibus vixit, curriculo, liberaliſſime fecit. Enimvero ad omnem ætatem omnemque poſterorum memoriam longe lateque productam voluit hanc animi ſui erga literas earumque amatores beneficentiſſimam voluntatem. Dubitatiſne aliud illi tunc fuiſſe conſilium ac providentiſſimam deliberationem, cum hoc Romanum Gymnaſium a fundamentis excitare, in eoque clariſſimos diſciplinarum omnium præceptores perpetuum ſtabilire conſtituit? Non alia profecto illi fuit mens, non alia voluntas, niſi ut Romæ bonarum artium arcem muni-

tiſſi-

tiſſimam collocaret, in qua ſempiternam atque tranquillam haberent honeſtiſſimæ diſciplinæ ſtationem. In hoc nimirum Sapientiæ domicilio viros primi ordinis Theologos, eruditiſſimos Juriſ utriuſque doctores, Philoſophiæ, Geometriæ, ac linguarum omnium peritiſſimos magiſtros, publico civitatis ſumptu ali perpetuo voluit, ut ipſe nullo unquam tempore de ingenuis diſciplinis doctiſque viris optime mereri deſineret. Proſpexit utique vir acutiſſimus, miſera quidem & luctuoſa aliquando ventura tempora, in quibus literæ barbarorum incurſione, aut domeſtica inimicorum conſpiratione ad ſupremum quaſi interitum vergerent. Proinde firmam illis perpetuoque duraturam in Urbe omnium principe ſtabilivit ſedem: quam duplici Apoſtolica ſanctione ita firmavit, ut eam nulla temporum calamitas, nulla improborum hominum vis, aut ſcelerata conjuratio convelleret. O Pontificem ſapientiſſimum. O parentem literarum & literatorum omnium amantiſſimum, ſempiterna memoria dignum. Quas tibi ego gratias hodierno die, Leo Pontifex Maxime, Academiæ hujus univerſæ nomine agere potero, quæ quidem meritis ac virtutibus tuis impares omnino non ſint. Utinam mihi eſſet tanta vis ingenii ac tanta dicendi facultas, ut rarum, maximum & incredibile tuum erga literas & literatos amorem vivis eloquentiæ coloribus ſi non exprimere, at ſaltem adumbrare potuiſſem. Utinam magnitudinem beneficiorum tuorum, quibus non modo de tuis temporibus, ſed de omni quoque poſterorum memoria

ria

ria bene mereri voluiſti, data mihi fuiſſet ſatis explicandi copia. Quod vero neque unius hominis vox, neque exiguum ſemihoræ tempus ad dicendum mihi conſtitutum, ſemel ſatis præſtare poſſunt, id tibi Academia hæc noſtra ad gratam & immortalem nominis tui commendationem quotannis præſtat, perpetuoque præſtabit.

DE

Digitized by Google

DE

OPTIMIS ARTIBUS NOBILI JUVENTUTI NECESSARIIS

ORATIO VIII.

Habita VII. *Kal. Decemb.* MDCCXL.

Sanctiſſimo Domino Noſtro

BENEDICTO XIV.

PONT. OPT. MAX.

Paulinus a S. Joſepho.

ARDUUM *hoc & moroſum orationis genus nunquam fortaſſe ſuſcepiſſem*, BENEDICTE *Pont. Max.*, *niſi ſapientia tua ſingularis mihi animum ſtimuloſque addidiſſet. Cum enim omnis fere nobilitas hoc tempore bonarum literarum parum cupida eſſe videatur, quæ nihil-*

omnius ad illam potiſſime pertinent, quæque olim fuere ſummis regibus in amore atque deliciis; rem invidiæ plenam eſſe videbam, in nobiliſſima civitate de iis ſtudiis verba facere, quæ tam parvam a nobilitate ipſa gratiam inirent. Poſtquam vero ad te divinitus delata fuit rerum cum humanarum, tum divinarum poteſtas, tam iniqua optimis diſciplinis fortuna, ſi non omnino immutari, at ſaltem longe melior fieri viſa eſt. Quis enim anteactæ vitæ tuæ curſum paulo attentius inſpexerit, qui non videat, te ab ineunte ætate & in omni vitæ genere, cum ſumma nobilitate doctrinam & eximia cum doctrina virtutem mirum in modum conjunxiſſe? Atque hinc optimæ artes in ſpem venerunt priſtinæ dignitatis ſuæ recipiendæ; ut poſthac ſcilicet non humiles tantum lares incolere, aut in religioſorum hominum ſeptis ſeſe abdere ſibi tribuatur, ſed in patriciis quoque tectis ſedem ac domicilium habere. Nemo quippe ignorat, ad exemplum principis, totum, ut ille ait, orbem componi. Hinc ego quoque tam magno provocatus exemplo, eam dicendi provinciam ſum aggreſſus, quæ non omnibus fortaſſe temporibus probaretur. Dixi enim de literis & doctrinis nobili juventuti maxime neceſſariis: quæ quidem neceſſitas tum longe major eſſe ſolet, cum princeps literis ſapientiaque præditus, eos ſupra ceteros ornat atque auget, qui non minus doctrina, quam nobilitate generis commendantur. Dicenti autem mihi, non modo ii, qui multa frequentia & ex omni ordi-

di-

dine aderant ſapientiſſimi viri, ſumma voluntate aſſenſerunt, ſed ipſi quoque magnæ Gymnaſii aulæ parietes plaudere & exultare quodammodo videbantur, dum audirent laudibus te nomenque tuum celebrari. Quid enim tecta ipſa ad ejus Pontificis Maximi nomen non exultarent, quem tot annos in eodem ampliſſimo loco vel juris candidatis lauream impertientem, vel rectoris munere ſapientiſſime fungentem viderant; & a quo uno, id quod omnium diu maxime erat in votis, ſe in veterem ſplendorem reſtitutum iri confidunt? Haud miraberis itaque, Beatissime Pater, *ſi, quæ a ſapientia tua oratio vim prope omnem ac decus accepit, immortali quoque nomini tuo inſcribatur. Quanquam enim revera tantæ dignitati ſit impar, amplitudo tamen loci, in quo habita eſt, & ipſa argumenti conditio, in ſe aliquid habere videntur, quod ſufficiat quicquid in ea ornatus, aut eloquentiæ deſideratur. Huc accedit humanitas tua incredibilis, qua oratorem ſæpe alias in eodem Gymnaſio coram te, ac juſſu tuo, dicentem complexus es, cui ſane nihil antiquius, quam acceptorum beneficiorum memoriam teſtari ſempiternam.*

IN maximis bonarum artium commodis, quibus reſpublica cumulatur, illud mihi ſingulare videbatur, quod hominibus tenui fortuna & ignobili genere natis, luculentum illæ patrimonium fierent, eoſque ab oſcuro, in quo verſabantur, loco in publicam lucem ac dignitatem producerent. Cogitanti enim mihi tum vetera, tum recentiora hiſtoriarum monumenta, occurrebat Pythagoras ille inter philoſophos celebratiſſimus, ſculptoris tamen filius: occurrebat alterum ſapientiæ lumen Socrates, matre obſtetrice, patre marmorario in lucem editus. Quid vero Græcorum princeps oratorum Demoſthenes, ut innumeros alios prætercam, quem in humili ſordidaque fabri officina natum accepimus? Ex ſuperiore autem memoria recordabar & Dominicum Tuſcum & Silvium Antonianum & Arnaldum Oſſatum, ampliſſimos Cardinales, qui nulla licet ſanguinis claritate, nullis majorum imaginibus præfulgerent, doctrinæ tamen præſidio & ingenii commendatione ad maximæ dignitatis faſtigium regali proximum evaſiſſent. Quamobrem ſingularem Dei Opt. Max. providentiam ſatis admirari non poteram, quod de bonis ſuis ita bene ac ſapienter conſtituiſſet, ut alii quidem generis ſplendorem, illuſtrium majorum gloriam, opes fortunaſque optinerent, alii vero ingenium & literas, quibus fortunam ſibi pariter dignitatemque compararent. Itaque exiſtimabam, nobiliores adoleſcentes literarum ſtudiis, quo beate vivant, nullo pacto indigere: ſed literas, quaſi hæreditatem ſuo ſibi jure adeundam, eſſe pauperibus derelictas, qui ad labo-

rem

rem induſtriamque nati ſunt. At vero contra quam putaveram, rem ſe habere, tandem animadverti. Intellexi enim, optimas diſciplinas multo magis iis, qui amplitudine generis ac nobilitate ceteris antecellunt, neceſſarias eſſe, quam illis qui obſcuro loco, aut mediocri fortuna naſcuntur. Hoc autem ſi tam perſpicuum omnibus foret, quam certum revera eſt, nequaquam hodie complures invenirentur nobili genere juvenes, qui literarum ſtudia, aut omnino negligerent, aut ea remiſſe & oſcitanter excolerent. Quare nihil me factuturum putavi auſpicandis nobiliſſimis ſtudiis opportunius, nihil ad amplitudinem hujus loci accomodatius, quam ſi hodierno die in hac tanta ſapientiſſimorum hominum frequentia ſtatuerem, utrum tandem nobilitati præ ceteris ad honeſtiſſimas diſciplinas incumbere neceſſe ſit. Cui ſententiæ ſi auctoritas veſtra judiciumque, quemadmodum ſpero, acceſſerit, non vereor, ne quotquot hic adſunt clariſſimi adoleſcentes, rationem habeant dignitatis ſuæ, atque ipſi præter ceteros bonarum artium ſtudia diligentiſſime complectantur.

Verum nemo ſit, qui ſuſpicetur, me cuipiam vel infimi generis interclusum velle doctrinæ aditum, qui optimo cuique ingenio ſemper patuit, Injurioſum quidem in naturam, rerum parentem, foret, ſapientiæ laudem iis præripere, quos ipſa celeri ingenio, memoria firma ac ſumma diſcendi facilitate ſic donavit, ut eos ad optima ſtudia penitus effinxiſſe videatur. Illud tamen affirmo, ejuſmodi homines nullam generi ſuo in-

juriam, nullam reipublicæ contumeliam eſſe facturos, ſi rejectis ſtudiis literarum, alio mentem animumque convertant. Quis enim eos jure reprehendat, ſi ad picturam, vel ad ſtatuariam, vel ad ſculpturam, vel ad aliam ex iis, quas mechanicas vocant, artibus ſeſe dederint, & in ipſis ſcite excolendis ingenium ſuum induſtriamque probaverint? Laudandi profecto ſunt, ſi ingenuas diſciplinas amplectantur, atque in illis progreſſus faciant maximos & admirandos. At minime vituperandi ſunt, quod repudiatis hujuſmodi ſtudiis, ad quæſtuoſas potius artes omnem conatum ſuum ingeniumque adhibeant. Verum non eadem ratio, non eadem plane nobilitatis conditio eſt. Repugnat omnino, & a nobili viro prorſus abhorret, ſeſe mechanicis & ſellulariis artibus immiſcere, quibus tenues homines ſe tuentur atque ſuſtentant. Quod quidem adeo a veteri memoria communi gentium conſuetudine inſtitutoque majorum receptum fuit, ut Herodotus hiſtoriæ parens affirmet, apud omnes fere nationes eos ignobiles haberi, qui artificia diſcunt. Porro autem nobiles juvenes, præter optimas diſciplinas, non habent quicquam præſtantius, in quo honeſtius & cum laude vitam traducere queant. Hæc nimirum ſtudia ingenuo ac liberali viro digna ſunt. Hæc revera principes viros, ut Plutarchus ait, maximoſque reges exornant.

Sed literas, dicet quiſpiam, eſſe vera ac pulcherrima nobilitatis ornamenta, nemo unquam ſanæ mentis negavit. At vero quæ tanta earum neceſſitas cum nobilitate ipſa intercedit? Magna

pro-

profecto, ſi tum privata, tum publica nobilitatis ejuſdem ratio paulo diligentius attenditur. Quis enim adeo rudis, adeo rerum omnium imperitus, ut ignoret, nobilium animos magis quam ceterorum in præcipites motus abripi ſolere & in effrænatiores cupiditates? Sive enim ſit opulentia & luxus paternæ domus, ſive multa clientum aſſiduitas & frequentia, multa amicorum procerumque officia, ſeu denique ſuperbia, quam commune nobilitatis malum Salluſtius appellavit; illud certum eſt, eos ſæpius ac gravioribus animi perturbationibus commoveri. Et ſane nullum eſt fretum, nullus euripus, qui tot motus ac tam varias habeat tempeſtates, quot quantaſque habere ſolent miſerrimi ejuſmodi juvenes animorum jactationes atque procellas. Nunc illos videas incredibili lætitia geſtientes, nunc mœrore plenos & ægritudine pene confectos: jam ira inflammatos & furentes iracundia, jam metu pavidos, vultu animoque ſuſpenſos; tum ſæpiſſime voluptatibus & inſanis amoribus prope perditos. Huc accedit otium, quo nobilitas abundare ſolet plurimum; & quo uno comite, omne vitiorum genus arceſſi, ac virtutem omnem profligari neceſſe eſt. Ab otio enim, ut Cato ille Cenſorius dicere erat ſolitus, homines nihil agendo, male agere diſcunt. Quo quidem eo procliviores feruntur, quo amplior in illis eſſe ſolet impunitatis ſpes, quæ, ut Cicero inquit, eſt magna peccandi illecebra maximumque flagitiorum incitamentum. Quid autem tam ægram & labentem nobilitatis conditionem ſanare poteſt, præter li-

teras? Literæ enim ſunt virtutis parentes vitiorumque expultrices. Hæ nimirum corruptos mores emendant, & ad virtutem atque honeſtatem excitant vehementiſſime. Hæ cæcas animi cupiditates, quæ furiarum inſtar hominem agitant, longe fugant atque diſpellunt. Aſſiduus quippe ille ſtudiorum labor mirum quantum ad impetus juveniles compeſcendos valeat. Atque animus ſuavitate doctrinæ paulatim delinitus, in placida quaſi ſtatione quieſcens, tunc plane intelligit, quid æquum, quid iniquum ſit, quid utile, quid honeſtum, quæ pulchritudo virtutis, quæ ſapientiæ dignitas ac præſtantia: hinc autem ſenſim ad virtutem ipſam ſe totus ſapientiamque conformat. Quamobrem fieri videmus, ut quantum homines literis & doctrina præſtant, tantum conſilio, gravitate, modeſtia ceteriſque virtutibus præſtare ſoleant.

Quod ſi ex philoſophorum ſententia nobilitatis naturam exquiramus, magis aperte videbimus, quanta eidem nobilitati intercedat cum optimis diſciplinis neceſſitudo atque conjunctio. Quanquam non ſit unum omnium philoſophorum de nobilitate judicium; cum illam alii poſitam velint in longa majorum ſerie ad poſteros uſque cum laude traducta, alii in ſplendore familiæ fortunis opibuſque florentis, alii vero in præclara avorum, aut parentum gloria, rebus domi foriſque geſtis illuſtrium: attamen Plato, qui unus philoſophorum omnium veluti numen habitus eſt, tanquam ex ara & tripode pronunciavit, nobilitatem omnium longe clariſſimam atque germa-

manam tunc haberi, cum quiſpiam propria animi virtute ac magnitudine excellit; ut proinde is vere nobilis cenſendus ſit, cui non aliena, ſed ſua ad nobilitatem virtus opitulatur. Atque hinc illud Juvenalis celebratiſſimum: nobilitas ſola eſt atque unica virtus. Quæ ſi vera ſunt, illud quidem de nobilibus bene multis dici poſſe videtur, quod M. Varro Diis quibuſdam patribus & Deabus matribus accidiſſe affirmabat: eos nimirum converſione temporum rerumque viciſſitudine a veteri nobilitate deſciviſſe, & quaſi ignobiles vulgo haberi. Quis enim non intelligit, quam longe a vera nobilitate abſunt ii, qui otio inertiæque dediti, abdomini ſuo tantum nati eſſe videntur? Ubi enim in ſumma rerum ignoratione honeſtas & decus? Ubi ſplendor virtutis? Ubi vera animi magnitudo? Ubi demum reliquæ virtutes, quibus ſublatis, nobilitas ipſa conſiſtere nullo modo poteſt? Turpe fuit olim in Romana republica patriciis & illuſtrioribus viris, literarum rudes eſſe atque imperitos. Pervulgatum ſatis eſt Q. Mutii teſtimonium a Pomponio ſempiternæ poſteritatis memoriæ traditum. qui Sulpicio cuidam negligenter inepteque de jure diſputanti, turpe eſt, inquit, viro patricio ac nobili jus ignorare. Neminem præterea fugit, quot vocibus & clamoribus M. Tullius tum C. Verri, tum L. Piſoni, clariſſimo genere viris, exprobraret imperitiam literarum, quaſi avitam nobilitatem labe ſummaque turpitudine affeciſſent. Hanc vero infamiæ maculam nemini de plebe objectam fuiſſe legimus, ut plane conſtet, optimarum ar-

tium

tium ſtudia, non tam ad privatos, quam ad patricios & nobiles viros jure quodam ſuo pertinere.

Sed abeant vetuſtatis exempla, abeant opiniones philoſophorum. Alia ſunt modo tempora, alii mores. Age vero, non intercedo. Itaque miſſam facio nobilitatem illam, quam ex iſtorum ſententia Philoſophia magis, quam natura formavit. Atque ad eos tota convertitur oratio mea, qui hac noſtra tempeſtate propter amplitudinem generis atque opes, vulgo nobiles eſſe cenſentur. Enimvero nobiles ex iſto genere homines, niſi forte velint ſe ab omni republica penitus abdicare, & in ſolitudine belluarum more verſari, literis & doctrina præter ceteros indigere contendo. Nam cui, per veſtram fidem, magiſtratus, cui præturæ, cui publici honores, noſtris quoque temporibus deferuntur? nonne viris nobilibus atque patriciis? Profecto ſi civilem, aut Eccleſiaſticam rempublicam ſpectemus, eos fere conſequi videbimus imperia, faſces, purpuram, qui claritate generis & ſplendore familiæ nobilitantur, ut aliquando plus illis nobilitas, quam aliis virtus prodeſſe videatur. Præterea maximo fortunæ beneficio tribuitur, ſi homo novus ac tenui loco natus, virtutis tamen & ingenii fama præclarus, ad amplitudinem honoris iter ſibi tandem patefecerit. Inveteravit enim opinio, communi gentium conſenſione firmata, nobiles viros ad magiſtratus & honores, non tam promoveri, quam naſci. Proinde Cicero, ut conſulatum ſuum ſingulari Pop. Rom. beneficio

ac-

acceptum profiteretur, ſe, non in cunabulis, ut plerique omnes, ſed in campo conſulem factum eſſe affirmavit. Cum igitur ceteris eminere ceteriſque imperare, nobilitatis tam proprium ſit, quam prope dicam generari ac naſci; quis non videt, ad ipſam quoque ea omnia jure quidem ſuo pertinere, quæ rectam reipublicæ inſtitutionem, rectamque tum ſe, tum alios regendi rationem continent? Quis autem negaverit, honeſtiſſimas diſciplinas domi militiæque & conſilii duces eſſe & imperandi magiſtras? Poſſem quidem hoc loco oratorum more in immenſum campum excurrere: poſſem multa ex Græcis, multa ex Romanis in medium afferre, ex quibus planum fieret, quantum in nobiliſſimis ejuſmodi ſtudiis momenti ſit, tum ad civitatem recte inſtituendam, tum etiam ad bellicam virtutem & imperatoriæ laudis gloriam comparandam. Neque enim gentes illæ omnium ſapientiſſimæ tam impenſo ſtudio, tantiſque honoribus ingenuas artes extuliſſent, ſi eaſdem nihil ad imperii felicitatem, nihil ad reipublicæ tranquillitatem & otium, quibus illæ rebus unice ſtudebant, conducere putaviſſent. Sed nimis multa dicenda eſſent, ſi eo deſcenderem, unde oratio exitum facile invenire non poſſet.

Tria ſunt præſertim, quæ Ariſtoteles in adminiſtranda republica maxime neceſſaria eſſe putavit: conſultatio de rebus agendis, magiſtratuum creandorum cura atque judicia. Hæc autem ſingula quantam, Deus immortalis, poſtulant ſapientiæ vim ac robur? quantam tum publici,

tum

tum etiam privati juris ſcientiam? quantam poſtremo & Politicæ & Oeconomicæ rei intelligentiam atque doctrinam? Ponite jam vobis ante oculos unum ex iſtis aliquem, nobili genere natum, qui non libros, ſed calamiſtrum & cincinnos, non literarum ſtudia, ſed ludos & jocos, non academias, ſed nocturnos mulierum cœtus ab ineunte ætate frequentaverit: qui tamen fortuna rerum domina, aut errore hominum, ut inquit ille, ad magiſtratus & honores irrepſerit: quod tandem ſapiens conſilium, aut quæ in rebus gerendis prudentia ex tam vacuo & inani capite expectari unquam poſſit? Fac gravis interim (ut ſolet) de re civili, aut politica controverſia aliqua exiſtat: illamne componet homo rudis, qui nulla veteris hiſtoriæ cognitione, nulla gentium, nulla optimarum legum ſcientia munitur? Hærebit profecto lapidi, aut trunco ſimilis, ridiculum caput: neque enim mutire audebit, cum neſciat (ut in veteri proverbio eſt) alba & atra diſcernere. At enim dat ſapere regi, inquit Heſiodus, turba ſapientum comes. Non deſunt in omni civitate docti legum interpretes, non deſunt homines juris univerſi ſcientiſſimi, qui cauſſis & judiciis præeſſe queant: tum etiam probe calleant, ſi qua res in conſultationem venerit, docte & graviter de conſilii ſententia pronunciare. Bene eſt. Equidem non ignoro, quanti facienda ſit hominum forenſium doctrina ac virtus: neque de eorum probitate ac fide puto eſſe aliquid ſuſpicandum. Illud vero affirmo; miſeram omnino eorum conditionem videri, qui aliena

men-

mente ad imperandum indigeant. Et ſane multum intereſt inter proprium & alienum de publicis rebus judicium atque ſententiam. Aliud quippe eſt poſſe ſecum provide deliberare, ſuumque animum ſapienter de communi bono conſultare, ut Scipioni Africano morem fuiſſe accepimus; aliud privatorum hominum egere conſiliis, qui ſæpe in alterutram partem amore, ſæpe odio ducuntur. Mente qui prudente pollet, is magiſtratum gerit, inquit Euripides. Quamobrem ſi cui alterius ſcientia, alterius judicium, unoque verbo, alterius mens ad gubernationem opus ſit, is profecto non rempublicam regere, ſed ipſe ab aliis regi dicendus eſt. Præterquamquod raro fit, ut homines imperiti alieno conſilio utantur, cum ipſi ſibi ſufficere, ipſi ſoli ſibi ſapere videantur.

Verum quæ hactenus dicta ſunt de nobilitate univerſa, nemo non videt, ea maxime in nobiliſſimos juvenes convenire, qui rempublicam Eccleſiaſticam cogitant. Perſpicuum quidem eſt, tanto majora ab iſtis requirenda eſſe doctrinæ præſidia, quanto ſplendidiora ſunt Eccleſiæ munera, dignitateſque ampliores. Neque ad eas conſequendas valent opes, aut illuſtrium majorum virtus & amplitudo familiæ, niſi iis quoque ſcientia, quaſi cumulus nobilitatis, accedat. Quæ ſi forte deſit, eam Pontificii juris interpretes negant quandoque poſſe nobilitate ſuppleri. Nolo autem hic, ne longior in dicendo ſim, ſingula ſtudiorum genera recenſere, quæ Eccleſiaſtico viro vel digna ſunt maxime, vel omnino ipſi neceſſaria: quorum alia cum ceteris communia

ſunt,

ſunt, alia vero Eccleſiaſticorum hominum ſic propria eſſe cenſentur, ut qui illis careant, quaſi luce ipſa ac ſpiritu carere videantur. Prætereo itaque latinitatis & eloquentiæ ſtudia, quæ vix dici poteſt, quantum illis afferre queant dignitatis & ornamenti. Prætereo doctrinam temporum & omnem tum ſacræ, tum profanæ antiquitatis eruditionem: qua neglecta, multa de antiquis Eccleſiæ ritibus & cæremoniis, multa de ipſis Chriſtianæ rei primordiis ignorari neceſſe eſt. Prætereo denique Pontificii juris ſcientiam, quam homini ad Eccleſiæ gubernacula admoto, non tam præclarum eſt ſcire, quam turpe ac periculoſum neſcire. Unum tamen pace veſtra libere dicam, neminem mihi ſatis eo vitæ genere dignum videri, qui Theologiæ ſtudia ne extremis quidem digitis attigerit. Turpe igitur erit medico, Hippocratis, aut Galeni volumina, unde ad nos primum medicina manavit, nunquam vidiſſe: turpe erit juriſperito neque Pandectas noſſe, neque Codicem; Eccleſiaſtico autem homini turpe non erit ignorare fontes puriſſimos religionis, & nunquam divinarum literarum volumina, nunquam ſanctorum Patrum monumenta, aut veterum conciliorum ſanctiones oculis ſuis vidiſſe, quibus tanquam firmiſſimis præſidiis & quaſi ſubſidiariis copiis, germana ac ſolida Theologia instructa eſt? Dolet mihi plurimum, per temporis anguſtias me haud poſſe divinæ iſtius ſcientiæ neceſſitatem longiori oratione proſequi; in ea præſertim clariſſima Urbe, quæ Chriſtianæ religionis propugnaculum eſt & caput, unde ſanctiora Catholicæ

Fi-

Fidei myſteria & Pontificiæ ſedis oracula gentes accipiunt. Quid vero de Eccleſiaſtica hiſtoria dicam, quæ non Theologiæ modo, ſed ipſi quoque Pontificio juri facem præfert? Perſuadere mihi nequeo, ſanæ mentis aliquem exiſtere, qui inficias ire audeat, eam eſſe Eccleſiaſtico cuiquam maxime neceſſariam. Homines puerorum ſimillimos M. Tullius eos vocabat, qui, quæ olim ante ſe eſſent facta, neſcirent. Quid vos de homine Eccleſiæ addicto exiſtimandum putatis, cui Eccleſiæ ipſius annales & omnis Eccleſiaſtica hiſtoria incognita magis ſit, quam Indorum mores, aut res geſtæ Sinarum?

Sed quid ultra abutor patientia veſtra? Jam ſumma Dei providentia tempus illud advenit, in quo ſane dubitare nemo poteſt, quin tandem Eccleſiaſtico viro neceſſaria ſint nobiliſſimarum ſtudia diſciplinarum. Divino enim conſilio factum eſt, ut is nobis daretur Pontifex Maximus Benedictus XIV., cujus quidem ſpectata virtus & ſingularis ſapientia, tum etiam immenſi prope ab ineunte ætate ſuſcepti ſtudiorum labores, non obſcure indicant, quæ tandem via, & qualis curſus tenendus ſit. Ille enim, quod nemini veſtrum latet, majorum ſuorum gloriam & avitæ nobilitatis ſplendorem, non ad otium deſidiamque traduxit, ſed optimas diſciplinas, quibus adoleſcentiam aluit, perpetuo ſibi comites eſſe voluit, cuſtodes ac vitæ magiſtras. His ducibus, non gratia aliqua, aut favore hominum, ad ſplendida quæque munera, ad ampliſſimas dignitates, ad purpuram iter ſibi munivit. Una cum his tandem

dem ad ſupremum Eccleſiæ faſtigium evectus, quanquam in rebus graviſſimis occupatus, eas tamen abs ſe divelli non patitur; ſed ſi quid otii ſibi concedatur, illud omne in libris ſtudiiſque præſtantioribus ponit. Hoc autem tanto & tam præclaro tum ad dignitatem, tum etiam ad neceſſitatem literarum exemplo propoſito, eritne quiſquam, qui adhuc dubitet, ſtudiorum rationem ad nobilitatem potiſſimum pertinere? Quod ſi, ut fama eſt, ſapientiſſimus Pontifex, ab ipſo ſui Pontificatus initio pro optimis ſtudiis voluntatem ſuam ſatis aperte ſignificavit, ſe nimirum in magiſtratibus atque honoribus impertiendis, illos ceteris antelaturum, qui ceteris doctrina ſapientiaque præſtabunt; cui perſpicuum non eſt, quanti demum interſit, nobilitatis decus bonis literis ac doctrinæ laude cumulare? Gratulor itaque vobis, & quanta poſſum voce, maxime gratulor, nobiliſſimi Adoleſcentes, quod tam felici fauſtoque tempore ſtudiorum veſtrorum curriculum ingenti animo ac magna ſpe ſuſcepiſtis. Non irriti profecto cadent labores veſtri, non inanes cogitationes. Quæ olim virtutis & doctrinæ præmia, ſola generis commendatione, otium occupaverat, ea jam ingenio, virtuti induſtriæque veſtræ patere intelligitis. Si nobilitate ornati, ſi fortunis opibuſque eſtis abunde inſtructi, bene eſt; ſiquidem his accedat ſcientiæ ſplendor & doctrinæ ornamentum. Quid autem vobis deeſſe tum poterit? an prima reipublicæ munera? an opes? an dignitates ampliſſimæ? Profecto vobis hoc tempore, Benedicto XIV. Pontifice, non deerunt:

runt : qui cum ſit literis & omni virtute ornatiſſimus, atque ejus voluntas in literatos homines ſit mire propenſa, non committet, ut optimus quiſque ingenii & laboris præmia deſideret. Itaque academiis, quæ injuria temporum diu ſiluerant, in Urbe reſtitutis, tum etiam aliis novis excogitatis, jam ſignum aliquod, ad bene de optimis ſtudiis ſperandum, ſuſtuliſſe videtur. Agite ergo, & qua virtute, qua liberaliſſimis diſciplinis illud efficitite, ut optimi principis voluntati pari diligentia ac ſtudio reſpondeatis.

Sanctiſſimum Dominum Noſtrum

BENEDICTUM XIV.

PONT. OPT. MAX.

ROMANÆ SAPIENTIÆ GYMNASIUM

Primo adeuntem XIV. *Kal. Junias* MDCCXLI.

Paulinus a S. Joſepho nomine Profeſſorum alloquitur.

ILLUXIT *nobis dies lætitiæ & felicitatis plenus, in quo Sanctitas tua ad hanc Sapientiæ ſedem ſe contulit : quod tibi & bonis artibus bonum, fauſtum, felix fortunatumque ſit. Ex optatiſſima quidem tui præſentia nos ſummo gaudio ac voluptate perfundimur ; nobiſque*

 ma-

magnopere gratulamur, quod Univerſi Catholici Orbis te moderatorem conſpicimus, quem olim habuimus clariſſimi hujus Gymnaſii providum ac ſapientem rectorem. Complura hic extant & magna (quod nemo non videt) ſingularis ſummorum Pontificum erga Romanam Sapientiam liberalitatis & beneficentiæ monumenta, quibus Leo X. præ ceteris, Sixtus V., Urbanus VIII., Alexander VII. aliique de optimis diſciplinis bene mereri præclarum ſibi duxerunt. Haud minora ſane abs te paterni amoris & benevolentiæ argumenta exſpectamus, quem de ſapientia, de doctrina literarumque ſtudio, nemini concedere certo ſcimus. Summis quidem Pontificibus de Pop. Rom. optime meritis a Senatu Populoque Romano ex ære, aut marmore ſtatuas in arce Capitolina ad poſterorum memoriam collocatas fuiſſe videmus. Sed in hac ipſa Sapientiæ arce ſtatuas tibi poſitas poſteritas admirabitur, & longe quidem clariore titulo nomini tuo monumenta inſcripta leget, nempe

BENEDICTO . XIV. PONT. MAX.
ROMANÆ . SAPIENTIÆ . PARENTI . OPT. MER.
RESTITUTIS . AUCTISQUE . BONIS . ARTIBUS

Ad publica hæc vota unum ſupereſt, Beatiſſime Pater, ut ſæpe & per annos plurimos ad nos feliciter redeas: quo omnes intelligant, te non olim tantum, ſed nunc etiam eſſe perpetuoque futurum ſtudiorum noſtrorum præſidem & cuſtodem.

DE

DE PROBITATE VIRO LITERATO NECESSARIA

ORATIO IX.

Habita VII. *Kal. Decembris* MDCCXLI.

Eminentiſſimo Principi

SILVIO VALENTI

GONZÁGA

S. R. E. CARDINALI

Primo SS. Domini Noſtri Miniſtro.

Paulinus a S. Joſepho.

TANTUS *eſt virtutis ſplendor, tanta ſapientiæ dignitas, ut in quibus ejus lumen conſpicimus, eos & amemus plurimum, & obſervemus quammaxime. Itaque haud miraberis, Eminentiſſime Princeps, quod te in iſto ampli-*

plitudinis gradu poſitum, & in tot tantiſque negotiis occupatum ego homo tenuis ac vulgaris interpellare auſim. Cum enim mihi contigerit, ut te bis adirem, teque bis alloquerer, ſtatim præclara quædam in te ſapientiæ lumina, quædam ſingularis ac reconditæ doctrinæ lineamenta animadverti, quæ quidem omnes, niſi quis ſtupidus homo ſit, admirari debent magnopere atque ſuſpicere. Tum equidem intellexi, quo pacto tibi magnorum Principum benevolentiam, cum Pontificium Nuncium apud eos ageres, adeo conciliaveris, ut illi te plurimi facerent, & liberaliſſime atque honorificentiſſime tractarent. Hinc pariter nemini permirum eſſe debet, quamobrem tantam a Clemente XII. Pont. Max. gratiam inieris, ut ille valde te amaret, paucíſque annis, quod quidem perraro fit, ad maximam, quam potuit, dignitatem extolleret. Quid vero dicam de Benedicto XIV., *acri judicio ac ſapientia ſingulari principe, qui Pontifex Maximus vix renunciatus, protinus te unum, ætate iſta florentem, ex omni graviſſimorum Cardinalium ſenatu adminiſtrum ſibi ſelegit, ut una tecum infinitas prope Pontificii imperii curas partiretur? Quo ſane in munere qua dexteritate, quo conſilio ac judicii maturitate, his præcipue temporibus turbulentiſſimis, te geras, nemo non videt. Enimvero virtutes tuas præclaras & admirandas recenſere, non eſt hujus loci, aut temporis. Illud tamen ſilentio non prætermittam, quod huc maxime ſpectat, te ſcilicet bo-*

nas

nas literas impenſe amare: neque in gravioribus tantum diſciplinis, quod plerique faciunt, acquieviſſe; ſed complurium præterea linguarum, Latinæ præſertim, elegantiam & caſtitatem probe noſſe: tum etiam Geometrica ſtudia & Analyticas ſubtilitates, quicquid demum ſolidam eruditionem ſapit, in ſinu atque oculis ferre. Proinde nec mihi venit in mentem ſubvereri, ne orationem hanc peramanter benigneque exciperes, quæ maximum tam literarum, quam literatorum ornamentum promovet, probitatem nimirum & decus. Quid enim literæ in homine nequam & improbo, niſi gladius in veſani ac furioſi manu diſtrictus? Triſtiſſima quidem hac de re ſexcenta habent Eccleſiæ annales exempla, quæ nulla unquam ætas ſatis lugebit, nulla delebit oblivio. Quare Chriſtianæ reipublicæ intereſt plurimum, ut una cum integris puriſque moribus optimarum artium ſtudia conſpirent. Quod profecto eveniet, ſi viri principes, eos præ ceteris ament, eos foveant viros literatos, qui ceteris antecellunt, non ſola oſtentatione doctrinæ, ſed fama quoque probitatis. Itaque prodit in publicum oratio hæc mea ampliſſimo nomini tuo inſcripta; quo & perpetuum extet meæ erga te obſervantiæ teſtimonium, & non obſcurum tuæ erga probos literatoſque homines benevolentiæ argumentum.

Non immerito majores inſtituerunt, ut qui oratoris perſonam pro dignitate ſuſtinere vellet, is non ingenio tantum & dicendi copia valeret, ſed vitæ quoque integritate ac viri boni fama præſtaret. Intelligebant enim viri ſapientes, nihil fore privatis publiciſque rebus eloquentia perniciofius, ſi illa homini nequam, tanquam latroni ſica, concedatur. Et vero quod malum, aut quæ calamitas hominum generi metuenda non eſſet, ſi dicendi facultas, maleficiorum terror & innocentiæ præſidium, improbitatis fieret comes & ſcelerum miniſtra? Proinde M. Cato, vir prudentiſſimus, oratorem eum eſſe cenſuit, qui vir bonus eſſet & dicendi peritus; adeo ut prius ille haberet in oratore virum bonum eſſe, quam eloquentem. At Quinctilianus, quo nemo melius rectam oratoris inſtitutionem expreſſit, eo uſque in hujuſmodi re progreſſus eſt, ut oratorem non modo virum bonum eſſe oportere contendat, ſed ne futurum quidem oratorem, niſi virum bonum. Cum enim omnis dicendi vis in hoc potiſſimum poſita ſit, ut audientium animos flectat, impellat, planeque perſuadeat ea, quæ bona & honeſta ſunt, quo pacto id faciat vir malus, qui in virtute atque honeſtate ſibi minime conſtat? Aliud dicat profecto neceſſe eſt, quam ſentiat. Prodit autem ſeſe, quamvis ſedulo cuſtodiatur, diuturna vitæ ſimulatio: nec erit ulla tanta eloquendi facultas, aut induſtria, cui non titubet atque hæreat vox, ſi forte ab animo verba diſſentiunt; adeoque aut vir probus, aut plane nullus exiſtet orator. Ego vero quanquam ſemper

in

in hac ipſa ſummorum virorum ſententia fuerim: quanquam eloquentiæ, quam rerum humanarum reginam Euripides appellabat, non invitus hanc tantam laudem tribuam, ut unus idemque animus, eadem mens eloquentiæ ſit ac virtutis; illud tamen mihi ſatis perſuadere nequeo, eam vitæ integritatem ac boni viri famam ita unius eloquentiæ eſſe propriam, ut ad ceteras quoque honeſtiſſimas diſciplinas non traducatur, eodemque jure ad ſingulas pertinere non debeat. Quaſi vero minus oporteat, virum probum exiſtere, qui philoſophus, aut qui medicus, aut qui theologi perſonam ſuſtinet. Profecto aut ego nihil intelligo, aut omnes, quotquot ſunt optimæ artes, non minus quam eloquentia, arctiſſimam habent cum virtute neceſſitudinem: nec poteſt quiſpiam eas ſatis honeſte colere, aut in illis quicquam proficere, niſi ad ingenii elegantiam & doctrinæ copiam accedat quoque præclara vitæ commendatio. Quare omnino ſic ſtatuo, integritatem morum, non ad unam eloquentiam, ſed ad omnes ſingulaſque diſciplinas cum utilitate ac dignitate profitendas, eſſe maxime neceſſariam. Quo quidem argumento vix aliud quicquam ad bonarum artium laudem magnificentius fingi, aut excogitari poſſe exiſtimo. Quid enim præſtantius de liberalibus ſtudiis dici poſſit, quam ea eſſe per ſe arctiſſimis vinculis cum virtute conjuncta? Atque hinc etiam optimi adoleſcentes, quorum potiſſimum cauſſa hodierno die hæc oratio inſtituitur, facile intelligent, fruſtra ſe in literarum ſtudiis dies noctesque conſumere, niſi pari volun-

tate eodemque ſtudio & ingeniis excolendis, & moribus ad virtutem conformandis operam dederint.

Sed erit fortaſſe ſtatim, qui complures in omni diſciplinarum genere viros celebratiſſimos nobis objiciat, qui tamen nulla probitatis laude commendantur. Quot enim ſive poetas, ſive oratores primo Græcia, deinde Roma admirata eſt atque ſuſpexit, quos tamen propter ebrietatem, aut libidinem, aut avaritiam peſſime audiviſſe, memoriæ proditum eſt? Profecto neque Demoſthenem, neque M. Tullium, homines integerrimos fuiſſe, jure quis affirmaverit: cum ille auri cupiditate, hic nimio gloriæ ſtudio & inſano quodam maledicendi furore conflagraverit. Nemo tamen oratorem ſummum, maximumque ingenii quaſi portentum, utrumque extitiſſe negaverit. Quemadmodum enim Demoſthenes cum eſſet dicturus, e tota Græcia ad eum audiendum concurſus fieri ſolebat, ut Plutarchus teſtatus eſt; ita Cicero tantum dicendo valuit, ut plures eum eloquentia victorias, quam Romanos armis, conſequutum fuiſſe, Cæſar aſſereret. Hæret hic animus, non eſt quod diſſimulem. At vero non deſunt viri clariſſimi, qui in ejuſmodi vitiis tum Demoſthenem, tum M. Tullium excuſent; ut plura in eos ab inimicis conficta crimina, quam illi revera admiſerint, arbitrentur. Ego tamen libere dicam, quod ſentio. Fuere in illis, negari non poteſt, vitia nonnulla, at virtutes quoque plurimæ ac maximæ: quæ magno ſui ſplendore fecerunt, ut vitia illa ex oculis hominum quaſi

eva-

evaneſcerent. Quanta enim fuit animi fortitudo atque conſtantia, qua alter ſæpe Philippi potentiſſimi regis conatus eluſit, alter tum Catilinæ conjurationi, tum Clodiano furori ſeſe oppoſuit? Quantus in utroque patriæ libertatis amor? Quantum in liberis, focis, aris, fortuniſque civium ſuorum defendendis ſtudium, quo illi ad ſupremum uſque ſpiritum inflammati fuerunt atque incenſi? Itaque mirandum non eſt, quod aliquot vitiorum nubeculas tam eximiæ ſplendidæque virtutes luce ſua obruerint ac pene deleverint. Enimvero ſi quis nihilominus celeberrimum utrumque oratorem virum probum fuiſſe pernegaverit, non repugnabo. Fuerit quidem uterque vir malus: quid tum? Nonne miſerrimus eorum finis, quo uterque vivere deſiit, ſatis ſuperque oſtendit, eloquentiam in homine malo diu valere, diuque non poſſe conſiſtere? Miſere uterque periit: uterque dedit contaminatæ eloquentiæ graviſſimas pœnas. Illud ſane eſt memoria dignum, quod C. Plinius junior ad Corelliam Hiſpulam, fœminam primariam viro ſuo orbatam, ſcribit de eloquentiæ magiſtro adoleſcentulo ejus filio perquirendo. Etenim cum illi Julium quemdam Genitorem, hominem non minus integritate vitæ & morum gravitate, quam dicendi facultate præclarum prætuliſſet: hinc, inquit, eum trade, Diis juvantibus, præceptori, a quo mores primum, mox eloquentiam diſcat, quæ male ſine moribus diſcitur. O dictum ſapientiæ plenum. O vocem vel Chriſtiano homine dignam. Audierat nempe Plinius a Quinctiliano magiſtro id, quod antea di-

diximus, non poſſe oratorem exiſtere, niſi virum bonum: audierat maxime referre in puero, ut is a præceptore probitatem mature doceatur: ſine qua vel nulla datur eloquentia, vel ſi qua forte datur, fit ipſi homini eloquenti, tum aliis quoque pernicies ſumma atque calamitas. Quid vero dicam de tot non modo vetuſtiorum temporum, ſed recentioris quoque ætatis clariſſimis poetis, qui quod ingenii elegantiam vivendi turpitudine, aut loquendi licentia dehoneſtarent, partim exilio, partim diuturno carcere, partim etiam capite debitas ſceleris ſui pœnas perſolverunt? Teſtes ſunt Euripides, Naſones, Marini, Murtulæ, Boccalini, aliique ſexcenti, de quorum calamitate ac triſtiſſimo vitæ exitu annales loquuntur.

Quod ſi poetis & oratoribus prætermiſſis, ad philoſophos convertamur, quænam, Deus immortalis, exiſtit in tota rerum univerſitate hominum natio, cui magis quam philoſophis, a vitiis abeſſe procul, & virtutem in ſinu atque oculis ferre, conſentaneum ſit? Una ſemper fuit ſapientum vox, Philoſophiam eſſe honeſtatis, continentiæ, fidei, juſtitiæ ceterarumque virtutum parentem & magiſtram. Illam proinde M. Tullius humanæ vitæ ducem, virtutis indagatricem & expultricem vitiorum appellat: illam Plato donum & inventum Deorum immortalium, quo homini majus, aut melius datum non fuerit. Quanquam enim a primis uſque temporibus indagandæ veritatis ſtudium philoſophos ipſos in ſectas pene infinitas propagaverit, adeo ut M. Varro

Varro ætate ſua ad ducentas ſupra octoginta numeraret; omnes tamen ſive Stoici, ſive Academici, ſive Peripatetici, aut alio quovis nomine philoſophi, mirifice conſenſerunt in iis, quæ in honeſtate vitæ morúmque diſciplina verſantur. Una omnium fuit mens ſtabiliſque ſententia, pravas animi cupiditates coercendas eſſe, ac virtutem rebus omnibus anteferendam. Itaque Plato pulcherrimæ illius reipublicæ, quam ipſe optimis legibus & inſtitutis ad formam ceterarum ſic effinxit, ut omnia in illa ad bene beateque vivendum conſpirarent, non aliis magiſtratus & imperia deſtinavit, quam philoſophis: quod hi nimirum, ut ipſe ait, homines ſint temperati, fortes, juſti, magnanimi omnique virtutum genere inſtructi. Atque hinc illud ſapientiſſimi ejuſdem philoſophi apud omnes pervagatiſſimum, tum demum beatas fore civitates, cum aut philoſophi regnarent, aut reges philoſopharentur.

At dicet quiſpiam, cur ergo philoſophi e civitatibus fuere ſæpius ejecti? Unde tot abſurdæ diſtortæque opiniones, ut teſte Varrone, nemo ægrotus quicquam tam infandum ſomniet, quod non dixerit aliquis philoſophorum? Ita ſane ſit. Enimvero ſi qui ſunt, aut olim fuerunt philoſophi, qui indignas homine voluptates, ut de Epicureis fama eſt, commendaverint: vel qui utile honeſto ſejunxerint, vel qui, Deorum immortalium ſublato metu, in omne ſcelus iter patefecerint; hos ego vere philoſophos fuiſſe pernego, ſed Philoſophiæ probrum & ſapientiæ hoſtes improbiſſimos magna voce pronuncio. Spurios

rios quidem & adulterinos philoſophos vocabat Socrates homines ejuſmodi, qui non ſapientiam, cujus ſe falſo amatores prædicant, ſed temeritatem, non doctrinam, ſed errorem peſſime conſectantur. In hunc profecto gregem conjiciendi ſunt Pomponatius, Abaïlardus, Ceſalpinus, Cremonius aliique complures, qui vita moribuſque corrupti, abſurda quædam & improba de immortalitate animorum ac de ſanctiſſima noſtra religione ſomniarunt; quique, præter inaniſſimum Philoſophiæ nomen, nihil ſolidum, nihil Philoſophia dignum poſteritati reliquerunt.

Jam vero alio me vocant præſtantiſſimæ diſciplinæ Juriſprudentia & Medicina, duo ſcilicet Romani hujus Gymnaſii clariſſima lumina. Quis autem ſtatim non videt, quam innocenter integreque vivere debeant ii, qui alterutrius nobiliſſimæ facultatis ſtudium operamque ſuſcipiunt? At nemo certe, niſi amens ſit & omni ratione deſtitutus, fortunas, aut incolumitatem ſuam commiſſam velit homini, non dico nequam, ſed de cujus probitate ac fide minimum ſuſpicari quis poſſit. Actum eſſet de republica, ſi hujus generis diſciplinæ, quibus & opes & communis ſalus continentur, perditorum hominum licentiæ ac libidini traderentur. Et revera quo pacto ſanctiſſimarum legum majeſtatem, quæ virtuti præmia, flagitiis ſupplicia decernunt, tueri queat vir malus, ſcelerum ſuorum conſcientia plane convictus? Qua fronte in aliis peccata reprehendet, in quibus ipſe conſcius & ſocius habetur? An promiſſa, pacta, conventa nobis ſervanda eſſe

ſua-

ſuadebit is, cui humana & divina jura pervertere jocus ſit? Sed eſto: perfrictæ frontis homini id concedatur. Juriſprudentiam cum multis in rebus, tum in conſultatione conſiliiſque dandis, plurimum valere certum eſt. Nemo enim temere nulloque advocato conſilio, tecta, penates, liberos ac dignitatem ſuam foro judiciorumque tempeſtati committit. Quis autem ignorat, quantam in conſiliis vim habeat ſpectata virtus, fidei & religionis opinio? Omnes ſcilicet virtute, aut virtutis ſpecie & opinione ducimur. Nulla vero in conſilio ineſt vis atque auctoritas, ubi de conſiliarii integritate ac virtute dubitari ullo modo poſſit. Quare Solon, vir ſapientiſſimus, admonebat, ut non tam jurijurando, quam probitati fides haberetur. In foro autem quis non videt, quantum valeant, præter ingenium & doctrinam, ſplendor nominis, exiſtimatio hominum & vitæ præclare actæ dignitas? Contra vero ſæpe fit, ut nulla fides, etiam vera dicenti, habeatur; & talis advocatus videatur eſſe malæ cauſſæ argumentum. Hinc Aſinius Pollio, qui pro Urbiniæ hæredibus in forum venerat, ſtatim ac Labienum adverſariorum patronum aſpexit, eam cauſſam malam eſſe exclamavit, quod a Labieno defenderetur. Itaque non immerito Quinctilianus oratori, quem ad forum & judicia exercenda inſtituebat, Philoſophiam moralem apprime neceſſariam eſſe aſſeverat; neque poſſe aliquem ſine accurata morum diſciplina fieri bonum utilemque cauſſarum defenſorem.

De Medicina vero quid loquar? Satis eſt Hip-

po-

pocratis libros vel leviter percurriſſe, ut quis intelligat, quam ſæpe & graviter vir ſapientiſſimus Medicinam profeſſuris inculcaverit religionem Deorum immortalium, honeſtatem vitæ morumque integritatem. Nam præter memorabilem illam de purgatione morali lucubrationem, in qua ipſe non tam medici, quam philoſophi moralis, & viri ſapientis munus ſuſtinens, a medico pravos mores, avaritiæ labem, & effrænatas animi cupiditates exulare jubet: quocirca neque Socrati, neque Platoni de ſapientia quicquam concedere videtur; cui maximam admirationem non moveant ea, quæ in lib. de jurejurando memoriæ tradidit? Mirum, quantum in eo pietatem & reverentiam erga Deos commendet Medicinæ cultoribus, quibus mandat, ut, niſi divino numine invocato, in ægros curandos non ingrediantur. Quod quidem inſtitutum utinam ætate quoque noſtra teneretur: fortaſſe ipſi Medicinæ magiſtri in tantis difficillimæ artis tenebris nunc minus offenderent. Quoties autem vir magnus conditionem eorum, qui ſeſe ad ſtudium tam arduæ ſcientiæ daturi ſunt, diligenter expendit, toties monet, una cum ſcientia præclaros mores eſſe conjungendos. Habeant, inquit, doctrinam, bonos & generoſos mores. Intelligebat enim vir prudentiſſimus, medicæ facultatis, per quam homines publicæ ſalutis præſides conſtituti ad Deos prope ipſos accedere videntur, dignitatem omnem eſſe interituram, niſi ad illam utendam homines probi ac bene morati admoverentur. Intelligebat medici improbitatem nemini non fore periculo-

ſum,

ſam, & magis quam morbus, infeſtam ac metuendam. Verum quid vos diutius in re minime obſcura detineo? Quaſi vero, ut antea dixi, homines tam amentes, aut oſcitantes dari poſſint, ut cum eorum agitur ſalus, ad alium, quam ad probum & præclari nominis virum reipſa confugiant.

Quid autem ſtatuendum eſſe putatis de iis, qui non humanæ alicui facultati, ſed omnium integerrimæ ac divinæ, Teologiæ nomen dederunt? Eritne quiſquam, qui dubitet, ſingularem animi probitatem ad virum theologum pertinere? Ego equidem ſic exiſtimo, neminem dici poſſe theologum, cujus vitæ ratio theologo plane digna non ſit. Profecto ipſum Theologiæ nomen adeo per ſe ſacrum & divinum eſt, ut quicquid, non dicam improbum & flagitioſum, ſed humanæ imbecillitati affine eſt, ab hujus ſcientiæ cultoribus abhorrere prorſus videatur. Irridebat Cicero Epicurum, quod is temperantiam quidem laudaret, interim vero in voluptate, quæ temperantiæ inimica eſt, ſummum bonum collocaret. Quid ſi forte fieret, ut qui ſerio perpetuoque agunt de Deo immortali, de virtutibus Chriſtiano homine dignis, de felicitate ſempiterna beatorum, & ſi vis etiam, de pœnis impiorum apud inferos præparatis, de quibus omnibus perſuaſiſſimum nobis eſſe volunt, ipſi autem longe alias vivendi rationes ſequerentur? Anne minus hujuſmodi homines eſſent irridendi? Mores integri & incorrupti, Ariſtoteles inquit, fidem præcipuam faciunt. Qui aliter vivunt ac docent, hi

pro-

profecto eorum ſimiles eſſe videntur, qui agunt in ſcena, quique ſtatim ac a ſcena ipſa receſſerunt, nihil eorum curant, quæ paulo ante ſumma voluntate curare videbantur. Ex iſtorum fortaſſe licentia permanavit in vulgus: eum religionem amittere, qui amicitias colit theologorum. O vox improba ac nefaria, quæ crimen paucorum in univerſum theologorum ſanctiſſimum cœtum detorquet. Quot enim ſunt ante oculos noſtros in hac civitate clariſſimi viri, qui non minus pietate & religione, quam theologicis ſtudiis excellunt, quique integerrimæ vitæ ratione calumniam hujuſmodi diluunt prorſus atque refutant? Enimvero ex hac ipſa vulgi opinione, qualiſcunque demum ea ſit, illud manifeſto conſequitur, rem abſurdam & incredibilem videri, aliquem poſſe ſine ſplendore virtutis theologum exiſtere, quod nimirum theologia & religio, religio & virtus, uno eodemque ſpiritu vivere videantur.

At vero quanti demum interſit ad omnes generatim diſciplinas innocentia morum & virtus, ex iis, quæ breviſſime dicam, facile dignoſcetis. Nemo in literis tam hoſpes, aut tam parum exercitatus eſt, qui illud ignoret, ad præclarum aliquem in bonis literis progreſſum faciendum, præter ingenii acumen & intelligendi ſolertiam, maxime requiri ſedati placidique animi tranquillitatem. Experientia quippe docemur, ſi qua alia in re, tum præcipue in literarum ſtudiis, id quod Cicero longo rerum uſu præditus dicere ſolebat: turbatum animum non eſſe aptum ad exequen-

quendum munus ſuum. Quæ autem major, aut quæ optimis ſtudiis magis inimica animi perturbatio, quam quæ a vitiis praviſque cupiditatibus ortum habet? Obruunt prorſus omnem ingenii vim ejuſmodi motus: & alacritas illa mentis, quam literarum ſtudia depoſcunt, in ea animi jactatione languet ac deficit. Atque hinc quemadmodum qui infirma ſunt oculorum acie, lucem ſolis intueri ſine moleſtia haud poſſunt, ita qui ægro animo ſunt ab ſtudiis prope abhorrent, & literarum genus omne faſtidiunt atque averſantur. Hoc accedit, quod iſtiuſmodi homines a literatorum virorum ſocietate atque ab omni cum illis amicitiæ uſu prohibeantur. Amant quidem homines eruditi familiaritatem & jucundiſſimos amicorum congreſſus. Illa enim ſive ingeniorum, ſive ſtudiorum ſimilitudo facit, ut ſeſe mutuo videre & alloqui gaudeant; ibi multa de optimis diſciplinis, multa de rebus domi foriſque præclare geſtis inter ſe loqui ſolent; atque ita moleſtiſſimas diei horas ſuavitate ſermonis placidoque otio traducunt. Quis autem in hoc tali virorum cœtu diu ferat hominem, liberalibus quidem ſtudiis excultum, ſed moroſum, ſed iracundum, aut maledicum, qui ad omnia prope iraſcatur, qui de republica, de principe, ac de religione quoque ipſa liberius imprudenterque eloquatur? Amicitia profecto a natura data eſt, non vitiorum illecebra & incitamentum (ut apud Ciceronem Lælius contendebat) ſed comes & adjutrix virtutum; eique maximum ornamentum tollit, qui ex ea tollit id quod rectum & honeſtum. Idcir-

co ſapientes, niſi in bonis & honeſtis viris, amicitiam dari poſſe pernegarunt. Ego olim memini quoſdam in hac Urbe literatos, homines revera non mediocriter doctos, quorum tamen conſuetudinem familiaritatemque plerique fugere & averſari ſolebant; non aliam ſane ob cauſſam, quam quod omnis literarum reſpublica eorum ſupercilio niti videretur. Amabant omnes, quantum ego intelligebam, multiplicem eorum doctrinam rerumque maximarum, quibus illi inſtructi erant, ſcientiam: ſed nemo æquo animo ferre poterat ipſorum vanitatem & arrogantiam; quod nimirum ſe ſolos doctrinæ principes facerent, quod parem ſibi neminem vellent, quod omnia denique ad libidinem ſuam vituperarent. Itaque viri prudentes ſatius eſſe putabant, milites illos Plautinos fugere, quam pati projectam eorum audaciam atque ſuperbiam: quæ plerunque cauſſa eſt, cur tot clari literatura viri omnibus deſpectui ſint, & nullum eorum ingenia præmium, nullam dignitatem conſequantur. Conqueruntur ſæpe multi de infelicitate literatorum, & quotidiano fere ſermone percrebuit, jam prope conclamatum eſſe de literis: neminem hoc tempore, in Italia præſertim, exiſtere, qui, ut olim, gratia, auctoritate, tum etiam opibus, literarum ſtudia foveat atque amplificet: principes quidem alias bonarum artium cupidos ſtudiorumque fautores, jam longe aliud moliri, & minime omnium de optimis diſciplinis cogitare; adeoque cum Mæcenates deſint, mirum non eſſe, cur non-dentur, ut poeta ait, Marones. Ego equidem

dem nolo publicæ hujuſmodi querelæ me opponere : nolo tam pervagatæ opinioni repugnare ; illud tamen dico, ſæpe literatorum vitio fieri, ut nullum habeant literæ patrocinium . Quis enim domi alere, aut fortunis opibuſque augere velit homines, certe quidem ingenio & eruditione præſtantes, ſed turbidos & ingratos (in quo ſane vitio nihil mali non ineſt) tum etiam ad diſſidia & rixas prope factos, qui dicacitate, aut ſcribendi licentia nemini parcant? In domum recepit ſplendide ſatis ac liberaliter ſuperiore memoria Carolus Emanuel Sabaudiæ dux Jo: Baptiſtam Marinum , poetam ejus temporis celeberrimum , quem præter alia beneficia , quibus illum large cumulavit, ſanctorum quoque Mauritii & Lazari militari ornatu decoravit . Quid poſtea? Homo æque imprudens ac beneficiorum omnium immemor, libellis quibuſdam editis, tum aliis cauſſis, ita optimi ac beneficentiſſimi principis animum offendit , ut niſi mite illius ingenium & a cæde hominum abhorrens obſtitiſſet , Marinus temeritatis ſuæ pœnas capite perſolviſſet. Quid vero de Joanne Ciampolo loquar ? qui propter elegantiam ingenii & ſingularem eruditionem cum apud Urbanum VIII. Pont. Max. ſummo loco & gratia floreret , homo ſuperbus & inflatus, nimia loquendi libertate carpendique vitio id effecit, ut a liberaliſſimo Pontifice tum ab aula, tum etiam ab Urbe, ſpecie quadam honoris, dimoveretur : quem deinde, ut ſe revocaret, neque ſuis, neque amicorum precibus exorare unquam potuit . Dies me citius , quam

oratio deficiat, ſi plura id genus enumerare velim, quæ apud Joannem Pierium Valerianum, Cornelium Tollium atque alios extant de infelicitate literatorum argumenta ſane luculentiſſima, quibus liquido apparet, ingenium & doctrinam ſine probitate peſtem hominibus calamitatemque importare. Non ergo errori hominum, aut fortunæ temeritati tribuendum, quod perſæpe videamus, viris perexiguo ingenio & mediocri doctrina ornatis, dignitates & honores ampliſſimos deferri: contra vero alios in oblivione jacere, qui, quod acriori eſſent judicio, & ſcientia ampliori abundarent, jam eſſe in vado, & in portu navigare videbantur. Plus illorum profecto valuit doctrinæ mediocritas, ab integris puriſque moribus commendata, quam ſtulta & inanis iſtorum ſapientia, qui ſibi minus quam aliis ſapere didicerunt. Neque enim viri principes putant, reipublicæ multum intereſſe eloquentiam, ſcientiam juris aliaſque liberales diſciplinas, niſi his quoque gravitas & honeſtas morum vitæque magiſtra prudentia accedant. Itaque M. Tullius, vir ſingulari conſilio ſapientiaque inſtructus, Marcum filium cegraviter admonuit, ut viri boni nomen præ ceteris rebus tueretur, atque illud commodis & fortunis omnibus anteferret. Non eſt, inquit, ulla res tanti, aut commodum ullum tam expetendum, ut viri boni & ſplendorem & nomen amittas. O præclaram & admirandam hominis ſapientiſſimi vocem. O divinum & ſalutare op ptimi parentis monitum. Non opes & fortunas, non faſces & imperia comparanda filio proponit

ſed

ſed viri boni & honeſti nomen. Utinam noſtra quoque ætate parentes in liberos ſuos, egregia indole & ingenio ornatos, tam ſapientes animi ſenſus infunderent. Utinam illos patria charitate monerent, ut honeſtatem & famam in oculis perpetuo ferant, nulla cum re commutandam: qua ſemel amiſſa, tum de ingenio, tum de omni doctrinæ ſpe, actum eſſe intelligant. Quod ſi forte parentes cæco amore ducti liberos ſuos, non tam ad virtutem & honeſtatem, quam ad opes & magiſtratus aſſequendos cohortantur; ad vos illud ſpectat, clariſſimi bonarum artium magiſtri, qui parentum ipſorum vices auctoritatemque ſuſcepiſtis. Vos, inquam, adoleſcentes ipſos, auditores veſtros, pro dignitate veſtra ac ſapientia ſæpe commonere debetis: doctrinam ſine virtute exitium fieri atque infortunium: fruſtra ſe Romæ ab optimis ſtudiis opes & honores quærere, fruſtra principum virorum exſpectare benevolentiam & gratiam, niſi præclara vitæ ratio ſcientiæ ingenioque præluceat. Non eſſe Romæ, quod quidam improbi dictitant, omnia expoſita; & pecuniæ magnitudine, aut potentis alicujus gratia, ad omnia aditum patefieri. Fuerint hæc vitia temporum præteritorum. Noſtra quidem, tum ſuperior ætas, eos vidit ſanctiſſimos principes, qui non minus innocentiam vitæ, quam doctrinæ præſtantiam ante oculos habuerunt. Horum nemini profecto concedit Benedictus XIV. optimus ac ſapientiſſimus Pontifex, qui cum in omni vitæ genere præclariſſimarum rerum ſcientiam cum maxima vitæ honeſtate ac ſingulari

virtute conjunxerit, non eſt dubitandum, quin hominum commendationem cum ab ingenio, tum a virtute ducat; atque eos præ ceteris maximis præmiis, honoribus ac beneficiis ſit ornaturus, qui ipſius non diſſimiles, & doctrina & probitate præſtabunt. Tam magnum & præclarum ſummæ auctoritatis exemplum cohortationibus veſtris, optimi præceptores, fidem & robur, idemque orationi meæ terminum dabit.

DE

VI ET POTESTATE

LITERARUM

ORATIO X.

Habita VII. *Kal. Decemb.* MDCCXLII.

Eminentiſſimo Principi

NICOLAO JUDICE

S. R. E. CARDINALI

Paulinus a S. Joſepho S. P. D.

SINGULARIS *illa tua ac nemini non perſpecta humanitas, qua me primum ab eo tempore, cum, Clemente XI. Pontifice Maximo, Apoſtolici Palatii præfecturam ſumma cum laude gereres, complexus es, & qua deinde a Benedicto XIII. Cardinalis renunciatus, me ſemper, quæcunque ſe dedit occaſio, proſequutus es ſingulariter, certe poſtulare videbatur, ut obſervantiam erga te meam aliqua literarum ſignificatione publice teſtarer. Sed cum ſatis explora-*

ratum mihi eſſet acre illud ac perſpicax tuum de bonis literis ſtudiiſque doctrinarum judicium, facile intelligebam, nihil tibi probatum fore, niſi quod eſſet ingenio ſumme elaboratum atque perfectum. Itaque diem exſpectabam, in qua tandem rude donatus, ab hoc publico diuturnoque docendi munere feriari poſſem; tantumque mihi otii ſuppeteret, quantum Geometricis quibuſdam, quæ ſæpe tecum communicaveram, cogitatis meis perficiendis limandiſque ſatis eſſet: quæ quidem nomini tuo nuncupare ſtatueram, ut tuorum eſſent erga me beneficiorum perpetuum monumentum. Sed cum interim docti quidam viri ex iis, qui domum tuam, tanquam bonarum artium & ſapientiæ officinam frequentare ſolent, ad te detulerint, ſe illo die ſumma cum voluptate in Romano Gymnaſio de ſingulari vi ac poteſtate literarum in animis hominum pervincendis me dicentem audiviſſe, cum ſcilicet ſolenni oratione ſtudiorum initia celebrarem; poſtero die unus ex familiaribus tuis ad me venit nomine tuo mihi perhumaniter gratulatum, qui mihi affirmavit, te orationem ipſam perlegendam valde cupere. Nihil moror: ecce illam, qualiſcunque ea ſit, ad te mitto; obteſtorque te plurimum, ut quicquid in ipſa minus emendate, minus polite diſerteque dictum offenderis, illud omne cenſoria animadverſione libere notes, expungas, corrigas. Nihil enim mihi gratius, nihil optabilius accidere poterit, quam, talem virum ſapientia, doctrina, literiſque excultum, ſtudiorum meo-

rum judicem ac cenſorem habere. Interea verò pro tuis erga me meritis dum tibi aliquam referre gratiam, ut antea dixi, cogitabam, novo me beneficii genere tibimet devinctum eſſe intelligo. E Collegio Nazareno VI. *Kal. Decembres* MDCCXLII.

QUO plura ſunt, PP. ampliſſimi, quæ ad optimarum artium laudes celebrandas quotannis ex hoc loco afferuntur, eo certioribus argumentis intelligere poteſtis, nullum eſſe lumen ingenii, nullum eloquentiæ flumen, nullamque dicendi copiam, quæ earum dignitatem circumſcribere poſſit, certiſque terminis definire. Nam cum jam toties de illis, celeberrimo hoc die recurrente, clariſſimi oratores verba fecerint, adhuc tamen tam multa, tam varia, tamque ſplendida ſeſe offerunt argumenta, ut non tam invenire quid dicam, quam ſeligere quid potiſſimum dicendum ſit, res mihi omnium longe difficillima videatur. Vix enim literas cogito, cum ſtatim occurrunt animo utilitates & uberrima commoda, quibus illæ hominum vitam augent: occurrit ſplendor & gloria, quam cuique ampliſſimam afferunt: occurrit voluptas maxima & incredibilis jucunditas, qua nos in omni fortunæ gradu cumulatiſſime afficiunt; ut proinde in tanta rerum dicendarum copia quid agam, quo me vertam, aut quam viam inſiſtam, prorſus ignorem. At vero in tam ancipiti deliberatione cum diu multumque verſatus eſſem, unam tandem animo proſpexi literarum præſtantiam ceteris præferen-

rendam, longeque ceteris illuſtriorem, quam & celebritate hujus loci & ſapientia veſtra dignam fore judicavi. Animadverti ſcilicet, eam eſſe literarum vim incredibilem ac prope divinam, ut in animis quoque hominum imperium habeant ac poteſtatem. Qua quidem re quid præclarius ad bonarum artium dignitatem dici, aut quid majus excogitari unquam poſſit, minime video. Neque enim tenuis, aut vulgaris agitur doctrinæ triumphus, ſi elatos mortalium animos ac natura ſuperbos illa vincere queat, ſibique ſubjicere. Itaque nemini, quemadmodum ſpero, injucunda erit oratio mea: nam & vos, Adoleſcentes optimi, qui tandem futuri ſint ſtudiorum veſtrorum fructus jam inde cognoſcetis, & vos, PP. ampliſſimi, taciti reputabitis, quæ ſint dignitatis veſtræ ornamenta, & in quo gloriæ faſtigio vos ipſa literarum ſtudia collocaverint.

Quanta ſit doctrinæ vis, quantumque in animis hominum valeat, poetæ fabulis pulcherrime fictis rem non obſcure adumbrarunt: Orphei præſertim, quem dulcedine lyræ non modo ſylvas & ſaxa ad ſe trahere, ſed etiam feras immites & flumina cantu detinere finxerunt: qui proinde crudeles tigres & rapidos leones lenire ab Horatio dictus eſt. At vero non ille ſylvas, ut D. Gregorius Nazianzenus ait, ſed ſylvarum incolas vi & ſuavitate loquendi traxit: non ſaxa, ſed dura hominum pectora mollivit: non feras, ſed efferatos hominum mores mitigavit; poſtremo non flumina, ſed juvenes in omnem voluptatem defluentes continuit. Equidem hac ratione primis

illis

illis temporibus conditæ urbes, & civitates conſtitutæ ſunt. Sic abducti ab agris & ſylvis homines, fera agreſtiſque vita mutata, leges rogatæ, jura judiciaque deſcripta, ſapientis videlicet viri doctrina atque eloquentia. Neque aliud certe fuit regnorum initium; regumque nomen & poteſtas non aliunde profecta eſt. Nam cum aliquis in civitate exiſteret, qui ceteris ſapientia præſtaret, & quid æquum, quid iniquum, quid utile, quid honeſtum ſit, ſapienter definiret; quique præterea res tum privatas, tum publicas optime adminiſtrandi rationem traderet, populus ad eum frequens convenire, ab eo tum de bello, tum de pace conſilium capere, atque ex ejus imperio, non vi & armis, ſed voluntate & obſequio omnia facere conſuevit. Sic ille Neſtor, cujus ex ore melle dulcior fluebat oratio, Piliis imperaſſe dicitur: ſic Evander in Latio imperium tenuit auctoritate, quam ſibi apud rudes populos admiratione literarum conciliavit: ſic denique Numa Romanis leges præſcripſit, ſingularis ſapientiæ fama & Egeriæ Deæ colloquio celebratus. Itaque quod ſtrenui duces ac fortiſſimi imperatores copiis atque exercitu inſtructi, & omnia vi, minis, igne ferroque vaſtantes, vix tamen obtinent, ut populos in ditionem ſuam redigant, id olim per ſe nullis armis nulloque terrore militum obtinuit doctrinæ ratio, cum tot illi gentes ac populi ſeſe ultro dederint. Conſecutis inde temporibus, omnes optime inſtitutæ civitates, omnes liberi populi, omnes præclaræ reſpublicæ ſemper apud ſe doctiſſimos viros habere ſtuduerunt,

runt, quos de politicis rebus, de œconomicis, de legibus, de judiciis ac de omni civili ſcientia conſulerent. In his fuere Solon, Lycurgus, Zoroaſter, Triſmegiſtus aliique plurimi, qui ſanctiſſimis legibus & inſtitutis cives ſuos ſapientiſſime gubernarunt. Neque vero mirum, quod populos ita doctrinæ fama ſibi ſubjecerit, cui clariſſimi quoque duces & imperatores terrarum orbis victores, manus dare, & ab ea vinci præclarum ſibi duxerunt. Philippus rex Macedonum, vir magnitudine animi, & bellicis laudibus cum paucis comparandus, Athenienſes bello gravi diuturnoque vicerat; cumque Athenas in ſuam poteſtatem redegiſſet, communis fuit tum ducum, tum etiam amicorum regis ſententia, ut rex urbem ſibi, ac Macedonum nomini tot annos infeſtiſſimam aliquando everteret, everſamque ſolo æquaret. Sed Philippus, eorum ſpreto conſilio, recuſavit, urbem doctrinæ, ut ipſe ait, & literarum theatrum excindere. Quid vero Gn. ille Pompejus tot tantiſque victoriis Europa, Aſia, atque Africa terra marique partis jure optimo magnus, qui Poſſidonii philoſophi auditor fieri, ejuſque poſtibus laureatos falces ſubmittere gloriæ ſibi duxit? Quid C. Cæſar, qui M. Tullium Pompejanas partes ſecutum poſt Pharſalicum prælium non modo in gratiam recepit, ſed eum quoque deinde perpetuo & coluit & ſingulari humanitate complexus eſt; quod divinam ejus eloquentiam tanti faceret, ut illum omnium triumphorum laurea dignum affirmaverit, multo præclarius eſſe aſſeverans, ingenii & Romanæ linguæ terminos,

quam

Digitized by Google

quam imperii fines promovere. Enimvero admirabilem eſſe literarum vim inde clarius intelligetis, ſi in perverſis hominum moribus caſtigandis, praviſque affectibus leniendis eas plurimum poſſe animadvertatis. Omnes quidem, quotquot homines ſunt, probe norunt, perturbationes animi morbos eſſe graves & periculoſos, quibus ille longe deterius, quam æſtu febrique corpora, conflictatur. Quid enim aliud eſt amor, odium, metus, voluptas, dolor, niſi graviſſimæ animorum ægritudines, quibus illi miſere cruciantur? Quarum ſæpe tanta vis eſt atque acerbitas, ut homines ab iis intereant, vel impatientes morbi voluntariam ſibi ipſi mortem conſciſcant. Quot, quæſo, amor uſque ad inſaniam induxit? Quot dolor exulceravit? Quot mœror ad mortem adegit? Sed plures profecto ſanavit pharmacum illud, quod Homerus Nepenthes nominavit, ſermo ſcilicet doctrina conditus. Hoc nimirum Helena Telemachum hoſpitem ingenti mœrore confectum ad hilaritatem revocavit, cum inter pocula paternam Ulyſſis virtutem, reſque ab eo præclare geſtas commemorans, adoleſcentis animum reddidit alacriorem. Et ſane quorſum ſpectabant Tuſculanæ M. Tullii quæſtiones de tolerando dolore, de ægritudine lenienda, ac de reliquis animi perturbationibus ſedandis? Quo tendebant Platonis, Clitomachi, Carneadis, & aliorum de luctu minuendo opuſcula? Quo virorum illuſtrium tot de conſolatione commentaria; Sulpitii ad Ciceronem, Ciceronis ipſius ad ſemet de interitu filiæ conſolandum, Senecæ conſola-

ſolatio ad Polybium, ad Marciam, ad Helviam matrem, Plutarchi ad Apollonium, ad uxorem; & ſcripta alia, quibus viri ſapientes parem magnitudini doloris medicinam attulerunt? Intelligebant enim ejuſmodi viri, extremis malis extrema remedia eſſe adhibenda: proinde Philoſophiæ præceptis atque omni doctrinæ genere uſi ſunt, qua ſola potentiſſima vi ſeſe malorum acerbitati mederi, & languentes ac prope deſperatos animos ad ſanitatem poſſe traducere putaverunt. Audite quid M. Tullius in Tuſculanis *quæſtionibus* de conſolatione dicat, quam ipſe ſibi ob amiſſam cariſſimam filiam pene doloris vi exanimato, a literis & doctrina quæſivit. Ægritudinis ſedatio, inquit, & heſterna diſputatione ſedata eſt, & in conſolationis libro, quem in medio (non enim ſapientes eramus) mœrore & dolore conſcripſimus. Quodque vetat Chryſippus ad recentes quaſi tumores animi remedium adhibere, id nos fecimus, naturæque vim attulimus, ut magnitudini medicinæ doloris magnitudo concederet. O magna doctrinæ vis, quæ acerbiſſimum vulnus paterno pectori recens inflictum ſi minus ſanare, at certe lenire potuit.

Verum inter ceteras animi ægritudines, quibus homines, quaſi mortifero morbo urgeri, atque admodum dies noctesque vexari ſolent, duæ ſunt omnium maxime periculoſæ, libido atque iracundia. Sunt hæ profecto geminæ furiæ tædis ardentibus armatæ, quæ hominem in omne flagitiorum genus præcipitem agunt: neque ulla vis eſt, aut virtus, quæ illum cohibere poſſit atque re-

retrahere. Non parentum obſequia, non amicorum conſilia, non ſuppliciorum metus, non ipſa vitæ diſcrimina quicquam valent, ut animus ab alterutra hujuſmodi face inflammatus, queat a concepto ſcelere dimoveri. Rationis enim lumine orbatus, in præceps ruat neceſſe eſt. Sed o admirandam literarum virtutem, o vim doctrinæ incredibilem: attendite, quæſo, factum ſingulari admiratione dignum, quod niſi Valerius Maximus, Diogenes Laertius, Lucianus, tum etiam ex noſtris ſanctiſſimi viri Hieronymus, Auguſtinus & Ambroſius literis tradidiſſent, vix cuiquam credibile videretur. Erat Athenis Polemo, adoleſcens luxuria perditiſſimus, a ſummo mane ad veſperam uſque ebrius & crapulæ indulgens, quem Athenienſes, ut Lucianus refert, ſe nunquam ſobrium vidiſſe affirmabant. Hic, lucente jam ſole, e nocturno convivio domum rediens, ut erat unguentis delibutus, floribus coronatus & pellucida veſte amictus, Xenocratis philoſophi ſcholam, doctorum hominum turba refertam ingreditur. Atque hic crapulam exhalans vinoque languidus, non modo inter honeſtiſſimos juvenes eo laſciviæ habitu conſedit, ſed etiam ore impuro diſputationem interpellare auſus eſt. Tum omnes indignitate rei commoti, ſtomachari, fremere, indignari audaciſſimi hominis petulantiam. At Xenocrates, vultu nihil immutato, omiſſis iis, de quibus diſſerebat, de modeſtia ac temperantia loqui cœpit, tanta quidem vi & gravitate, ut Polemo quaſi gravi ſomno experrectus, ſtatim reſipiſcere viſus ſit. Proinde primum coronam capite detra-

ctam

ctam projicit, deinde brachium in pudoris & modeſtiæ ſignum intra pallium reducit, demum effuſam oris hilaritatem contraxit, atque omnem prorſus luxuriam ac turpitudinem abdicavit; adeo ut & philoſophus poſtea clarus evaſerit, & ipſi magiſtro in ſchola regenda ſucceſſerit. Ecquis quantum doctrina valeat, plane non videt, ſi ex una Xenocratis lectione juvenem perditum luxuria pudicum & continentem, turpiſſimum ganeonem philoſophum præclarum fieri videat. Quid ſi dicam illum ipſum in reliqua vita ea gravitate, temperantia ac pudore ſe geſſiſſe, ut ad eum ſcorta accedere non auderent? O inauditam ſapientiæ virtutem omnium literis & prædicatione dignam. At vero de iracundia, quam Ennius inſaniæ principium eſſe dixit, haud minorem victoriam attendite. Hanc autem eloquentia, quæ flexanima non immerito a Pacuvio poeta dicta eſt, veluti propriam ſibi vindicat: quam proinde vobis, ſtudioſi eloquentiæ adoleſcentes, longe jucundiorem fore non dubito. Oderat C. Cæſar Q. Ligarium acerbo animo atque infeſto, quod ille pro Gn. Pompejo in acie Pharſalica ſteterat, tum etiam quod multa alia contra dignitatem ſuam eum feciſſe non ignorabat. Quamobrem conſtituerat apud ſe cum eo nullo unquam tempore reconciliari. Cum autem Ciceronem pro eodem Ligario ſibi ſupplicaturum audire non recuſaſſet, amicos præmonuit, Ciceronem abs ſe, non ignoſcendi animo, ſed offici gratia auditum iri. Quid enim obſtat, ait, quo minus M. Tullium pro Ligario dicentem audia-

mus,

mus, quem jampridem hominem improbum & hoſtem noſtrum eſſe conſtat? Age porro: dixit Cicero pro Ligario, at tanta dicendi arte atque ingenio, tanta ipſius Cæſaris propter clementiam commendatione, tantaque erga reum miſeratione ac precibus, ut Cæſar, mutata voluntate, injurias omnes Ligario condonaverit, atque in gratiam receperit. Sed audite rem a Plutarcho diligentius expoſitam. Poſteaquam Cicero (inquit) dicere orſus eſt, mirifice eum commovit: variiſque affectibus & mira gratia ejus oratio ita progreſſa eſt, ut colorem identidem Cæſaris facies variaret, perſpicuumque omnibus eſſet, cum animi motibus concitari & ad miſericordiam flecti. Denique ubi pugnam Pharſalicam orator attigit, uſque adeo animo perculſus eſt, ut toto corpore contremuerit, atque ei de manibus libelli aliquot, quos tenebat, exciderint. Itaque precibus expugnatus, Ligarium crimine abſolvit. Audiſtis, Auditores, Cæſarem illum virum fortiſſimum atque invictum, qui tot victorias reportaverat, quot bella geſſerat, tot gentes populoſque domuerat, quot prælia commiſerat, a Cicerone eloquentiæ vi expugnatum, oratori dare manus, reo parcere atque inimicum in gratiam amicitiamque recipere? Quæ victoria tam nova & incredibilis, quæ cum hac comparari unquam poſſit? Quæ tanta virtus ac poteſtas, quæ victorem gentium & imperii Romani moderatorem cogeret ad hominem ſibi infenſiſſimum complectendum, cui hoſtem ſe perpetuum fore obfirmata voluntate de-

claraverat ? O quam vere ipſe M. Tullius eloquentiam animorum dominatricem centies & millies nominavit. Quam recte Euripides ajebat, quæcunque ferrum moliri atque efficere poteſt vis hoſtium, ea omnia confici oratione viri eloquentis. Profecto me dies deficeret, ſi clariſſimas & innumerabiles commemorare velim victorias, quas eloquentia in omni temporum memoria retulit, principum regumque animis expugnatis. Sed hic non eloquentiæ laudes celebrandi locus eſt, cum in præſens omnium diſciplinarum cauſſam agendam ſuſceperim, Quæ quidem ſingulæ tantam in ſe vim continent, ut animos hominum natura cœleſtes & divinos ſibi ſubijcere queant. Quid enim de medendi facultate, quid de juriſprudentia dicam? Utinam illæ in nobis haberent minus auctoritatis & imperii: profecto nos earum cultoribus fortunas, opes, vitam denique ipſam haud tam facile crederemus. Medicos quidem, eloquentes præſertim, vitæ neciſque noſtræ imperatores ſtatim fieri, C. Plinius ſenior iniquo animo ferebat. Enimvero honorem illi nos liberaliter deferre, ſacræ literæ jubent. Juriſperitos autem, in hac potiſſimum civitate, tanti facimus, ut eorum judicio conſilioque cuncta fere dirigi, gubernarique videantur. Hinc eſt, quod tam ſæpe homines, non ſplendore generis, non opibus, non aliqua ratione præclaros, ſed obſcuro & aliquando etiam infimo loco natos, videmus apud principes viros & clariſſimos reges amicitia, gratia & auctoritate valere, quorum ipſi doctrina conſilio-

ſilioque omnino nituntur. Equidem memoriæ proditum eſt, Alexandrum Severum nihil unquam, niſi ex doctorum hominum ſcientia, gerere conſueviſſe. Nec nobis hic vetuſtiora conſectari opus eſt: quot modo ſunt in Urbe ante oculos omnium nobiliſſimi Præſules, & ampliſſimi Cardinales, qui hominum doctrina præſtantium ſententiam in graviſſimis negociis exquirunt, eorum conſilia ſequuntur, omnia demum ex unius ſapientis viri judicio deliberant? Et erit quiſquam, qui dubitet, magnam ineſſe doctrinæ vim magnamque auctoritatem, cum videat viros genere ac dignitate primarios, tum etiam ætate graves, qui omnibus imperare, nemini parere conſueverint, homini tamen literato ſeſe ultro ſubjicere, ſuoque illius præferre judicium, qui cum iiſdem ſit neque ætate, neque ceteris vitæ ornamentis ullo modo comparandus?

Valeant ergo valeant, qui hoc tempore de literarum ſtudiis demiſſe cogitant & perperam obloquuntur. Non jacent profecto literæ, non otiantur: neque deſpectui ſunt ulli, ut iſti dictitant, literarum cultores. Habet, habuitque ſemper ſuam vim, ſuum robur ſcientia & doctrinæ præſtantia: atque id non ſolum in vulgo & in multitudine imperitorum, ſed etiam in regum & clariſſimorum principum animis, qui a nemine vinci, nemini cedere, niſi ſapientibus viris, præclarum ſibi eſſe ducunt. Quamobrem, Auditores, ſi quis erit in poſterum, qui, vobis audientibus, literarum dignitatem contemnere audeant, aut do-

ctrinæ ſtudia nullius utilitatis, nullius gloriæ, nullius denique momenti eſſe judicet, hunc vos vel amentem, vel dignitatis ſuæ parum cupidum eſſe putatote.

DE LAUDIBUS LEONIS X.

IN ANNIVERSARIIS EJUS PARENTALIBUS

ORATIO XI.

Habita VII. *Kal. Martias* MDCCXLV.

TRISTIS ſemper & acerba mihi accidit illius diei memoria, in quo Leo X. Pont. Max. incredibili bonorum omnium mœrore ſummaque totius Urbis comploratione & lacrimis interiit. O diem reipublicæ ac religioni funeſtiſſimum. O luctuoſam triſtiſſimamque Pop. Rom. calamitatem. Jam quinque ſupra viginti & ducentos enumerantur anni, ex quo ille publicæ felicitati præreptus eſt, &, tanquam recenti refricato vulnere, adhuc miſeris modis dolemus. Solenni quotannis officio in hoc religionis & literarum domicilio Leoni ipſi juſta perſolvimus, clariſſimam illius memoriam ſingulari laudatione proſequentes: ſed tantum abeſt, ut pietatis hujuſmodi ſignificatione ſatis nobis feciſſe exiſtimemus, aut in no-

nobis extincti deſiderium minuatur, ut illud contra magis ac magis in dies augeri ſentiamus. Etenim tanta fuit Leonis X. virtus, tam incredibilis ſapientia, tanta in omnes, præſertim vero in viros doctos, liberalitas ac beneficentia, ut quotquot iiſdem temporibus extiterunt ſcriptores, illum ſummis laudibus ad cœlum extulerint: illum munificentiſſimum principem, illum Pontificem optimum ac ſempiterna recordatione dignum, unanimi conſenſione prædicaverint. In tanta igitur celebritate laudum tantoque virtutum plauſu, quo me vertam, aut quid conſilii capiam, prorſus ignoro. Neque enim poſſunt, tam brevi ad dicendum tempore conſtituto, ampliſſimæ Leonis virtutes vel numerando recenſeri: neque mihi mens eſt ire per ſingula præclariſſima ejus facta, & vos diutiſſime in audiendo defatigare. Itaque dignum ad fontem, ut ajunt, intendam; atque operam dabo, ut paucis intelligatis, Leonem X. hoc tantum ſui deſiderium reliquiſſe, hanc tantam gloriæ diuturnitatem eſſe conſecutum ex liberalitate in literarum cultores, ex ſummo denique optimarum artium patrocinio. Hinc profecto ille ſibi nominis immortalitatem comparavit; atque hinc quoque hodierno die erit mihi præcipuum ac proprium de ejus laudibus argumentum, ceteris quidem ab eo præclare geſtis ſilentio prætermiſſis, quæ fere ſingulis annis ex hoc ampliſſimo loco celebrari conſueverunt.

Digna ſane viro principe laus eſt liberalitas; quam primam & peculiarem imperantium dotem

Alexander Severus nuncupare ſolebat: qua ſi qui careant, vix illi principis nomine digni eſſe videntur. Nimirum qui rerum potiuntur, hac una virtute populorum benevolentiam ſibi maxime conciliant, imperiumque ſibi beneficiis longe melius, quam armis tuentur. Quod cum ſatis optimi principes intelligerent, illud dies noctesque cogitabant, quo pacto poſſent de omnibus benemereri; ac diem illum, in quo non aliquem beneficio ornatum ſibique devinctum dimiſiſſent, ſibimet omnino periiſſe putabant: quemadmodum præ ceteris de Tito Cæſare, de Trajano imperatore, aliiſque plurimis hiſtoriæ loquuntur. At vero quanquam principes ipſi liberalitatis laude tantopere commendentur, fit tamen ſæpe, ut ea ipſa ſic abutantur, ut propter illam, non tam in laudem, quam in ſermonem & vituperationem hominum veniant: quod nimirum, qua in re liberalitas ejuſmodi ſita ſit, minime intelligant. Alii enim in venationibus, in ludis ſumptuoſis & ſpectaculis magnificentiſſimis pecuniæ magnam vim profundunt: alii in tabulis pictis, ſignis & marmoribus, alii denique in magnificentia ædificiorum, in fontibus ac pyramidibus ad cœlum uſque extollendis, immenſas publici ærarii opes inſumunt atque diſperdunt. Verum errant, profecto errant, ſi non in publicis commodis, ſed in vanis hujuſmodi ſubſtructionibus veræ liberalitatis laudem contineri ſibi perſuadeant. Falluntur, inquit Tacitus, quibus luxuria ſpecie liberalitatis imponit: perdere multi ſciunt, donare neſciunt.

ſciunt. Hinc eſt, quod Plinius, ut veram & germanam Trajani ab inani & fucata præteritorum Cæſarum, liberalitatem diſtingueret, ambitio, inquit, & jactantia & effuſio & quidvis potius, quam liberalitas exiſtimanda eſt, cui ratio non conſtat. Et Iſocrates regem ſuum Nicolem admonebat, ut ſplendidiſſimus quidem eſſet, ſed in his rerum ſumptibus liberalitatem oſtenderet, quæ fructum nunquam interiturum ex ſe parerent.

Quæ cum ita ſint, plane dubitari non poteſt, quin Leo X. veræ liberalitatis laudem probe noverit, eamque fuerit perfecte aſſecutus. Ex regia enim Medicea familia natus, & in paterna domo, munificentiæ & ſplendoris veluti officina liberaliter educatus, cum ipſo pene nutricis lacte germanæ virtutis & laudis ſenſus altius imbiberat. Noverat quidem adoleſcens mira ingenii dexteritate præditus, Græcis præterea ac latinis literis ſapienter inſtructus, quantum diſcriminis inter veram & fucatam liberalitatem intercederet. Noverat, majores ſuos, immortalis memoriæ viros, Coſmum proavum, Petrum avum & Laurentium patrem, ſummo reipublicæ bono in optimarum artium commoda immenſas fere opes ſumma cum laude prodegiſſe. Proinde ipſe quoque in omni vitæ genere & Cardinalis & Pontifex hanc eandem Mediceæ domus gloriam, literarum patrocinio comparatam, quaſi propriam ſibi aſſeruit, & quam maxime potuit, amplificavit. Nam ut ſilentio prætercam, quam libe-

rali gratoque animo egregius adoleſcens ſe gereret erga Angelum Politianum, Demetrium Chalcondylam, Scipionem Carteromacum alioſque viros literarum dignitate clariſſimos, quos ad humanitatis ſtudia, ad eloquentiam, ad philoſophiam & ad omnem eruditionem tum Græcam, tum Latinam magiſtros habuit; ut nihil loquar de officiis ac liberalitate, qua uſus eſt plurima erga viros doctrina præſtantes, cum ab Innocentio VIII. Cardinalis in ipſo ætatis flore renunciatus, in Academia Piſana verſaretur, ut juri addiſcendo operam daret; poſtremo ut miſſum faciam omne illud fortunatiſſimum tempus, quo paterna ejus domus opulentia, fortunis, gratia, auctoritate opibuſque maxime floruit; cui mirum non videatur, quod adverſante deinde fortuna, & communi Italiæ fato Mediceæ quoque domus ruinam & vaſtitatem involvente, ille nihilominus idem erga literatos homines ſtudium, eundem animum eandemque voluntatem perpetuo conſervaret? Nemo veſtrum ignorat triſtiſſima ea tempora, quæ bellorum tumultibus agitata, ſeditionum turbarumque tempeſtate quadam Italiam fere univerſam miſere jactarunt. Ea tunc fuit Mediceæ gentis calamitas, ut civium improborum invidiæ, furori ac telis cedere, patrioſque ſplendidiſſimos lares fuga deſerere cogeretur. Cumque ex hac flamma periculoque Cardinalis Medices evolaſſet, decem & octo annos per Italiam, Galliam atque Germaniam pervagari compulſus eſt. In hoc autem tam miſero, tam diffi-

fi-

ſicili diuturnoque exilio quis crederet, Joannem Medicem, facultates, quas ſibi reliquas fortuna fecerat, literatis hominibus liberaliter nunquam deſtitiſſe impertiri? Et ſane etiam tum fuerunt Romæ, fuerunt Mediolani, fuerunt Genuæ atque Florentiæ viri literarum cultores, quos ſuis ille ſumptibus alebat, & quibus poterat, opibus ſuſtentabat. Vix cuiquam credibile videretur, aut oratorum more a me verbis auctum & exaggeratum id, quod dicam, niſi Paulus Jovius Nucerinus Antiſtes rem literis teſtatam faceret. Talis erat, inquit, Cardinalis Medices etiamdum exularet, erga viros doctos liberalitas, ut non defuerint aliqui, qui juvenem ſerio admonerent, ut ſibi ab ejuſmodi largitate temperaret: venturum enim tempus, quo ipſe propter rei familiaris inopiam, neque alios, neque ſe ſuſtentare poſſet. Sed ille, egone, ait, viros doctos deſeram? Ego ab illis unquam divelli patiar? Malo equidem cum ipſis exul atque egens extremum vitæ ſpiritum ducere, quam ſine illis in patriam reverti atque regnare. O præclaram vocem magnanimo viro dignam. O incredibilem erga literarum ſtudia animi propenſionem. Jam vero minime decebat, ut tanta ac tam ſigularis virtus, quam immortalis Dei providentia amplificando communi literarum bono deſtinaverat, diutius deliteſceret. Itaque, extincto Julio II. Pontifice, ipſe Cardinalis Medices ad ſummum Pontificatus apicem Leonis X. nomine, ingenti Pop. Rom. plauſu & bonorum omnium gratula-

tio-

ſione evectus eſt. Quis autem hic brevi orationis ambitu complecti poſſit, quæ & quanta ille in Pontificatu liberaliſſime fecerit ad dignitatem literarum provehendam? Si homo privatus, patria pulſus, exulans atque egens tam liberalem ſe præbuit eruditis hominibus, quam modo audiviſtis, quid eum putatis, cum Romanus Pontifex, Eccleſiæ caput & princeps fuerit renuntiatus, eſſe facturum? Non ignoro equidem quandoque fieri, ut hominum mores, maxima dignitate accedente, immutentur, longeque alii ac prius, eſſe videantur. At conſtans eademque ſemper fuit Leonis X. erga literatos voluntas, crevitque in eo ſumma cum dignitate liberalitas. Quare vix Lateranenſi Concilio, quod Julius II. inchoaverat, feliciter abſoluto, vix ſedatis iis, quas Carvajal & Sanſeverinus Cardinales in Piſano conventiculo excitaverant, turbis; vix denique Italiæ rebus pace & tranquillitate compoſitis, cum continuo literarum ſtudiis ad Urbem, unde per varias temporum acerbitates diu exulaverant, revocandis omnem animum adjecit. Verum optimis diſciplinis in Urbe reſtituendis tempus nimis inopportunum & alienum nactus es, Leo Pontifex Maxime. Nonne Pontificii ærarii opes diuturnitate bellorum prorſus attritæ? Nonne Eccleſiaſticæ ditionis provinciæ, aut igne ferroque vaſtatæ, aut multo ære alieno obſtrictæ? Nonne demum Roma ipſa, imperii ſedes, graviſſimis oppreſſa vectigalibus? Hæc profecto nemo non videt, qui Pontificatum,

tum Julii armis perturbatum ac plus nimio bellicoſum omnino non ignorat . Sed hæc principes alios percellant impediantque, quo minus erga literas & literatos ſe munificos ac liberales oſtendant ; non autem Leonem X., qui nominis ſui magnitudini parem habet animum ac beneficentiam . Itaque jam ex Italia univerſa , ex Græcia , Germania , Gallia , aliiſque remotiſſimis provinciis ad Urbem properant, Leone ipſo magnis propoſitis præmiis invitante, viri doctrina, literis & eruditione clariſſimi ; atque omnes in Leone, non tam Mecœnatem aliquem beneficum , quam amantiſſimum literarum parentem inveniunt . Etenim quotquot Latinis Græciſque literis eminebant , quotquot dicendi elegantia , aut poetica facultate clari , quotquot Philoſophia, ſacrarum literarum , aut juris ſcientia præſtabant, cuncti quidem uberrimos doctrinæ fructus a liberaliſſimo Pontifice reportarunt. O liberalitatem ſingularem . O fortunata ac vere aurea tempora. Laudaverunt veteres annalium ſcriptores Auguſtum Cæſarem, quod Publ. Virgilium, Lucium Varum & Horatium Flaccum ampliſſimis præmiis cohoneſtaverit , tum etiam quod ingenti liberalitate cum M. Vitruvio Pollione uſus ſit . Laudaverunt alii Veſpaſianum Cæſarem, hominem alioquin pecuniæ cupidum , quod præſtantes aliquot poetas coemiſſet, & Baſſo Salejo egregio vati quingenta ſeſtertia donaſſet . Laudaverunt alii poſtremo Hadrianum Cæſarem, quod eos divitiis honoribuſque decoraverit,

rit, ac vacare vitæ reliquum juſſerit, qui Romæ docuiſſent, & propter ingraveſcentem ætatem muneri ſuo ſatisfacere amplius non poſſent. Hæc autem quota pars eſt eorum, quos Leo X. ſumma liberalitate excepit, fortunis auxit, opibuſque cumulavit. Dies, aut memoriæ vis me deficeret, ſi dicendo numerare velim oratores, hiſtoricos, philoſophos, juriſperitos, geometras aliarumque diſciplinarum cultores, ejus beneficentiæ teſtes locupletiſſimos. Non commemorabo, id quod apud omnes pervulgatum eſt, viros ampliſſimos Bembum & Sadoletum ſibi ab epiſtolis eſſe voluiſſe. Silentio prætereo duo clariſſima Græciæ lumina, Laſcharem Rhidocenum & Marcum Maſurum Cretenſem, quos ſummo honore coluit, & utrumque ſacerdotiis & infulis decoravit. Mitto Joannem Antonium Pollionem, Mutium, Aurelium, Camillum Paleottum, Julianum Camertem, Latinum Juvenalem, Jo: Franciſcum Roboreum, Guidonem Poſthumum alioſque ſexcentos, quos paterna benignitate complexos & opibus & præfecturis & magiſtratibus amplificavit. Sed tacere omnino non poſſum præclara illa duo Dominicani Ordinis ornamenta, Thomam de Vio & Sacten Pagninum civem meum: quorum alterum Theologicis ſtudiis & doctrina celeberrimum ad Romanæ purpuræ dignitatem evexit, & ad refrænandam Lutheri audaciam in Germaniam legatum Apoſtolicum miſit: alterum vero Græcis Hebraiciſque literis nemini ſecundum Florentia Romam attraxit, ut

ut eruditiſſimum in Urbe abſolveret de ſacris literis commentarium, præclarum ſibi fore exiſtimans, ſi illud nomini ſuo inſcriberetur. Quid plura? Audite Pauli Jovii graviſſimum teſtimonium. Nulla in re, inquit, ardentius & effuſius, quam ad liberalitatis gloriam anhelavit; eos principes indignos exiſtimans, qui nequaquam benefica manu fortunæ muneribus uterentur. Nemo enim vel civis, vel peregrinus, qui paulo nobilioris artis famam teneret, nemo vel male ſanus poeta, nemo alicujus optimarum literarum partis non ignarus unquam fuit, qui benignitatem humaniſſimi principis non ſenſerit. O ſi tales Principes, quæ Leonem conſecuta ſunt, tempora nobis attuliſſent, profecto Urbem minus pulchram, at longe doctiorem haberemus. Neque enim hic magnificentiſſima tecta ac moles, neque tot pyramides & obeliſcos, neque tot fontes fluminum inſtar defluentes peregrini atque advenæ tantopere ſuſpicerent, ſed infinitam doctorum hominum multitudinem beneficentia principis ſuſtentatam, quæ doctrinarum ſtudio, vel ſacras literas illuſtraret, vel ſcriptis hæreticorum tela retunderet. At vero, quæ fuerit vel in hoc ſapientia Leonis, attendite. Cum intelligeret homo ſapiens ac providus, hanc tantam ſuam liberalitatem nihil literis profuturam, niſi beneficentiam ejuſmodi ad venturas quoque ætates protuliſſet, Romanum hoc ampliſſimum Gymnaſium in media Urbe a fundamentis excitavit, ſtabile ac per-

perpetuo manſurum bonis artibus domicilium. Noverat enim vir ſapientiſſimus, benefacta principum, præclara quanvis & illuſtria, parum emolumenti ac laudis habere, ſi brevi eorum vitæ curriculo circunſcribantur, neque ad poſteritatem ſeſe ullo modo extendant. Cœleſtibus flammis ea quidem ſimillima eſſe videntur, quæ aliquando fulgore inſolito radiantes in æthere apparent, & ad ſe omnium oculos & admirationem trahunt, ſed fere ſtatim ex alto ruunt atque evaneſcunt. Amavit quoque literas & literatos Eugenius IV., de quo Platina ſcribens, liberalis fuit, inquit, in omnes: tum maxime in literatos, quorum familiaritate delectabatur. Nam Leonardum Aretinum, Carolum Poggium, Auriſpam, Trapezuntium, Blondum, viros doctiſſimos, inter ſuos admiſit. Amavit literas & literatos Nicolaus V., homo ſapientia & doctrina cum paucis comparandus. qui viros Theologia & quovis alio optimarum artium genere conſpicuos ſumma liberalitate ad ſe recepit; & conquiſitis ex tota Græcia voluminibus, iiſque in Latinam linguam converſis, adeo ingenia fovit excitavitque, ut ejus temporis hiſtorici de illo affirmare non dubitaverint, diſciplinarum omnium ſtudia Romæ nunquam magis, quam eo imperante, effloruiſſe. Amavit denique literas & literatos Pius II. vir ingenio, literis & eloquentia clariſſimus, qui in ſummo quoque Eccleſiæ faſtigio collocatus, nunquam doctrinæ ſtu-

ſtudia intermiſit, tum etiam viros doctos pecunia juvit, maximiſque honoribus decoravit. Verum quid poſtea? Nemo eſt eorum temporum ſic ignarus, ut neſciat, Romanis hiſce Pontificibus vita functis, omne pariter cum ipſis literarum decus & patrocinium interiiſſe. Nimirum uno eodemque tempore, in quo Pontifices illi ſapientiſſimi extincti ſunt, occidit quoque omnis doctrinæ lux, omnis literatorum hominum ſpes atque felicitas. Enimvero Leo X. ſingularem ſuam erga literas & literatos beneficentiam, non caducam, neque brevi unius ætatis ſpatio definitam eſſe voluit, ſed ſempiternam & immortalem. Voluit ſcilicet in hoc Romano Gymnaſio veterem eloquentiam perpetuo regnare: proinde Janum Parrhaſium Coſentinum id temporis dicendi facultate clariſſimum, ducentorum aureorum ſtipendio propoſito, ad hanc provinciam accerſivit, datis ad eum literis humaniſſimis: quem deinde Amaſæi, Beroaldi, Mureti, Manutii, Corteſii, Antoniani, Ugones, Fontanini aliique primi ordinis oratores conſecuti ſunt, qui pro Romana eloquentia ac bonis literis contra barbaros earum corruptores, tanquam pro aris & focis, ſtrenue decertarunt. Hic duas jam ætates Philoſophia parens ac magiſtra virtutum, tranquillam habuit ſtationem. Hic mathematicæ diſciplinæ, hic medendi facultas, hic civilis & Pontificii juris ſcientia, hic denique ſacrarum literarum doctrina, perpetuos habuere, & nunc

ha-

habent, magiſtros ſapientia & eruditione præſtantes, quos omnes percenſere, aut de ſingulorum laudibus dicere, nimis longum foret, ac permoleſtum. Quid vero loquar de iis, quæ ad hujus academiæ dignitatem firmandam perpetuoque ſtabiliendam, Leo X. providentiſſime conſtituit? Quid hic referam præclarum & ſatis amplum ſtipendium optimarum artium profeſſoribus de publico ærario liberaliter decretum? Quid demum binas illas Apoſtolicas ſanctiones commemorabo, quibus duplici veluti propugnaculo hanc bonarum artium arcem ita firmavit & communivit, ut nulla unquam futurorum temporum calamitas, nulla eam poſſet improborum hominum vis & audacia labefactare?

Quænam igitur tam providæ ac tam ſingulari beneficentiſſimi Pontificis liberalitati par oratio inveniri unquam poterit? Non modo ille, quandiu vixit, honeſtiſſimas diſciplinas ac viros doctos munificentia prope regia proſecutus eſt, ſed ad poſteros quoque & ad omnem ætatem propagari voluit beneficentiæ ſuæ fructus uberrimos. De vobis ille, Quirites, de liberis veſtris, ſeriſque nepotibus anxius fuit atque ſollicitus, cum in Urbe de Pontificio ærario optimarum artium ſedem perpetuumque domicilium ſtabilivit. Quo majore ille tandem poterat beneficio de hac civitate, de Pop. Rom. de univerſa literarum republica benemereri, quam hoc celeberrimum toto orbe Gymnaſium conſtituendo, in quo tum Romani cives, tum peregrini atque hoſpites

tes

tes haberent ſemper ad omne diſciplinarum genus peritiſſimos duces doctiſſimoſque magiſtros? Quæ cum ita ſint, jam finem dicendi faciam: at prius quantum potero, voce contendam, ut cuncti hoc exaudiant: Leo X. ex optimarum artium patrocinio jure & merito immortalis tot ſæculorum fama vivit; & tandiu profecto vivet celebritate gloriæ, laudatione grataque poſterorum memoria immortalis, quandiu bonis artibus & decus & nomen & laudes manebunt.

DE FELICITATE VIRI LITERATI ORATIO XII.

Habita Idibus Novembr. MDCCXLVII.

VEtus eſt & apud omnes fere homines pervagata opinio, ſorte ſua contentum eſſe neminem. Etenim alter alterum beatum putat ſeque præ illo miſerum, ſuaſque res deterioris eſſe fortunæ, conqueritur. Quamobrem miles fortunatos in primis mercatores, mercator vero milites beatos prædicat: agricola otium & commoda civitatis habet ante oculos, civis agricolarum vitam placidam & procul a negotiis poſitam reputat beatiſſimam. Proinde fit, ut ſuæ quemque fortunæ pœniteat: nemo ſibi in ſuſcepto vitæ inſtituto placeat, ſed alienam ſuæ præferat ſortem, ſuaque feliciorem invideat: quemadmodum rem hanc Venuſinus poeta in ſermone primo ad Mecœnatem elegantiſſime proſequitur. At vero quanquam in terris, ſi verum fateri volumus, nulla ſit rerum conditio, nulla hominum fortuna tam ſplendida atque opulenta, quæ abſolutam poſſit plenamque hominis felicita-

ta-

tatem efficere, quam nimirum nobis in altera & immortali vita Deus Opt. Max. in cœlo ſervatam voluit, ut proinde nemo unus in terris felix, nemo ſit vere ex omni parte beatus; nihilominus dum mihi ſapientis viri ſtatus ante oculos obverſatur, dum omnem ejus vitæ rationem tacita cogitatione contemplor, mutata profecto opinione, hominem certe quidem beatum apud nos reperiri poſſe minime dubito. Ita plane auditores: ego equidem in hac ſententia ſum, hominem doctrinæ ſtudiis deditum, hominem doctum, unoque verbo, hominem ſapientem eſſe plane beatum, ſuaque ſorte jure & merito haberi ac dici poſſe contentum. Hæretiſne animo & rem quaſi omnino incredibilem vobis propoſitam eſſe putatis? Nequaquam. Sed ſi id mirum propter rei novitatem, aut minus probabile propter auctoritatem eorum, qui repugnant, vobis eſſe videatur, oro vos atque obteſtor, ut ne me levitatis, aut erroris, indicta cauſſa, damnare velitis, ſed rationes & argumenta, quæ me in hanc ſententiam pertraxerunt, benigne attenteque audiatis. Quod quidem ſi nunquam alias, hodierno die minime dubito, vos eſſe facturos: neque enim levis, neque vulgaris, at multo graviſſima res agitur: illa ſcilicet vitæ felicitas, quæ nobis in hac ipſa, quam vivimus, vita contingere poteſt, & quam omnes tanquam maximum & extremum bonorum ſummopere expetunt & unice quærunt.

Neminem veſtrum dubitare arbitror, quin vera mortalium felicitas in animi quiete ac tran-

quillitate potiſſimum ſita ſit. Sed qua tandem ratione eam quis aſſequi perpetuoque frui poſſit, non eſt communis atque una omnium ſententia. Putant plurimi, immenſis opibus congeſtis, ſeſe beatiſſimos omnium fore, quod nimirum cuncta, ut ajunt, pecuniæ obediant, quod opes hominem nihilo indigentem ſufficientemque ſibi faciant. Sed minime advertunt, quot moleſtias graviſſimaſque curas afferant opes illæ, quæ adimi, quæ amitti poſſunt, quæ denique in arbitrio ac poteſtate fortunæ poſitæ ſunt. Taceo, quod nunquam ſatiatur, ſed creſcit in dies, cupiditatis ſitis: atque animus hæc inhians nunquam id tantum habet, quo expleri queat, cum avaritiæ nihil unquam ſit ſatis. Hinc Horatius Flaccus ſapienter pronunciavit: non poſſidentem multa vocaveris recte beatum. Alii vero pollicentur ſibi felicitatem, ſi ad primariam aliquam dignitatem, ſi ad ſupremum magiſtratum iter ſibi munierint. At, pro Deus immortalis, quæ res tam lubrica & incerta, quam quæ vel a multitudinis favore, vel a præpotentis hominis voluntate & gratia pendet? Quam ſæpe magnas ſpes & bene confirmatas una nox, aut aliqua parva rumoris aura ſubvertit? Non eſt in hac Urbe res nova oculis noſtris, aut inſolens. Quid vero homines illi, qui deliciis affluunt, qui gemmis auroque ornati, qui unguentis delibuti incedunt, ac ſomno luxuque perditi in otio ac quiete vitam ducunt, nonne tibi lauti ac beati eſſe videntur? Errat vehementer, errat, qui ejuſmodi homines (ſi homines

nes magis quam pecudes dicendi ſint) tranquillam ac beatam vitam agere, ſibi perſuadeat. Anguntur illi ſæpe animo ipſiſque diſplicet, otio inertiaque marceſcere; & cum nihil ſplendidum, nihil ſe ſuiſque majoribus dignum agere poſſint, vitam doloris ac moleſtiæ plenam traducunt. Cum igitur nec divitiarum copia, nec honorum ſplendor, nec vitæ mollioris otium, quæ bona plerique homines prima & omnium longe præſtantiſſima putant, ſinceram in animo tranquillitatem pariant, neque ex iis optata vitæ felicitas expeti poſſit; quid aliud reſtat, niſi ut in ſapientiæ ſtudio, aut nuſquam alibi, beatæ vitæ rationem conſiſtere poſſe judicemus? Hinc M. Cicero, quid eſt, inquit, per Deos optabilius ſapientia? Quid præſtantius? Quid homini melius? Quid homine dignius?

Verum ut ad id, quod propoſitum eſt, propius accedamus, cogitate mecum, Auditores, quid tandem ſit pax illa & animi quies, quam ſapientis propriam eſſe dicimus, niſi hominem ab omni ſolicitudine animique perturbatione vacuum eſſe & immunem? Hoc autem conſequi profecto, præterquam ſapiens, nemo poteſt. Cum enim animus noſter in duas veluti partes, ut philoſophi volunt, diviſus ſit; alteram rationis participem, alteram vero expertem & nobis cum brutis animantibus communem; perſæpe fit, ut in hac motus turbulentiſſimi, tum ad iracundiam, tum ad cupiditatem impellentes exoriantur, ex quibus permultæ aliæ ægritudines ac perturbationes, tanquam familiæ, in nos

derivantur : in quas niſi ratio , quaſi dux & moderatrix , imperium teneat , in maximas calamitates graviſſimaſque ærumnas hominem delabi neceſſe eſt . Hinc enim odia , hinc livor , hinc ambitio , hinc ſexcentæ aliæ teterrimæ peſtes , quæ rationis jugum excutere , eamque de ſede ſua deturbare conantur . Unde autem homini in tanto rerum diſcrimine ſummoque periculo arripienda ſunt tela ad infeſtiſſimos ejuſmodi hoſtes confodiendos longeque propulſandos , niſi auxiliares ſapientia manus vireſque conferat? Ita eſt profecto . Bonarum artium ſtudia , philoſophorum monita , hiſtoricorum exempla, muſarum cantus , ſunt quædam quaſi propugnacula , quibus hoſtium impetum & aggreſſiones homo ſapiens repellit . Proinde nullum tam triſte infortunium , nulla tam acerba calamitas occurrit , ut vere poſſit ejus animi tranquillitatem perturbare . Cogitat enim quid forti & ſapiente homine dignum ſit : quid gravitas, quid animi magnitudo , quid vita hactenus præclare acta , quid literarum ſtudia , quid denique publica dignitas abs ſe poſtulet atque in eo ſtatu rerum efflagitet . Poſſem hoc loco tum ex vetere , tum ex recentiore hiſtoria infinita fere eorum exempla in medium proferre , qui e literarum ſinu tantum quietis ac tranquillitatis hauſerunt , ut aſperrima quæque æquiſſimo animo tolleraverint . Non de Anaxagora , non de Dione , aut Xenophonte loquar , quos in acerbiſſimo filiorum funere nihil ingemuiſſe , nihil animo commotos fuiſſe , memoriæ proditum eſt . Satis

tis

tis ſit ad memoriam vobis revocare Dionyſium illum Syracuſanum tyrannum, qui propter improbitatem e faſtigio regiæ dignitatis dejectus & in exilium pulſus, ad eam miſeram conditionem redactus eſt, ut Corinthi pueros grammaticam doceret. Hic aliquando interrogatus, quid Plato, quid Philoſophia tandem ſibi profuiſſet, libere reſpondit: id ſibi profuiſſe, ut jacturam regni & atrocitatem fortunæ placide tranquilleque perferret. O magnam doctrinæ vim, quæ facit, ut tyranni quoque, quorum animus conſcientiæ ſtimulis, tanquam ardentibus furiarum tædis agitari perpetuo ſolet, dulcedinem ſuam deguſtent curarumque levamen inveniant. Sed fortaſſe Dionyſius pœnam illam æquo animo tolerabat, quam juſtam ac ſceleri ſuo debitam eſſe intelligebat. Quid ſi homo innocens, imo ſpectatiſſimæ virtutis exemplum, bonis omnibus, honoribus, patria, cariſſimis filiis, vita denique ſpoliari ſe, ſumma animi tranquillitate ſummaque conſtantia ſpectet? Severinum Boethium dico, clariſſimum illud Romanæ virtutis lumen, qui conſulari dignitate, ampliſſimis opibus ac patria amiſſis, nihil eſt animo commotus; ſed eadem mentis atque oris ſerenitate & diuturni carceris ſqualorem toleravit, & carnificis vultum telumque excepit. Erat ille Romæ ex illuſtri Torquatorum familia natus, Græcis ac Latinis literis ab adoleſcentia eruditus: erat Geometriæ ſtudiis inſtructus, in Arithmetica, in Muſica apprime verſatus. Quicquid ex Logicæ artis ſubtilitate,

quicquid ex naturali ſcientia, aut morali diſciplina fuerat ab Ariſtotele ſubtiliter obſcureque literis traditum, ſummo ille ingenio, commentariis doctiſque expoſitionibus illuſtraverat: cumque Ticinum conſpiratione malorum a Theodorico Gothorum Rege relegatus fuiſſet, pulcherrimum illud de conſolatione volumen conſcripſit, in quo M. Tullium ſibi propoſuit, qui, ut extinctæ filiæ deſiderium leniret, de animorum immortalitate diſceptans, Tulliam vitæ ſuperſtitem comprobavit; ita Boethius de falſo ac vero bono, tum etiam de providentia diſputans, nihil ſine divino numine mortalibus evenire declarat. At Ciceronem ipſum in eo ſuperaſſe videtur, quod cum ille carmen non attigerit, Boethius, quo utile dulci miſceret, rem tum oratione, tum carmine ita eſt proſecutus, ut ad utrumque ſibi ingenium non defuiſſe demonſtraverit. Ecce vobis in hoc clariſſimo viro non adumbratam, ſed expreſſam veram ſapientis imaginem. Vidiſtis animi tranquillitatem incredibilem maximis curarum fluctibus minime perturbatam. Vidiſtis conſtantiam nullis adverſis caſibus perculſam, aut oppreſſam. Vidiſtis denique, quid poſſint doctrinæ ſtudia ad aſſequendam mortalis vitæ felicitatem. Quemadmodum enim qui Olympi verticem attigerunt, procellas quidem & tempeſtates infra ſe poſitas vident, dum ipſi interea nullis ventorum turbinibus, nullis imbribus obnoxii ſunt, imo ſemper eadem cæli facie eademque ſerenitate gaudent; ita ſapiens turbulentiſſima quæque deſpiciens, ſemper quietus ac tran-

quil-

quillus, placidiſſima vitæ ratione perfruitur. Omnis quippe animi ægritudo levari poteſt ſuaviſſima meditatione literarum. Atque hinc eſt, quod Ariſtippus homines doctrinæ deditos non immerito Deorum ſimulacra nuncupaverit: quod nimirum, ſicut illi ſempiterna pace ac immutabili vitæ tranquillitate lætantur, ita ſapientis animus in beatiſſimo literarum otio perpetuum conquieſcit.

At dicet quiſpiam, ſi tanta literati hominis pax eſt, & tam firma animi tranquillitas, quid eſt, quod ſæpe inter illos odia & contentiones acerrimæ de leviſſima etiam re, deque uno verbo excitentur, & maledicentiſſimis ſeſe libellis invicem proſcindant? Quis ignorat rixas & tragœdias inter Laurentium Vallam & Poggium, inter Politianum & Merulam, inter Accurſium & Budæum, inter Marium & Murtulam aliosque permultos magni nominis literatos? Ut nihil loquar de acerbiſſimis inimicitiis, quas in Italia memoria noſtra eruditi quidam inter ſe palam geſſerunt. Imo, ſi quod res eſt, fateri volumus, ab ipſis fere literarum incunabulis, æmulatio, & ſuperbiæ comes invidia, literatorum animos occuparunt. Etenim Homerum Zoilus etiam poſt ipſius fata; ſcriptis adverſus eum libris, auſus eſt inſectari, unde illi cognomen Ὁμηρομάστιγος. Sic quoque Antiochus Lemnius Socrati, Cydon Pythagoræ, Xenophanes Colophonius Heſiodo, Amphion Cous Pindaro, Timocreon Simonidi, Aſinius Pollio M. Tullio ob invidiam fuere quam maxime infenſi. Ut taceam Rhemnium Polemonem

nem Alexandrinum grammaticum, qui M. Varoni viro doctiſſimo tantopere invidit, ut illum acerbe reprehendere auſus ſit, & non Varronem, ſed Verrem per ſummum contemptum appellaverit. Darem profecto, Auditores, adverſario manus victas, & cauſſa omnino caderem, niſi vos ſingulari mentis acumine & ſapientia præditos cogitarem, qui veritatem a cavillationibus diſcernere optime noſtis. Continent ſane literarum ſtudia in ſe ſublime aliquid ac divinum, per quod non minus doctus ab indocto, quam a brutis homo diſtinguitur: Habent vero id cum ceteris rebus commune, ut quantum optimus earum uſus utilis eſt, & ad vitæ felicitatem opportunus, tantum earum abuſus ac perverſa ratio reipublicæ noceat. Quid ſtomacho conducibilius, quam vinum? Quid tamen illius copia & ebrietate perniciofius, cui Lycurgus, quo viam prorſus intercluderet, vites omnes excidi imperavit? Quid humano generi ferro & igne ad omnem vitæ uſum magis neceſſarium? Quibus nihilominus ſi ad populorum internecionem & Urbium incendia homines abutantur, nihil eſt, quod magis noxium & exitiabile excogitari poſſit. Ita quoque nihil eſt doctrinæ ſtudiis ad humanæ vitæ felicitatem opportunius, nihil ad extirpanda vitia, faceſque cupiditatum reſtinguendas magis aptum, ſi quidem illis probe utaris. Quod ſi eiſdem ad gloriæ cupiditatem & ambitionem, ſi ad lites & jurgia homines abutantur, tantum abeſt, ut eorum animi tranquillitate perfruantur, ut potius inquieti, queruli & angoribus pleni in maximas

ſe

ſe calamitates impingant. Beata vita, inquit Seneca, ſine virtute eſſe non poteſt: proinde miſeri & infelices ejuſmodi homines ad nos non pertinent. De homine quidem ſapiente diſputo, ut jam antea dixi, non de literatoribus, qui ætatem in litibus flocci æſtimandis, in gerris & nugis, conterunt. Pernego vero illum eſſe, aut dici poſſe ſapientem, qui ſibi non ſapit. Neque is ſapere plane videtur, qui non intelligit, nihil eſſe homini invidia pernicioſius magiſque cavendum: nihil magis virum literatum dedecere, quam maledicentia, & alienæ laudis obtrectatio. Itaque longe abeſt a viro ſapiente, de quo loquimur, æmulatio, longe abeſt invidia, odium atque contentio, longe abeſt demum quicquid a leni placidoque animo prorſus abhorret.

At enim quod quiſpiam, ſedatis animi motibus, curis vacuam & perturbationibus vitam ducat, eritne idcirco beatus? Profecto beatam vitam, ut M. Tullius ait, non depulſione mali, ſed adoptione boni judicemus oportet. Itane? Quaſi vero animum pace ac tranquillitate tanta frui, bonum maximum dicendum non ſit, ac ceteris omnibus præferendum. At quis adeo rudis, adeo rerum omnium ignarus exiſtit, ut neſciat, quanta ſit ſemperque fuerit hominum literatorum gloria, quanta dignitas & amplitudo, quæ, ut corpus umbra, illos conſequitur? Quis ignorat, ejuſmodi bona ſapientiæ ſtudiis conſtituta ſemper fuiſſe, quaſi fundum avitum & ampliſſimum patrimonium?

Sunt

Sunt hæc per ſe clara , neque in iis opus eſt argumentis , aut tempore abuti . Plenæ ſunt hiſtoriæ , pleni literarum annales . Verum non opes , non honores , non dignitates , non gloria , non triumphi comparandi ullo modo ſunt cum ea felicitate , quæ ſolet ex optimis ſtudiis uberrime deguſtari . Te , Cæſar Auguſte , teſtem appello , qui imperio terrarum potitus , perduellibus profligatis , ferociſſimis nationibus domitis , tot clariſſimis triumphis actis , totoque Orbe pacato , maximam potentiam adeptus , & in altiſſimo gloriæ faſtigio poſitus , nihilominus de fortuna ſæpe conqueſtus es, quod ea vitæ tranquillitate careres , qua homo privatus in literarum otio perfruitur . O incredibilem literarum vim , o ſingularem doctrinæ ſuavitatem , quæ ſapientiſſimi viri judicio longe præſtat immenſis opibus , & victoriis omnibus ac triumphis eſt omnium maxime anteferenda . Sed hæc Auguſtum quaſi ad emphaſin pronunciaſſe, forte quis ſuſpicetur. Non ita profecto. Nam ceteræ omnes tum animi , tum corporis voluptates habent ſua tempora, certaſque periodos, quas ultra progredi minime poſſunt . Venatio, paleſtra, ludus aliæque oblectationes plurimæ , quibus juvenilis ætas tantopere gaudet atque exultat , pariunt ſenectuti moleſtiam . At vero firma perpetuoque ſtabilis eſt ſuaviſſima voluptas, quæ ex doctrinæ ſtudiis deguſtatur . Imo tantum abeſt, ut quæ delectatio in diſcendo ſentitur , ingraveſcente ætate , minuatur , aut ſatietatem tædiumque afferat, ut experimento potius

tius conſtet, eam in dies augeri, & majorem ſui ſemper in animo cupiditatem excitare. Etenim ex annalium memoria accepimus, ſapientes fere omnes etiam ætate longævos ad extremum uſque ſpiritum doctrinam in amore ac deliciis habuiſſe. Gorgiam quidem Leontinum Iſocratis magiſtrum legimus, ad centeſimum & ſeptimum ætatis annum doctrinæ ſtudio nunquam abſtinuiſſe. Iſocrates autem, quem eloquentiæ patrem Cicero appellare ſolitus eſt, ſex & nonaginta annos natus orationem panegyricam ſcripſit, & ad nonum uſque & nonageſimum, in quo e vita deceſſit, rhethoricam docuit. Carneades quoque, cum eſſet nonaginta annorum, non prius philoſophandi, quam vivendi finem fecit. Quid vero Plato ille divinus, qui octogeſimo ætatis anno in ſcribendo defixus, mortuus eſt? De quo illud merito dixerim, quod Valerius Maximus de M. Varrone ſene pronunciavit: in eodem lectulo & ſpiritus ejus & egregiorum operum curſus extinctus eſt. Neque minorem e doctrinæ ſtudio voluptatem perceperunt ſanctiſſimi PP. Gregorius Nazianzenus, Baſilius, Hieronymus, Ambroſius, Auguſtinus aliique inter Græcos & Latinos ſexcenti, qui in literis caneſcere ad ſummam ſenectutem, eumdemque ſibi vitæ ac doctrinæ terminum eſſe voluerunt. Silentio prætereo, ne in dicendo longior ſim, innumeros fere recentioris memoriæ viros, ſapientia & eruditione clariſſimos, qui nuper in Italia, in Germania, in Gallia aliiſque Europæ regnis floruerunt: quos integram & bene longam ætatem in opti-

optimis ſtudiis exegiſſe, plurima illa & immortalia, quæ nobis reliquerunt volumina, ſatis ſuperque teſtantur. Verum quid longinqua, aut externa conquirimus, cum domeſticum nobis ante oculos, clariſſimumque hujus rei obverſetur exemplum? Nemo veſtrum ignorat, quot quantoſque ſtudiorum labores Benedictus XIV. Pont. Max. jam inde ab adoleſcentia ſuſceperit, & quantopere ſe in doctrinæ ſtudia ingurgitaverit. Ego quidem, ut verum fatear, hac de re olim minime mirabar pro eo, quo maxime pollet ingenio, tum etiam quod ætate tunc florens, & virium robore firmior eſſet. Huc accedit, quod in ea ſtudiorum genera incumbere deberet, quæ munerum abs ſe ſuſceptorum ratio poſtulare videbatur. At vero quid illi opus fuit, ut ubi primo Anconitanus Epiſcopus, deinde Archiepiſcopus Bononienſis renunciatus eſt, nihil omnino de iis, quæ ad optimum Eccleſiæ paſtorem pertinent, omittens, ſe tantum ſacris ſtudiis daret, quantum plurima ejus volumina de Canonizatione Sanctorum recte inſtituenda, aliaque multa de Eccleſiaſticis ritibus & inſtitutis evulgata typis nos docent? Quid poſtea? Pontifex ipſe Maximus factus, cum jam ſextum ſupra ſexageſimum ageret annum, Romanam Eccleſiam ſeptem jam annos ſapientiſſime gubernavit: at quanta interim, Deus immortalis, contentione perpetuoque labore ſtudiorum? Quem diem procul a libris ſtudiiſque traduxit immunem? Quot ſanctiones Apoſtolicas, quot encyclicas epiſtolas, quot decreta ſaluberrima pro Eccleſiaſtica di-

diſciplina, aut reſtituenda, aut ſarta tecta ſervanda ſolus ipſe unus commentatus eſt, ordinavit, perſcripſit? Jam inde tot prodierunt volumina ſacræ eruditionis & antiquitatis plena, ut non ab uno homine, ſumma jam ſenectute confecto, & infinitis prope Chriſtianæ Reipublicæ negotiis impedito, ſed a multis potius, vel ab eo, qui viribus integer ſit, & otio plurimo abundet, profecta eſſe videantur. Cum igitur ſapientiſſimus Pontifex nullum alium ſibi de Pontificatu fructum decerpſerit, præter ingens iſtud perpetuumque doctrinæ ſtudium, quis tandem non intelligit, quam magna ſit ac pene incredibilis doctrinæ ipſius voluptas, quam neque annorum diuturnitas, neque imbecillitas ſenectutis, neque ipſa denique mentis laſſitudo minuere poteſt? Ita eſt profecto. Dicam voce qua maxima potero: doctrinæ ſtudia nullum tædium, nullam afferunt ſatietatem; imo ſemper augetur inexplebilis eorum ſitis & immenſa cupiditas. Contra vero honores ampliſſimi, & ſuprema ipſa dominandi ratio, quam propter, ſi jus violari fas eſt, maxime violandum eſſe Julius Cæſar affirmare auſus eſt, tot curas & angores animo creat, ut in omni fere ætate ſummi reges clariſſimique imperatores, tranquillioris vitæ cauſſa, ſeſe imperio abdicare non dubitaverint. Proinde mirandum non eſt, quod literati hominis tranquillitatem & otium Auguſtus adeo cuperet, adeo doctis invideret, ut mallet inter eos privatum agere, quam orbi terræ univerſo imperitare.

Quæ cum ita ſint, jam ſatis intelligitis, ſapien-

pientis vitam eſſe omnium longe feliciſſimam, eamque opibus & triumphis & gloriæ ſummorum imperatorum jure & merito eſſe anteferendam. Exulant enim ſapientis animo perturbationes ac vitiorum teterrimæ peſtes, quæ mortalium felicitatem ac dulciſſimam pacem uſquequaque perturbant. O fortunatos nimium ſapientes. O viros plane beatos, qui procul a cæcis cupiditatibus ſcelerumque tumultu ſemoti, in placidiſſima vitæ ſtatione quieſcunt. Quis tantam illis, ac tam ſtabilem felicitatem non invideat? Quis eoſdem ſorte ſua vere contentos eſſe non arbitretur? Utinam vobis, Adoleſcentes optimi, hoc ipſum unum beatiſſimæ vitæ genus experiri tandem aliquando liceat. Utinam vos diligenti intentoque doctrinæ ſtudio eo demum perveniatis, ut id, quod dicimus, revera ita eſſe intelligatis; nimirum inter varias & moleſtiſſimas hujus mundi curas, inter graviſſimas humanæ vitæ ſollicitudines, ſolum ſapientem eſſe beatum.

F I N I S.

I N-

INDEX
RERUM ET VERBORUM

Numerus Romanus ſive Major Tomum indicat, Minor ſive Arabicus paginam.

A

ACademia Viennenſis a quo fundata I. 196.
. . . . . Pariſienſis a quo fundata, & inſtaurata I. 196.
Accurſius, an barbare ſcripſerit I. 97.
Actionis in peroratione vis I. 131.
Adoleſcentes, quantum nimia laus his noceat II. 74.
Adrianus, V. Hadrianus.
Ægiptii, eorum delubra qualia II. 67.
Albana domus, literarum altrix I. 21. *& ſeq.*
Albani (Alexandri) laus I. 1. *ſeq.* Paulini Diſcipulus *ibid.*
Albani (Annibalis) laus I. 21. literarum amor *ibid.* liberalitas in Urbinatenſe Collegium *ibid.* in Scholarum Piarum Ordinem *ibid.*
Alexander Magnus Chœrilum malum poetam beneficiis cumulat II. 5.
Alexander Severus, quanti doctos fecerit II. 147. quomodo liberalitatem vocaverit II. 149. *ſeq.*
Alfonſus Hiſpaniæ Rex, quanto jure literas amaverit II. 92.
Alvarus (Hemmanuel) ejus grammatica omnem Scientiam comprehendere dicta II. 83.
Amicitia quid ad eam requiratur II. 129.
Amoris vis I. 159.
Animus, nobiles magis & frequentius ejus emotiones patiuntur, quam qui e plebe ſunt II. 103. ejus tranquillitas in quo conſiſtat. II. 165. ejus motus perniciofiſſimi *ibid.* ejus tranquillitas ad bonarum literarum Studium neceſſaria II. 129. eadem cura & felicitas II. 163. ejus emotio literis vincitur II. 138.

ejus perturbationum vis & furor II. 141. quomodo hæ ſedandæ *ibid. ſeq.*
Antonianus (Silvius), doctrinæ, & ingenii ope dignitates conſequitur II. 100.
Antonius M. totius eloquentiæ baſin imitationem dicit II. 19.
Apparatus Biblicos qui ediderunt II. 82.
Aphthonius, de laudibus poetices commentatur. II. 36.
Apollonii Alabadenſis, in elegendis ingeniis ſtudium I. 179.
Aquilius C. eloquentia valens II. 8.
Archidamus, cur Geriandrum objurgaverit? I. 185.
Areopagitarum decretum de eloquentia I. 121.
Ariſtarchus quot libros ſcripſerit? I. 160.
Ariſtippi dictum de indoctis I. 75. quomodo doctrinæ deditos nuncupaverit? II. 169.
Ariſtoteles quot annis Platonem audiverit I. 157. II. 75. ejus dictum de mente humana I. 176. de oraro-re ſententia I. 122. & de eloquentia I. 129. multos ſcripſit libros I. 160. num recentiores ipſi præferendi? II. 80. quænam in adminiſtranda Repub. maxime neceſſariam exiſtimaverit? II. 11. *& ſeq.* & 107. ejus elogium II. 7. ejus in eloquentiam merita II. *ibid*
Aritmetica puerorum ingenium Pythagora explorabat I. 187.
Arrogantia inſcitiæ comes I. 84.
Artaxerſis Longimani munificentia I. 194.
Artes vanæ & ludicræ quæ ſint? II. 99. bonarum cum ignorantia bellum II. 60. bellum earumdem cum literatoribus atrociſſimum II. 61. præcipuum earum commodum quod homines ab obſcuro loco in publicam lucem producunt II. 100. eorum dignitas certis terminis definiri vix poteſt II. 137. earum vis contra perturbationes animi II. 165. quomodo iis abutamur II. 170.
Aſellius (Gaſpar) lacteas venas invenit II. 51.
Aſtrologia Medicis utilis I. 143.
Auctores qui vitandi I. 2. 16. qui legendi I. 18. *ſeq.*
Auctorum veterum lectionis utilitas I. 2.
Auguſti domus poetis patens I. 39. ejus liberalitas II. 154. ſe beatum non eſſe confitetur II. 172.
Auguſtini ſententia de feſtinatione I. 148.

B

BAelii (Petri) teſtimonium de Leone X. I. 196. notatus *ibid.*
Bailletus (Adrianus) de ingeniis præcocibus ſcripſit I. 159.
Balbus (L. Luc.) eloquentia præſtans II. 8.
Balduini (Franc.) laus I. 96. in inſtitutiones commentarius I. 97.
Baldus, an barbare ſcripſerit? I. 97.
Barberius (Corn.) de literatorum infelicitate commentatur II. 93.
Bartolus, an barbare ſcripſerit? I. 97.
Baſius (Io:) ICtus vanitas ejus & jactantia II. 65.
Beatus quis vere ſit, & quis non ſit? II. 171. nemo ex omni parte II. 162.
Bellinus (Laur.) renum ſtructuram & uſum oſtendit II. 52.
Bellum ignorantiæ cum optimis diſciplinis II. 60.
Bembus (Pet.) ejus de imitatione judicium II. 19.
Benedicti XIII. Laudes I. 200.
Benedicti XIV. laudes II. 97. ejus labores & ſcripta II. 174. aliæ ejus laudes II. 111. & 112. *& ſeq.*
Beneficium, quod maximum? I. 67. Beneficiis imperium melius quam armis conſervatur II. 179. *& ſeq.* ad poſteros, bene eſt, ubi ſe extendunt II. 137.
Bias, ejus de ventoſa ſui opinione judicium II. 56.
Boetius (Sever.) ejus eruditio II. 167. quem ex Philoſophia fructum hauſerit? II. 168.
Bonifacius VIII. ſtudiorum formam Romæ præſcripſit I. 65.
Borelius (Alfon.) muſculorum motum docuit II. 52.
Brutus (Mar. Jun.) de ejus eloquentia judicium II. 22. quam Ciceronem culpet *ibid. & ſeq.*

C

CÆcilius, curſus integros ex ipſo ſuis orationibus immiſcet Cicero II. 44.
Cælius (M.) defenſus a Cicerone II. 44.
Ciſalpinus (Andr.) ſanguinis periodum invenit II. 52.
Cæſar (C J.) quid de delectu verborum cenſerit? I. 128.

128. quanti Ciceronis fecerit eloquentiam II. 140. ejuſdem eloquentia victus II. 144.
Cagnolus (Belmot.) ejus vanitas ridicula II. 65.
Cajetanus V. Vio.
Caligola (C. Cæſar) ejus in bonas literas bellum ſtultiſſimum II. 62.
Calvus (Licin.) de principatu Eloquentiæ cum Cicerone contendit II. 21.
Cani (Melch.) ſententia de Theologis I. 149.
Carneades, ejus de nobilium, divitumque ſtudiis judicium II. 75.
Carvaialis, ſimultates cum Romana Eccleſia I. 192. a Leone X. in gratiam receptus I. 173.
Cato bonus eſſe quam videri mavult I. 21.
Catonis legendi ſtudium I. 161. de feſtinatione dictum I. 153.
Cato (M. Por.) quid ab Oratore requirat? II. 118. eloquentiam mirum in modum adamavit II. 8.
Celſus (Corn.) quam fuerit eloquentiæ ſtudioſus II. 9.
Choerilus malus poeta Alexandro M. Carus II. 5.
Chryſippi Stilus qualis? I. 129.
Chryſoſtomus (Dio), Menandrum commendat & Euripidem II. 46.
Ciampolus (Jo.) ingratus & ſuperbus ſua ipſius culpa infelix II. 131. quam ridicule Virgilium & Horatium carpat? II. 65.
Cicero (M. T.) cur in judiciis regnare dictus I. 117. cum Platone errare mavult I. 38. ejus laus I. 95. & II. 6. *& ſeq.* II. 15. ejus judicium de Iſocratis & Platonis oratione I. 124. ejus ſtilus qualis? I. 124. quomodo ſe in Cluentiana cauſſa geſſerit I. 129. ejus induſtria I. 160, ejuſdem in eloquentiam merita II. 15. ejus imitatio eſt ad eloquentiam via breviſſima, eademque optima II. 15. ſtilus ejus Aſiaticus II. 17. a quibus & quare culpetur? II. 19. *& ſeq.* num ſolus ſit imitandus & quare? II. 24. in uno ipſo pulcherrimum, & perfectiſſimum eloquentiæ genus habemus II. 26. ipſe alios imitatus eſt II. 27. ſed idem eadem felicitate efficere non datur omnibus II. 27. num verboſus nimis fuerit? II. 31. negatur illud de pleriſque ejus ſcriptis *ibid.* quantum ex poetis fructum

in eloquentia tulerit? II. 39. hinc & cum ipſius ſtudio poetarum lectio, ipſo Cicerone auctore, ſedulo erit coniungenda II. 42. ejus pro M. Cælio orationis argumentum & de eadem judicium II. 43. *& ſeq.* unde juris ſcientiam hauriendam dicat? II. 84. patriis ignorantiam exprobat II. 103. de ejus moribus virtutibus & vitiis judicium II. 120. viri boni nomen maxime commendat II. 132. a Cæſare in gratiam recipitur II. 140. ex philoſophia conſolationem haurit II. 141. quomodo Cæſarem iracundum lenierit II. 144.
Ciconia (Stroz.) ejus de Sympatia ſtultiſſimum opus II. 70.
Clemens V. literas Hebraicas Arabicas Caldeaſque Romæ inſtituit I. 65.
Clemens XII. ejus in rem literariam merita II. 5.
Clementiæ vis I. 171.
Clementis XI. Pontificis laus & eruditio I. 20. *ſeq.* & 43. in literas favor I. 36. *ſeq.* 42. in Scholarum Piarum ordinem beneficentia I. 43. ejus liberalitate Architectura, & pingendi ſculpendique facultates Romæ reſtitutæ I. 78. ejus eruditio cum virtute conjuncta I. 86.
Ciſalpino (Andreæ) ſanguinis periodum debemus II. 52.
Contentiones inter literatos ortæ II. 169.
Contentus nemo eſt ſua ſorte II. 162.
Copia dicendi num reprehendenda? II. 23.
Coſmus Mediceus pater patriæ cur appellatur? I. 167.
Craſſus (L) eloquentia inſignis II. 8. ejus de omni eruditione judicium II. 83.
Cuiacii (Jac) judicium de digeſtis I. 96. ejuſdem laus & ſtilus elegans I. 110.

D

DElectus verborum quem uſum habeat? I. 128.
Delubra Ægiptiorum quid fuerint? II. 67.
Demoſtenes ejus incredibilis diligentia I. 8. ejuſdem natales I. 27. ejus dictum de actione I. 131. artium bonarum beneficio famam & opes aquirit II. 100. interdum Ciceroni dormire videtur II. 20. de ejus moribus judicium II. 120. *& ſeq.*
Deſidia I. 75. cur in eam nulla lex conſtituta? I. 72.

Didymus Alexandrinus quot volumina ſcripſerit? I. 160.
Digeſtorum laus I. 95.
Dignitas etiam in oratione cordi nobis eſſe debet II. 3.
Diligentiæ vis I. 178.
Diogenis dictum de explorandis hominibus I. 184.
Dionyſius Siracuſanus, quid philoſophia ipſi profuerit? II. 167.
Diſcendi via, quæ optima? I. 155.
Diſciplinæ, cultus earum & decor noſtra ætate minime negligendus II. 5. earum ſplendor, uſus, & dignitas II. 49. quid circa eas vitandum? *ibid.* quanta ſit cujuſque amplitudo? II. 50. earum inter ſe nexus & intima conjunctio II. 44. earum difficultas II. 59. quid ad eas requiratur? II. 119. arctiſſimam habent cum virtute neceſſitudinem *ibid.* accedat iis, neceſſe eſt, morum gravitas & prudentia II. 132. earum cum ignorantia bellum II. 60. earumdem victoria & triumphus *ibid.* earumdem contemptus ſciolorum numerum auget II. 78. num uni ſoli opera danda ceteris neglectis? II. 81.
Divitiæ num felicitatem præbeant? II. 164.
Dicendi methodus quæ optima? I. 1.
Doctrina, ſine virtute exitium cauſſatur II. 132. quantum valeat? II. 138. 139. & *ſeq.*
Doctus qui jure dicatur? II. 56.
Domitianus Cæſar quantum in literas ſævierit II. 62.

E

Eccleſia, ad ejus munera dignitateſque quid requiratur? II. 109.
Elegantia in oratione requiritur II. 4. *ſeq.* ejus neglectus eruditioni quoque, & eruditis nocet *ibid.*
Elocutio ad orationes a poetis eſt profecta II. 42.
Eloquens quis? I. 124.
Eloquentia quid? I. 121. an in delectu verborum quærenda? I. 128. ejus virtus quæ precipua *ibid.* utilitas I. 4. in foro olim interdicta & judiciis I. 122. uſus ejus hodie in foro I. 131. Hug. Grotii de ea ſententia I. 127. in ea cur pauci excellant? I. 8. etiam olim in foro uſitata I. 119. eloquentia naturalis qualis?

lis? I. 132. magno conſtat labore I. 151. cum aliis & gravioribus diſciplinis conjungenda II. 1. veterum in ea merita II. 6. pernicioſa in homine nequam II. 118. quantum diſtet a loquacitate II. 12. ſine ea nemo olim ſapiens habebatur II. 14. maxime expeditum ad eam iter *ibid.* ejus baſis imitatio II. 18. & præcipue Ciceronis II. 19. poetarum etiam ſtudium ad eam multum confert II. 35. *ſeq.* ejus ſplendor & decus ab elocutione potiſſimum proficiſcitur II. 42. homini eccleſiaſtico neceſſaria II. 110. in quo ejus vis poſita ſit? II. 119. quomodo ab Euripide vocata? *ib.* Plinii de ea judicium II. 121. in homine malo diu non poteſt conſiſtere *ibid.* ejus vis II. 144.
Ennius (Q.) quomodo iracundiam vocaverit? II. 144.
Erythræus (Jo. Nic.) II. 64.
Eruditi an magiſtratui gerendo apti? I. 82. cur noſtra ætate pauciores? I. 158.
Eruditio multis virtutibus coniuncta I. 82.
Evander in Latio imperium tenuit II. 139.
Euclidis diſcendi cupiditas I. 157.
Eugenius IV. P. R. ejus liberalitas 158.
Euripides ejus natales I. 27. ab Archelao Macedoniæ rege altus I. 28. quomodo eloquentiam vocaverit? II. 119.
Euſtachius (Bart.) glandulas renum invenit II. 52.
Excellentes in arte aliqua facile patronos inveniunt I. 37. & 41.

F

FAſcinum, homines in Africa illum circumferentes II. 76.
Feſtinatio ſtudioſis noxia I. 137. de ea ſententia Auguſtini I. 148.
Fortitudinis præmia apud Romanos ſumma I. 32. qui ea deſcripſerint *ibid.* cur inſtituta? *ib.*
Franciſci I. Regis Galliæ in eruditos amor I. 197. Academiam Pariſienſem inſtaurat I. 19.
Franciſcus Maria Urbini Dux ſedulus literarum cultor II. 92.

G

Galenus (Claud.) ejus in eloquentiam merita II. 9. ejus dictum de ſtudiis I. 78. Aſtronomiæ deditus I. 143. multos ſcripſit libros I. 160.
Gellius (A.) verborum forenſium interpres I. 100. ejus in Ciceromaſtigas ſententia II. 23.
Geometria, Litteratoris cujuſdam de ea ſententia II. 77.
Gloſſaria qui ſcripſerint? I. 129.
Gonſaga (Sil. Val.) ejus laudes II. 113. & *ſeq.*
Gorgias Leontinus quamdiu literis operam dederit? II. 173.
Græcarum literarum uſus in Medicina I. 143.
Græci eloquentia delectati I 93.
Grammatices abuſus I. 139.
Gregorius Nazianzenus quomodo fabulam de Orpheo ſit interpretatus? II. 138.
Grotii (Hug.) ingenium præcox I. 151. ejus de jureconſultis ſententia I. 127. ejus laus *ibid.*
Gymnaſium Romanum ejus inſtituendi conſilium II. 58.
Gyraldus (Lilius) II. 47.

H

Hadrianus Cæſar literas amat, literatos odit I. 93. ejus liberalitas II. 93.
Harveius (Gedeon) ſanguinis periodum invenit II. 52.
Heinſii (Dan.) ingenium præcox I. 151.
Hermogenes optime poetices laudes prædicavit II. 36.
Herodoti ſententia de vera nobilitate II. 102.
Hieronymi ſtudium legendi I. 160.
Hippocrates aſtrologiæ ſtudioſus I. 143. ejus in eloquentiam merita II. 9. probitatem a medicis requirit II. 125. & *ſeq.* ejus de ſtudio medico judicium II. 56.
Hiſtoria Sacra quam neceſſaria ſit II. 110.
Homeri laudes II. 36. eum Zoilus inſectatur II. 169.
Homo, quo ab animantibus ceteris diſcernatur? I. 75. ejus corporis ſtudium quam late pateat? II. 51.
Honores cur mores mutent? I. 166. *ſeq.* num felicitatem præbeant? II. 164. quid noceant? II. 175.

Ho-

Horatius, ejus de litteratoribus ſententia II. 67. ejus laudes II. 41.
Hotomanni (Franciſci) ſtilus elegans I. 110.

I

IGnari quid ? I. 75. in eos nulla lex nulla pœna conſtituta. cur ? I. 72.
Ignorantiæ vitia. I. 84. ejus cum optimis diſciplinis bellum I. 160. quantum ejus tela nocuerint? II. 61.
Illiteratorum infelicitas, quæ maxima I. 74. *ſeq.* & 79.
Imitatio minime in literis de medio tolenda II. 18. Multo minus in eloquentiæ ſtudio *ibid.* difficillima multorum imitatio, melior unius II. 29.
Immortalitatis ſtudium inſitum I. 64.
Impunitatis ſpes eſt peccandi licentia II. 103.
Indocti, quid? I. 75.
Ingenia, an hac ætate deteriora? I. 156. non omnia literarum ſtudiis apta I. 177. eorum varietates I. 179. metallis a Platone comparata I. 181. eorum delectus habendus I. 183. de præcocibus quis ſcripſerit? I. 159. optima etiam multiplici labore ad literarum cognitionem ſolidam perveniunt II. 55. ingenii ſui vana fiducia quantopere homines ſeducat. II. 75. eorum ſimilitudo grata II. 129. mediocria interdum ſummis honoribus ornantur II. 132.
Innocentii XIII. laus I. 163. beneficentia *ibid.*
Inſcriptionum barbaries recentium, ſi cum antiquis comparentur. II. 68.
Iovii (Pauli) de Leone X. teſtimonium II. 152.
Iracundia, ejus vis & furor II. 142. quomodo vincatur II. 142. quomodo ab Ennio vocata? II. 144.
Iſocrates quale Nicocli monitum dedit II. 151. Senex docet rhetoricem II. 173. dictum de ingeniis felicibus I. 179. ejus oratio qualis? I. 124.
Italia, ibi Poetæ bonas literas veteri ſplendori reſtituere II. 47.
Iudice (Nic:) ejus laudes II. 135.
Iudicem corrumpat quis?
Iulii II. pacis ſtudium I. 191.

Iulianus apoſtata Chriſtianis ſtudium literarum interdicit I. 53.
Iuriſconſulti eloquentia inſtructi, qui fuerint I. 144. *ſeq.* ſtili elegantia qui præditi fuerint. I. 98. *ſeq.* 129. & *ſeq.* an ipſis noxia I. 111. judicia de iis. II. 146.
Iuriſcivilis amplitudo I. 145. jus civile & canonicum ab Innocentio IV. inſtitutum I. 65.
Iuriſprudentia cum omni literarum genere conjuncta I. 103. ad hanc morum probitas requiritur. II. 124.
Iuriſprudentia num ſola doctum & ſapientem faciat? II. 83.
Ius Romanum, iudicium de eo II. 86. a quibuſnam quaſi ab orco revocatum & illuſtratum? *ibid.*
Iuvenes nimia laude corrumpuntur II. 73. *ſeq.*

K

Kappius (Io. Erhardus) vide quid de Paulino afferat in præfatione.
Knittelius (Gaſpar) lepida ejus verſus cujuſdam Virgiliani interpretatio II. 68. ejus arrogantia *ibid.*

L

Laboris vis I. 10. & 185.
Lacedemonii cives ſuos ſtatim a pueris ſilentio coercuerunt II. 78. quam ſtudiorum rationem inierint *ibid.* hujus cum noſtra comparatio *ibid.*
Laſcaris (Jo.) Biſantinus a Leone X. Romam vocatur I. 193.
Lateranenſe concilium I. 57. 172. 192.
Latina lingua, quot vigilias & labores ea poſtulet? II. 52. auctores de eadem II. 53. ejus neceſſitas II 109. *ſeq.* latine neſcire turpe I. 94.
Latini ſermonis cultores I. 13. *ſeq.* ejuſdem ſtudioſi juriſconſulti I. 93. & 98. 144. & *ſeq.*
Latinitatis impuræ origo, unde? I. 11. *ſeq.* an methodo docendi tribuenda? I. 14. an inopiæ magiſtrorum *ibid.* librorum impurorum lectioni maxime tribuenda I. 15.
Laurentium Mediceum, cur Italiæ deliciæ dictus? I. 167.

Laus

Laus nimia adoleſcentes corrumpit II. 74. ejus amor nimius quantum noceat? *ibid.*
Lectio ſine delectatione qualis? I. 128.
Leges primis temporibus unde ortæ, & quomodo? II. 139. eorum utilitas I. 62.
Leo X. P. M. Romanum Archigymnaſium reſtauravit I. 35. & 49. *& ſeq.* viros eruditos arceſſivit I. 55. 62. 174. 193. Lateranenſe Concilium complevit I. 57. 102. 172. Romæ optimas artes inſtauravit I. 174. ejus in ædificando ſtudium I. 66. multas leges ſancivit *ibid.* ejus liberalitas I. 165. 174. magnanimitas I. 165. Sapientia & prudentia I. 166. *ſeq.* ejus majeſtas cum amore conjuncta *ibid.* ejus familia I. 167. & majores *ibid.* ab Innocentio VIII. Card. creatus *ibid.* 169. Legatus totius Etruriæ. I. 167. exercitui a Julio II. præfectus I. 169. ab exercitu adamatus *ibid.* captivus Mediolanum ductus I. 170. quanto plauſu Pontifex renunciatus I. 171. ejus clementia I. 173. nuncios & epiſtolam ad abiſſinorum Regem & Moſchorum ducem miſit *ibid.* Statua ipſi marmorea decreta I. 174. ejus celebritas I. 175. in literatos favor I. 189. 195. literas promovendi ſtudium I. 195. ei debentur libri V. Annalium Taciti I. 197. *& ſeq.* Bibliotecam Vaticanam amplificavit, & aperuit I. 198. Græcos profeſſores Romam vocavit *ibid.* ejus laudes II. 88. ejus erga literas & literatos ſtudium & voluntas II. 90. ipſe literis operam dedit ſedulo II. 90. purpuratus renunciatus juris ſcientiam didicit II. 91. ejus in literatos munificentia II. 92. Gymnaſium Romæ extruendum curavit II. 94. ejus laudes ex liberalitate in literarum cultores ortæ II. 148. ejus educatio, majorum ejus laudes II. 151. gentis ejus calamitas II. 150. ipſius cum eſſet purpuratus triſtia fata II. 152. qualem ſe Pontifex geſſerit? II. 153. ejus conſtantia II. 154. ejus in Romanum Gymnaſium merita II. 157.
Liberalitas, digna principe laus II. 149. ea interdum principes abutuntur. II. 150.
Libido, ejus vis & furor II. 141. quomodo vincatur? II. 143. *& ſeq.*
Libri, eorum titulos & indices tenere viri docti laus

non eſt. II. 56.
Licinius Imp. literis infeſtiſſimus II. 62.
Ligarius (Q.) quomodo in gratiam cum Cæſare redierit? II. 144.
Literæ humaniores ſummo conſtant labore. I. 9. 31. 110. ab Italis excultæ I. 129. earum amplitudo I. 154. utilitas I. 4. 52. 53. 57. 112. in juriſprudentia cum primis I. 126. earum amor in majoribus I. 7. earum fautores I. 27. 81. earum profectus quid impediat? I. 7. quid promoveat I. 34. & *ſeq.* 155. an mecenatum penuriæ tribuendus ejus neglectus? I. 25. 26. 30. 35. duabus cauſis adſcriptus I. 7. qui iis excelluerint I. 41. earum in animis hominum imperium II. 138. earum ſub Leone X. felicitas II. 155. quomodo iis abutamur II. 170. arctiſſimus elegantiorum cum gravioribus diſciplinis nexus II. 1. earum neceſſitas II. 2. & haud magna difficultas II. 2. cum arte Poetica conjunctio II. 37. earum impedimenta II. 49. ſunt virtutis parentes vitiorum expultrices II. 103. earum oſores quam parum contra illas proficiant? II. 62. num juris ſtudioſo noceant? II. 86. earum ſtudia magis adhuc neceſſaria ſunt qui divitiis affluunt quam iis qui mediocri fortuna utuntur II. 100. vera ſunt nobilitatis ornamenta II. 102. qualis earum cum nobilitate neceſſitudo II. 102. quot labores & ſtudia poſtulent? II. 89. ſunt & conſilii duces, & imperandi magiſtræ II. 107.
Literati quam a Principibus foveantur? II. 89. Multorum infelicitas II. 62. auctores de eadem II. 63. eorum de variis & ludicris rebus frequentes & turpes contentiones II. 75. quæ cauſſa infelicitatis eorum? II. 130. eorundem auctoritas II. 146. quæ cauſſa rixarum inter illos? II. 169.
Loquacitas, ejus deſcriptio, quantumque inter illam & eloquentiam interſit? II. 12.
Loquendi purgate facultas qua ratione diſcatur? I. 15.
Lucretium virum ſapientem definiit II. 12.
Lucullus literatorum familiaritate delectatus I. 21.
Ludovicus XIV. Galliæ Rex, judicium de ipſo II. 89.
Lyſias, ejus eloquentia. II. 7.

Ma-

M

MAgiſtratus quid ab iis requiratur? II. 107. *ſeq.* non alieno conſilio uti debent II. 109.
Majores noſtri quam ſoliciti eſſent ne tempus ammiterent I. 11.
Malpighius (Marcellus) pulmonis ſtructuram & uſum monſtravit II. 62.
Manlius (Torquatus) cur imperium recuſaverit? I. 83.
Marinus (I. B.) ingratiſſimus homo II. 131.
Maximilianus, Cæſar, literatos amat I. 197. Viennenſem academiam erexit *ibid.*
Medici præſtantes I. 144. judicia de iis II. 146.
Medicina, provincia ardua I. 144. quanta ejus difficultas & amplitudo? I. 144. quibus literis originem debeat? I. 143. quibus juvetur Studiis *ibid.* morum probitas ad illam requiritur II. 124. quæ labore & proceſſu temporis innotuere? II. 51.
Menander pueris olim ediſcendus dabatur II. 45. & *ſeq*
Menkenius (I. B,) laudantur ejus in ſciolos declamationes II. 70.
Mens humana cui ab Ariſtotele comparata? I. 170.
Metroclis dictum de literis I. 10.
Mirandulani (Pici) ingenium præcox I. 151.
Mitylenæorum in victos pœnæ I. 53.
Morbi an ex aſtris dijudicandi? I. 143.
Mores corrupti literis emendantur. II. 103. eorum integritas ad omnes diſciplinas eſt neceſſaria II. 119. eadem fidem facit. II. 127.
Mureti (M. Antonii) eruditio I. 41. is a Gregorio XIII. Romam vocatus *ibid.*
Muſæ ubi abitent? I. 10. I. 29.
Mutius (Q.) ejus de Patritio ignaro ſententia II. 105.

N

NAtivitatis ſplendor ſuperbiæ fons I. 166.
Neſtor Piliis imperat II. 139. ejus eloquentia II. 139.
Nicocles ab Iſocrate inſtitutus II. 151.

Nicolaus V. P. R. ejus liberalitas II. 158.
Nobiles præ ceteris ad bonas artes incumbere debent II. 100. mechanicæ artes iis minime conveniunt II. 102. quot incommoda patiantur? II. 103. quomodo ignobiles fiant II. 104. cur etiam noſtri nobiles literis operam dare debeant? II. 106. quare ad magiſtratus & honores potius quam alii promoveantur? II. *ibid.*
Nobilitas, ejus cum optimis artibus neceſſitudo II. 104. quidnam ſit? *ibid.* de ea judicium Platonis *ibid.*
Numa Romanis leges præſcripſit II. 139.

O

Opinio de ſuo ingenio ſtudioſæ juventuti omnino vitanda II. 50. quantum noceat? II. 58.
Oratio quid? I. 112. ornatus in illa etiam requiritur, ut in aliis rebus & artibus II. 3.
Oratoris quodnam officium I. 121. quid ab eo requiratur? II. 118. virum bonum eum eſſe oportet *ibid.* & *ſeq.*
Origenes quot libros ſcripſerit? I. 160.
Ornatus in oratione requiritur II. 3. & *ſeq.*
Orpheus, interpretatio fabulæ de eo II. 138.
Oſſatus (Arn.) ingenii commendatione ad dignitatem pervenit II. 100.
Otium, ejus damnum I. 73. quantum noceat? II. 103. nobilitatis vitium II. 103.
Ovidii laus I. 29. ejus exilium *ibid.*

P

Paganinus (Gaudentius) II. 64.
Pagninus (Santes) Leonis X. liberalitatem expertur II. 156.
Papiniani laus I. 97.
Pariſienſis academia a quo fundata, & inſtaurata? I. 197.
Parrhaſius (Conſentinus Janus) a Leone X. magiſter eloquentiæ conſtituitur II. 159.
Paſchalii (Blaſii) ingenium præcox I. 151.
Patroni quomodo comparandi? I. 35.

Paulinus, vide quid Kappius de eo afferat in præfatione.
Pauperes a literarum ſtudio non excludendi II. 101. nec tamen malè faciunt, ſi mecanices artibus operam dant II. 102.
Paupertas, ingeniis præclaris noxia I. 28.
Pequetius (Jo.) ductum thoracicum invenit II. 52.
Periander malus poeta I. 185.
Pericles fulmina vibrare dictus I. 121.
Philippus, Macedonum Rex, ejus in literatos benevolentia II. 140.
Philoſophi, eorum libertas philoſophandi unde orta? II. 79. iis Plato magiſtratus & imperia deſtinavit. II. 123. quare ſæpius a civitatibus fuerint ejecti? *ibid.* falſi philoſophi *ibid.* quid ab iis requiratur II. 122.
Philoſophiæ utilitas I. 55. ſtudium quam amplum? I. 141. in ſuo ſinu jus civile alere videtur II. 84.
Phyſicæ ſtudium quam amplum I. 142.
Picæ humanæ vocis imitatrices I. 176.
Pici Mirandulani ingenium præcox I. 151.
Pindarus ejus natales I. 27. ab Jerone Syracuſano altus I. 28.
Pii II. P.R. ejus liberalitas & literarum amor II. 158.
Plato a Dioniſio Rege quomodo exceptus? I. 37. ejuſdem laus I. 38. quos audiverit præceptores I. 157. ejus dictum de ingeniis I. 181. ejus de Oratore ſententia I. 122. ejus oratio qualis? I. 124. quomodo philoſophiam vocaverit? II. 122. in ſcribendo defixus moritur II. 173. ejus de nobilitate judicium II. 104. elogium ejus II. 6. ejus in eloquentiam merita II. 7. quamdiu ſtudiis operam navaverit? II. 55. ejus contemptus quam ſtultus? II. 79. quid de Poetis ſentiat II. 36.
Plauti laudes II. 40.
Plinii (C.) dictum de tempore I. 11. ejus laus Ciceronis I. 95. ejus de eloquentia judicium I. 121.
Plutarchi de Artaxerſe Longimano ſententia I. 194.
Poeſis an naturæ tribuenda? I. 150.
Poetæ an naſcantur? I. 182. quomodo doctrinæ vim fabulis adumbrarint? II. 139. quomodo ad eloquentiæ dignitatem ſtudium eorum conferat? II. 35. *ſeq.*

ſeq. & 39. quanto apud antiquos honore affecti? II. 36. in Italia bonas literas & eloquentiam veteri ſplendori reſtituerunt II. 47. ab iis omnis latinæ linguæ elegantia, & eloquentiæ laus in nos derivatur II. 38. eorum verſibus maximi oratores utuntur II. 40. magis quam alii delectant & movent, ergo etiam facilius perſuadent II. 44. quid de Poetis Plato ſentiat II. 36.
Poeticæ, quanta ſit hujus artis cum eloquentia & bonis literis conjunctio? II. 37. ejus dignitas II. 36. *ſeq.*
Polemon a vitiis per doctrinam reducitur II. 143.
Polemon (Rhemnius) Varronem convitiis inſectatur II. 169.
Politianus (Ang.) ejus de Leone X. ſententia II. 9.
Pompejus (Cn.) quantopere literas amaverit II. 140.
Pontificium jus, ejus neceſſitas II. 110.
Præcepta num multum ad eloquentem hominem efficiendum valeant? II. 15.
Præceptorum utilitas I. 88.
Præmia utrum alant literas I. 33. quare non hodie ut olim, bonis artibus tanta ſint propoſita? II. 4.
Principes liberalitate interdum abutuntur II. 150. cur literis minus dediti literatos tamen colant? II. 89.
Pſitaci humanam vocem reddunt I. 176.
Pythagoras ſilentio ſuos probat diſcipulos II. 77. quantum bonis artibus debuerit? II. 100. qua ratione ingenia exploraverit? I. 187.

Q

QUintilianus neceſſariam dicit imitationem ad eloquentiam II. 19. ejus de Poetarum uſu ſententia II. 40. quid ab oratore requirat? II. 118. quid a cauſſarum patrono poſtulet? II. 125.

R

REipublicæ ſalus quo nitatur I. 62.
Religio, provinciæ fundamentum I. 62.
Res, ratio earum non modo habenda, ſed verborum etiam II. 6. ſine horum ſtudio illarum ſcientiam fere inutilis evadit II. 11.

Reſpub. in illa adminiſtranda quid maxime ſit neceſſarium? II. 11. *ſeq.* II. 107.
Retractationes qui ſcripſerint? I. 152.
Rixæ inter literatos, earum cauſſæ II. 170.
Roberti (Annæi) ſtilus qualis? I. 110.
Roma, ibi innocentia vitæ ante oculos habetur II. 133. ibidem turpe fuit olim patritios literarum eſſe rudes II. 105. ſub Leone X. maxime floruit II. 94. Gymnaſium *ibid.* inſtitutum *ibid.*
Romanum Gymnaſium, ejus hiſtoria II. 159.
Romanorum beneficia I. 174. amor in eloquentiam forenſem I. 93.
Rudis homo, quam male ad rempub. adminiſtrandam adhibeatur. II. 108.

S

SÆculum noſtrum cultus, & decoris ſtudioſiſſimum II. 5. non ſcientia verum neglecto verborum ornatu, contentum eſt *ibid.*
Sannazarius (Jac.) quot annos libris de partu Virginis impenderit I. 150.
Sanſeverini cum Eccleſia Romana ſimultates I. 192. is Leone X. in gratiam receptus I. 173.
Sapiens nemo ſine eloquentia olim putabatur II. 14. Solus beatus II. 162. quis vere ſit, & quis non? II. 170.
Sapientia perturbationes animi ſedat II. 165.
Scævola (Q.) eloquentia illuſtris II. 8.
Sciendi deſiderium ſine induſtria ridiculum eſt I. 159.
Scioli, optimis diſciplinis bellum inferunt II. 60. quantum detrimenti bonis literis inferant? *ibid.* plus nocent quam ignariſſimi II. 71. ergo quam maxime ſint vitandi *ibid.* a quibus foveantur II. 73. a ſtudioſa juventute ſunt vitandi II. 71. qui ſint? II. 63. judicium de iis II. 67. cum Ægyptiorum delubris comparantur II. 67. Horatii de iis ſententia *ibid.* eorum inſcriptiones II. 68. eorundem frivolæ quæſtiones. II. 69.
Scriptura Sacra, num omnes ex ea diſciplinæ proficiſcantur? II. 82. docti ad illam accedere debent *ibid.* quæ artes huc pertineant, & ſcientiæ? *ibid.*

Senes num dificile mutentur? I. 88.
Sermo doctrina conditus quantum ad perſuadendum valeat II. 141.
Silentium ab antiquis valde commendatur II. 77.
Similitudo ingeniorum delectat II. 129.
Socrates, ejus natales I. 27. ejus præceptum de iracundia I. 74. quomodo exploraverit ingenia? I. 112. ab Alcibiade ſuſtentatus I. 28. quomodo capitis cauſſam dixerit I. 122. laudatus I. 143. quid artibus & ſcientiis debuerit? II. 100.
Spinolæ (Jo: Baptiſtæ) Cardinalis: favor in literas I. 69.
Stili elegantis in foro uſus I. 92. & 107. an moleſtus I. 103. ejus utilitas in foro I. 111. *& ſeq.* neglectus I. 113. & ex neglectu ejus orta incommoda *ibid. & ſeq.*
Studia, eorum labor quantum ad mores valeat? II. 103. eorum ſimilitudo grata. 129.
Sulpicius (Seve:) ejus puræ latinitatis ſtudium I. 93. is multos ſcripſit libros I. 160. eloquentia clarus II. 8.

T

Tabulæ XII. quid proſint? I. 146.
Taciti libros V. annalium quis reſtituerit? I. 197. *& ſeq.*
Temperamentorum vis I. 179. *ſeq.*
Temporis cura a veteribus habita I. 11. temporum doctrina homini Eccleſiaſtico neceſſaria II. 110.
Terentius laudatus II. 40.
Thebani, quo ingenio? I. 178.
Themiſtoclis quid Miltiadis trophæa eum juverint? I. 30. & 135. ejus querella de brevitate vitæ I. 142.
Theologiæ præſtantia I. 148. magno conſtat labore I. 149. quam neceſſaria ſit homini Eccleſiaſtico II. 110. ejus ſtudium maximam probitatem requirit II. 127
Theophraſtus, ejus eloquentia II. 7.
Theophraſtus (Paracelſus) ejus arrogantia II. 66. multa ſcripſit I. 160.
Titi liberalitas II. 150.
Tollius (Corn.) de literarum infelicitate ſcribit II. 63.
Trajani liberalitas laudanda II. 150.

Trebatii (C.) libri de juriſprudentia cur ſpreti? I. 93.
Tubero (Q. Ælius) cur a Romanis minus probatus? *ib.*
Tuſcus (Dom.) quid ſcientiis debuerit? II. 100.

V

VAlenti V. Gonſaga.
Valerianus (Pieri.) de literatorum infelicitate exponit II. 63.
Valla (Laur.) quanti poetas fecerit? I. 40. judicium de Digeſtis I. 59.
Vanitas a literatis abeſſe debet II. 129.
Varolius (Conſ.) originem nervorum inveſtigavit II. 52. & *ſeq.*
Varro (M.) a Sulpicio de Verborum ſignificatione conſultus I. 94. Valerii maximi de eo judicium II. 173.
Verba, eorum ratio habenda, non rerum ſolum II. 6. an etiam in foro I. 99. quæ ferenda? I. 108. *ſeq.* eorum delectus an profit? I. 128. *ſeq.* rerum ſcientia illorum neglectum minime excuſat II. 9. & *ſeq.*
Veritas, quantis tenebris involuta deliteſcat? II. 50. & *ſeq.*
Veſalius (Andreas) ejus anatome ſtudium I. 184. Œſofagi glandulas invenit II. 52.
Veſpeſianus (Cæſar) ejus liberalitas II. 155.
Veteres & Græci, & Latini verborum, & rerum rationem æque habuerunt II. 6. contemptus arrogantiam parit II. 81.
Viennenſis Academia a quo fundata? I. 197.
Vio Cajetanus (Thom. de) Leonis X. liberalitatem expéritur II. 156.
Virgilius quot annis Georgica & Æneidas ſcripſerit? I. 150. ejus laudes II. 36. *ſeq.* 41. ex ejus quodam verſu ſeptem ad animi modeſtiam argumenta quidam depromere ſibi viſus eſt II. 68. honores a P. R. illi delati II. 37.
Virſungus (Jo. Georgius) ductum pancreaticum inveſtigavit II. 52.
Virtus, quantam in conſiliis vim habeat? II. 125.
Vitia, ab iis maxime oritur animi perturbatio II. 129.
Vocabula nova quæ ferenda I. 108. *ſeq.*

Voluptates num felicitatem conferant? II. 164. *ſeq.* ſola quæ ex doctrinæ ſtudiis oritur, voluptas, ſtabilis eſt II. 172.

X

Xenocrates Polemonem a vitiis dimovet II. 143.
Xenophon ejus eloquentia II. 7.

Z

Zeuſis cur diu pinxerit? I. 150.
Zoilus, Homerum inſectatur II. 169.
Zonverben (Jo. Heytmers) antiquos codices MSS. perquiſivit I. 195.

FINIS.

Digitized by Google

Alcuni Libri ſtampati da Simone Occhi, *e che ſi vendono nella ſua Libreria in Venezia all' Inſegna dell' Italia.*

MOnſign. Maſſillon Veſcovo di Clermont Prediche per l'Avvento 4.
----- detto Prediche per la Quareſima Vol. 2.
----- detto Prediche ſopra i Miſterj di N. S. della B. V. e de' Santi.
----- detto Prediche ſopra i principali doveri degli Eccleſiaſtici 4.
Tartarotti Apologia del Congreſſo Notturno delle Lammie 4.
Oſſervazioni ſopra l'opuſculo intitolato Arte Magica dileguata del Sig. Marcheſe Maffei.
Animavverſioni Critiche ſopra il Notturno Congreſſo delle Lammie.
Calmet (Agoſtino) Diſſertazioni ſopra le apparizioni de' Spiriti e de' Vampirj 4.
Beſombes Moralis Chriſtiana ex Scriptura Sacra, Traditione, Conciliis, Partibus, & Inſignioribus Theologis excerpta.
Ab Aragonia (Fr.Didaci) Dilucidatio Privilegiorum Ordinum Regularium præſertim Mendicantium.
Conferenze Eccleſiaſtiche della Dioceſi della Rocella ſopra l'Officio Divino, ed il Sagr. della Meſſa 8.
Dictionarii Theologici Epitome ad uſum Sacræ Theologiæ Candidatorum 12.
Scaramelli (P.G.Batt.)Diſcernimento de'Spiriti per il retto regolamento dell'azioni proprie,ed altrui 8.
----- detto Direttorio Miſtico indirizzato a' Direttori di quell'Anime che Iddio conduce per la vita della Contemplazione.
----- detto Direttorio Aſcetico, in cui s'inſegna il modo di condurre l'anime per le vie ordinarie della grazia Vol. 2.
Muratori de ſuperſtitione vitanda 4. Vol. 2.

Mi-

Migliavacca de idoneis ad Baptiſmi & Pœnitentiæ Sacramenta diſpoſitionibus.

Lezioni ſopra la regola de' Frati Minori di S. Franceſco del P. Bernardo da Bologna Cappuccino 4.

Pellegrini Praxis Vicariorum.

Habert (Ludovici) Praxis Sacram. Pœnitentiæ, ſive methodus illius utiliter adminiſtrandi.

De Rubeis (Bernardi Mariæ) Diſſertationes duæ: prima de Rufino, altera de vetuſtis liturgicis Ritibus qui vigebant olim in aliquibus Forojulienſis Provinciæ Eccleſiis.

------ Ejuſdem Diſſertatio de tribus in Cœlo Teſtibus.

De Suprema Rom. Pontificis Auctoritate Eccleſiæ Gallicanæ Doctrina 4. Vol. 2.

Tavolette Cronologiche per la Storia Univerſale Sacra e Profana dell'Ab. Langlet Vol. 2.

Specchio del Diſinganno per conoſcere la deformità del Moderno Coſtume Dialogo tra un Parroco ed una Gentildonna, diviſo in ſette Veglie.

Concina Religione Rivelata contro i Deiſti, Materialiſti ec. 4. Vol. 2.

------ Iſtruzione de' Confeſſori e Penitenti 8.

------ Eſpoſizione del Dogma che la Chieſa Romana propone a crederſi circa l'Uſura 4.

------ De Spectaculis Theatralibus Chriſtiano cuique tum Laico, tum Clerico vetitis Diſſert. duæ 4.

------ De Abſolutione impertienda, aut differenda Recidivis Conſuetudinariis 4.

------ De Sacramento Pœnitentiæ, ejuſque Miniſtro Commentarius Dogmatico-Moralis 4.

Trattato della Confidanza Criſtiana, e dell'uſo legittimo delle verità che riguardano la grazia di Gesù Criſto giuſta la Dottrina di S. Tommaſo: ſi aggiungono alcune Oſſervazioni ſopra la Regolata Divozione del Sig. Muratori 12.

Raccolta d'Opuſcoli Spirituali concernenti lo Stato Religioſo 12.

Di-

Direttore Spirituale de' Seminarj, ſecondo lo Spirito di S. Carlo Borromeo, unitevi le Meditazioni per gli Eccleſiaſtici 12.

Direttore de' Sacerdoti Novelli intorno a' Riti, e Cerimonie della Santa Meſſa.

La Buona Elezione o ſia Iſtruzione per ben eleggere uno Stato di Vita 8.

Vita di Gesù Criſto 8. Vol. 3.

------ di S. Paolo 8. Vol. 3.

------ della Venerabile Fremiot di Chantal 8. Vol. 2.

------ del B. Girolamo Miani Fondatore della Congregazione de' Chierici Regolari Somaſchi 8.

------ di Suor Maria del Crocefiſſo Cappuccina del Monaſtero di Mondovì 4.

------ di Suor Maria Aurelia Cecilia Caracciolo dell' Ordine dell' Eremitane di S. Agoſtino 8.

------ del Venerabile Servo di Dio Mariano Sozzini Prete della Congregazione dell'Oratorio di Roma ſcritta da un Padre della medeſima Congregaz. 12.

------ del Venerabile P. Giuſeppe Vaz della Congregazione dell' Oratorio tradotta dalla Lingua Portogheſe 12.

------ di S. Gaetano Tiene Fondatore e Patriarca de' Chierici Regolari, ſcritta dal P. Giuſeppe Maria Zinelli C. R. 4.

------ di S. Domenico di Guzman Fondatore dell' Ordine de' Predicatori ſcritta in Franceſe dal P. Antonio Touron dello ſteſſo Iſtituto e tradotta in Italiano 8. Vol. 2.

------ di S. Tommaſo d'Aquino dell' ordine de' Predicatori ſcritta in Franceſe dal medeſimo, e tradotta in Italiano 8. Vol. 2.

Vite de' primi Diſcepoli di S. Domenico, e degli uomini illuſtri Domenicani, dello ſteſſo Autore, e parimente tradotte 8. Vol. 4.

------ di S. Caterina de' Ricci Domenicana 8.

------ e

Digitized by Google

----- e Miracoli di S. Vicenzo Ferrerio dell' ordine de' Predicatori 8.
----- di S. Gertrude Vergine ſcritta dal P. Antonio Maria Bonucci della Compagnia di Gesù 8.
----- della Nobil Donna Flaminia Papi ſcritta dal P. Mariano Sozzini 12.
----- del P. Antonio da Olivadi Cappuccino 8.
----- del P. Lodovico M. Calco dell'Ordine de'Predicatori 4.
----- e Virtù di Benedetta Wan-herten Viganega Nobile Vedova Genoveſe Fondatrice dell' Inſigne Moniſtero delle Suore Cappuccine di Oſimo 4.
----- del Ven. P. Leonardo da Porto Maurizio M.R. 8.
Leonarducci (P. Gaſparo C. R. S.) La Providenza Cantica 4.
----- detto Novena dello Spirito Santo 12.
----- Novena di S. Antonio
----- Maniera di bene comunicarſi
----- Pratica di bene comunicarſi
----- Divozione agli Angeli Cuſtodi
----- Novena del B. Girolamo Miani.
Stimolo di Compunzione o Soliloquj inteſſuti di varj Sentimenti della Sacra Scrittura, Opera del Venerabile P. Giovanni di Gesù Maria Carmelitano Scalzo tradotto dal Latino 12.
Maſſime di S. Franceſco di Sales
Novena di S. Filippo Neri
----- di S. Domenico
----- di S. Anna
----- di S. Pietro d'Alcantara
----- di S. Niccolò
----- inanzi, e dopo la Feſta del Corpus Domini.
Laudi Spirituali che ſi recitano nelle Sante Miſſioni
Ammaeſtramenti di S. Filippo Neri
Direttorio per la ſpiegazione degli Evangelj nelle Domeniche e feſte dell'Anno Vol. 3.

MAG 2015969